2024

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül Cansu DİŞÇİOĞLU

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FRİEDRİCH SCHİLLER'İN SANAT FELSEFESİNDE ETİK-POLİTİK PROBLEMLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül Cansu DİŞÇİOĞLU

FELSEFE ANA BİLİM DALI

ANKARA, 2024

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FRİEDRİCH SCHİLLER'İN SANAT FELSEFESİNDE ETİK-POLİTİK PROBLEMLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül Cansu DİŞÇİOĞLU

FELSEFE ANA BİLİM DALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet VURAL

ANKARA, 2024

ONAY SAYFASI

Betül Cansu DİŞÇİOĞLU tarafından hazırlanan "Friedrich Schiller'in Sanat Felsefesinde Etik-Politik Problemler" adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	**Kabul / Red**	**Kurumu**	**İmza**
Prof. Dr. Mehmet VURAL	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Doç. Dr. Mehtap DOĞAN	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Doç. Dr. Sengün Meltem ACAR	Kabul	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 28/08/2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Muhammet Enes KALA

…….

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Tarih (28/08/2024)

İmza
Betül Cansu DİŞÇİOĞLU

TEŞEKKÜR

Tez konumun seçilmesinden bitirilmesine kadar, her türlü destek ve yardımlarını üzerimden eksik etmeyen, beni yüreklendiren, öğrencisi olmaktan daima gurur duyacağım tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Mehmet VURAL'a emeklerinin karşılığı olmadığını bilerek teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışma devam ederken fikirlerini sunan hocalarıma ve tezin gözden geçirilmesinde vakit ayıran arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum. Hayatımın her aşamasında daima yanımda olan aileme saygılarımı sunarak tezimi hayat ışığım anneme ithaf ediyorum. Bu çalışmada olması muhtemel tüm eksiklik ve hatalar tarafıma aittir.

ÖZET

FRIEDRICH SCHILLER'İN SANAT FELSEFESİNDE ETİK-POLİTİK PROBLEMLER

Bu çalışmada Friedrich Schiller'in sanat felsefesinde etik ve politik problemler ele alınmıştır. Schiller'in felsefesinde, güzellik ve aksiyolojik unsurlar arasında bağlantı kurulmuştur. Ahlak ve siyasetin iç içe olduğu bu çalışma, politik olana estetik bir bakış kazandırmayı hedeflemektedir. Estetiğin bireysel ve toplumsal anlamda dönüştürücü etkisi sosyal ilerlemeci bir yaklaşım ile doğa durumu, estetik durum ve ahlaki durum olmak üzere üç aşamalı olarak ele alınmıştır.

Felsefe tarihine baktığımızda Schiller'in sanat anlayışı ve politik yaklaşımında hümanizm etkileri kendini göstermektedir. Bu bağlamda bireyi metalaştıran tüm ideolojilere karşı çıkmaktadır. Schiller'in felsefesinde diyalektik yaklaşımlar bulunmaktadır. Duyusal dürtü ve biçimsel dürtünün birbirine karşıt olması ve bu karşıtlıklardan bir uyum ve sentez olan oyun dürtüsünün açığa çıktığı ifade edilmiştir. Schiller estetik eğitim modelini etiğe ulaşmak için zorunlu bir basamak olarak tasarlamıştır. Ona göre ahlaklılık; özgürlük ve tinden geçmektedir. Uzmanlaşmanın bir yetiyi parlatırken diğer yetileri körelttiğini ifade eden Schiller, insanın pek çok yönünün olduğunu ve bunların ahengi ile bir bütün olduğunda tam ve yetişkin insan olduğunu savunmaktadır.

Bu çalışmanın giriş bölümünde, sanatın tarihsel süreçte alımlanması ve Schiller'in felsefesine genel bir çerçeve çizilmiştir. Birinci bölümde, Schiller'in düşünce dünyasını oluşturan yaşam öyküsü ve çağın eleştirilerine yer verilmiştir. Bu bağlamda güzeli meydana getiren dürtüler ile oyun olarak sanat teorisine geçiş zemini hazırlanmıştır. İkinci bölümde, oyun olarak sanat yaklaşımı, oyunun-sanatın bireyin varoluşsal sürecindeki rolü ele alınmış ve sanat ile felsefenin oyunsal unsurlar bağlamında analizi gerçekleştirilmiştir. Üçüncü bölümde, Schiller'in sanat felsefesinde aksiyolojik açılımlar, devlet, kültür, sanat temelinde bireysel ve toplumsal boyutları ile ahlak kurucu unsurlar bağlamında analiz edilmiştir. Tezimizin argümanı Friedrich Schiller'in sanat felsefesinin esasında politik, normatif bir ahlak felsefesi olmasıdır. Schiller'in felsefe sisteminde, bireyin ve devletin varoluşsal gelişim sürecinde estetiğin zorunlu bir araç olarak işlevselliği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Estetik, Etik, Friedrich Schiller, Oyun, Politika Sanat.

ABSTRACT

IN FRIEDRICH SCHILLER'S PHILOSOPHY OF ART ETHICAL-POLITICAL PROBLEMS

This study addresses ethical and political issues within Friedrich Schiller's philosophy of art. Schiller's philosophy establishes a connection between beauty and axiological elements. By intertwining ethics and politics, this work aims to provide an aesthetic perspective on the political realm. The transformative effects of aesthetics, in both individual and societal contexts, are examined through a social progressivist approach, structured in three stages: the state of nature, the aesthetic state, and the moral state.

When we look at the history of philosophy, the effects of humanism are evident in Schiller's understanding of art and political approach. In this context, it opposes all ideologies that commodify the individual. There are dialectical approaches in Schiller's philosophy. It has been stated that the sensory impulse and the formal impulse are opposite to each other, and that the play impulse, which is a harmony and synthesis, emerges from these opposites. Schiller designed the aesthetic education model as a necessary step to reach ethics. According to him, morality; It passes through freedom and heart. Stating that specialization polishes one ability while dulling other abilities, Schiller argues that humans have many aspects and that when they become whole with the harmony of them, they become a full and adult human being.

The introduction of the study provides an overview of the historical reception of art and a preliminary outline of Schiller's philosophy. The first section details Schiller's life story and the criticisms of his era, setting the stage for the transition to his art theory, which presents beauty through the lens of drives and play. The second section examines the role of the play drive in the existential process of the individual, and analyzes art and philosophy within the context of play. The third section analyzes the axiological dimensions of Schiller's philosophy of art, including its implications for the state, culture, and art, as well as its role in shaping ethics on both individual and societal levels. The thesis posits that Schiller's philosophy of art fundamentally represents a political, normative ethical philosophy. In Schiller's philosophical system, the functional role of aesthetics is emphasized as essential for the existential development of both the individual and the state.

Keywords: Aesthetics, Ethics, Friedrich Schiller, Play, Politics, Art.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI i

BEYAN ii

TEŞEKKÜR iii

ÖZET iv

ABSTRACT v

İÇİNDEKİLER vi

1. GİRİŞ
TARİHSEL SÜREÇTE SANATIN ALIMLANMASI 1

2. SCHİLLER'İN SANAT FELSEFESİNE KISA BİR BAKIŞ 6

2.1. Schiller'in Sanat Felsefesinin Tarihsel Kökeni 6

2.2. Schiller'de Çağın Eleştirisi ve Uzmanlaşma Düşünceleri 8

2.3. Schiller'de Sanatın Doğaya Üstünlüğü 12

2.4. Schiller'de Güzeli Meydana Getiren Dürtüler 14

2.4.1. Duyusal Dürtü 14

2.4.2. Biçimsel Dürtü (Form Dürtü) 15

2.4.3. Barbar ve Vahşinin Dengesi: Oyun Dürtüsü 16

3. SCHİLLER'DE OYUN OLARAK SANAT 20

3.1. Schiller'in Sanat Felsefesinde Oyun Kuramı 20

3.1.1. Schiller'in Sanat Felsefesinde Oyun ve Sanat İlişkisi 22

3.1.2. *Homo Ludens:* Oyunun Birey Olmaklığa Etkisi Nedir? 26

3.2. Felsefe ve Sanatın Oyunsal Biçimleri 30

4. SCHİLLER'İN SANAT FELSEFESİNİN AKSİYOLOJİK AÇILIMLARI 39

4.1. Schiller'in Sanat Felsefesinin Etik ve Özgürlük İle İlişkisi 39

4.1.1. Özgürlüğün Yolu Olan Güzellik Anlayışı 39

4.1.2. Özgürlük ve Etik İlişkisinde *"Gemüt"* Kavramının Mahiyeti 45

4.2. Schiller'in *Eleştiri Mektupları* ve Estetik Eğitimi Önerileri 47

4.2.1. Aklın Estetikleştirilmesi ve Duyuların Eğitilmesi Üzerine 52
4.3. Schiller'in Sanat Tasavvurunun Etik-Politik Yansımaları 56
4.3.1. Estetik Kültürün Anlamı ve Gerekliliği 59
4.3.2. Schiller'in Estetik Devlet Önerisi 61
4.3.3. İnsanın Ahlaki Gelişiminde Sanatın İşlevi 68
5. SONUÇ 71
6. KAYNAKLAR 75

1. GİRİŞ
TARİHSEL SÜREÇTE SANATIN ALIMLANMASI

Bu çalışmanın araştırma konusu; Aydınlanma düşünürü, şair, yazar, tarihçi Friedrich Schiller'in sanat felsefesinde etik-politik problemlerdir. Schiller'in sanat felsefesinde etik-politik problemler, güzel, özgürlük, estetik devlet, estetik eğitim, oyun teorisinden hareketle açıklanmıştır. Tezimizde Friedrich Schiller'in sanat felsefesinin esasında ahlaka uzanan normatif bir ahlak felsefesi olduğu savunulacaktır. Bu çalışmada Schiller'in sanat felsefesinde ahlak ve siyaset unsurlarının iç içe olduğu, Schiller'in argümanları ile temellendirilmiştir.

Aydınlanma dönemi, estetiğin yeni kurulmuş olması ve Fransız Devrimi'nin etkisini göstermesi bakımından sanat anlamında yoğun sınır ve tanım tartışmalarının ortaya çıkması gerekçesiyle hareket noktasıdır. Yapılan araştırma ile Schiller'in sanat felsefesi bağlamında yüzeysel kalmış bilgilerin ayrıştırılarak çözümlenmesi ve onun felsefesinin kendi bugün ne ifade ettiğinin anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu anlamda estetik evren, oyun kuramı, *homo ludens* kavramlarının güncel boyutunun araştırılıp tarihsel bilgi birikimine katkı olarak sunulması amaçlanmaktadır. Bu çalışma sonucunda teorik olarak çözümlenecek pratik bir sorun olan sanatın işlevi ve sanatın bağlantılarının etik ve politik açılardan çözümlenmesi planlanmaktadır. Tezimizin Schiller'in ahlak kurucu unsur olarak ele aldığı sanat yaklaşımı, yapılacak güncel etik-politik çalışmalara estetik bir bakış açısı kazandırma imkânı sunmaktadır. Bu çalışmada, politik problemlere estetik bir bakış açısı ile yaklaşmak literatüre farklı bir perspektif sunmayı vaat etmektedir.

Tezimizde Schiller'in sanat felsefesinde "güzel"in aksiyolojik unsurlarla ilişkisi ele alınmıştır. Bu çalışmanın ana problemi; Schiller'in felsefesinde, etik-politik-estetik bağlantıların ortaya konulmasıdır. Bu bağlantıları kurabilmek için yararlanılan alt problemler; Schiller'in felsefesinde güzeli meydana getiren dürtüler, oyun olarak sanat, estetik devlet, politik bir yöntem olarak ele alınan estetik eğitimle sınırlandırılmıştır. Bu çalışma sürecinde Schiller'in sanat felsefesine içkin olan etik-politik problemler, tasviri yöntem ve analitik yöntem ile ele alınmıştır.

Tez araştırma sürecinde literatür tarama yöntemi kullanılmıştır, aynı zamanda bir şair olan düşünürün şairane üslubu sebebi ile esas metinlerde bulunan anlatım güçlükleri çeviri

metinlere de yansımakta, bazı kavramların tam karşılık bulamaması ve sanatsal düşünce dizimi ana metinlerde anlamayı güçleştirmektedir. Kısa ömrü boyunca edebi, felsefi, tarihsel ve sanatsal pek çok konuda çalışmaları olan Schiller'in, çoğunlukla tiyatro türünde eserleri Türkçeye kazandırılmıştır. Schiller'in felsefi yönü Türkiye'de yeterince tanınmamaktadır. Onun kendine has şairane üslubu ve metinlerinde kullandığı soyut kavramların çeviri bakımından zorlayıcı oluşu felsefe eserlerini anlamayı güçleştirmektedir. Ancak Schiller'in felsefi eserlerinin de Türkçeye kazandırılarak daha geniş kitlelere ulaşmasının sağlanmasında yarar görülmektedir.

Schiller'in felsefesi özgün pek çok kavram içermesi sebebiyle çok boyutludur, bir bütün olarak kavranması görüşlerinin tutarlılığını ispat edecek ve bize yeni bakış açıları sunacaktır. Bu anlamda genel sanat felsefesi çalışmaları içinde yüzeysel olarak yer bulması Schiller'in felsefesinin bütününü kavramayı zorlaştırmakta ve onun felsefesi birbirini neredeyse tekrar eden genel geçer veriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu estetik yaklaşımın etik temelinde, tikelden tümele etkilerinin anlaşılması ve güncel yansımalarının ve dahi tasavvurunun anlaşılabilmesi için daha derin ve bütünlüklü çalışmalara ihtiyaç vardır. Sanat tartışmalarının merkezi olan Aydınlanma Dönemi'nin önemli yaklaşımlarını ortaya koyan Schiller'in felsefesi kendi dönemine olan eleştirel tavrıyla dikkat çekmiştir. Schiller, aydınlanma döneminin aklı yüceltmesine karşı koymuş ve akıl ile duygu arasında denge ve uyumun bir sonucu olarak oyun dürtüsünü ortaya koymuştur. Oyun dürtüsü, akıl ve duygunun birbirini tamamladığı, uyum ve ahenkli olan dürtüdür. Oyun dürtüsü, insanın tüm yönlerini yansıtır, zorunluluktan uzak olması sayesinde özgürlüğü açığa çıkarmaktadır. Oyun olarak sanat kuramı ise oyun dürtüsünün özgürleştirici olması ve sanatın oyun ile benzer niteliklerine dayanmaktadır. Oyun olarak sanat yaklaşımı kendinden sonra pek çok felsefi ve sosyolojik tartışmanın merkezi olmaya devam etmektedir.

Tarihsel süreçte sanat felsefesinin alımlanmasına bakıldığında; sanatın mahiyeti İlk Çağ'da dahi problem olarak ele alınmıştır. Ancak sanatın neliğinin bilimsel yöntemler ile incelenmesi Aydınlanma Dönemi'ne kadar uzun bir bekleyişe mahkûm olmuştur.[1] Sanat, estetik, sanatçı, güzel gibi kavramlar ortak bir tanıma varılamamış; kökeni eskiye dayanan ancak daima güncel olabilen felsefi tartışma konularıdır. Bu problemler hiçbir zaman salt sanat tartışması olarak kalmamış; etik, politik ve dinî görüşler temelinde şekillenmeye

[1] Örgel, Sevtap (2022). "Modern Öncesi Dönemde Oyun ve Sanat Kavramlarının İlişkiselliği", *Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, S. 13, s. 44.

devam etmektedir. Estetiğin kavramları ve ahlakın ilişkisi Antik Yunan'a kadar uzanmaktadır. Örneğin Antik Yunan'da iyi ve güzel özdeşik kavramlardı ve etik ile estetik bir bütün olarak anlaşılmaktaydı. Tezimizde Schiller'in sanat felsefesini açıklarken benzer bir yaklaşımla etik ve estetik bağlantılar açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda sanatın normatif yapısı tezimiz için önem arz etmektedir. Öyle ki idea olan estetik, estetik eğitim, estetik devlet, ideal insan ve özgürlük kavramları Schiller'in felsefesinin anahtar kelimeleridir.

"Estetik devlet" önerisi tezimizde Schiller'in politik problemlerini ele aldığımız kısımdır. Estetik devlet, insanları bir oyun küresi içinde kabul eder, *homo ludensler* bu evrende kendinden istekli olarak güzelliğin açtığı özgürlük yolunda duygularını aklın hizmeti için eğitmişlerdir, böylece ahlaki olarak eyler, huzur ve güven içinde oyunun parçası olurlar. Sanat, gündelik ihtiyaçları aşmalı ve gerçekler âlemini bırakmalıdır. Normatif ve ideal olan sanat önemini ve güncelliğini daima korumaya devam edecektir. Bu anlamda Schiller'in tezini, tabiri caizse sanatta bir devrim ve dünyada tikelden tümele uzanan büyük değişimlerin habercisi olması bakımından doğru anlamak önem arz etmektedir.

Sanat, Schiller'in üç aşamalı sosyal ilerlemeci yaklaşımında ahlaki olana ulaşmak için zorunlu bir aşama olarak tanımlanmaktadır. İnsanın doğa ile ilişkisi üç aşamalı durumu tanımlamaktadır. Bu aşamalar hem birey hem toplumlar için geçerlidir. Birinci aşama, insanın temel dürtülerinin belirleyici olduğu doğa durumudur. İkinci aşama, irade sahibi varlığın doğa dürtüsünün yanına akıl dürtüsünü de eklemesi ile açığa çıkan estetik durumdur. Estetik durum fiziksel ihtiyaçların ötesinde estetik keyif duygusu ile özgürleşilen aşamadır. En üst basamak ise ahlaki durumdur. İnsanın yegâne amacı en yüce aşama olan ahlaki duruma ulaşmak olmalıdır ancak bu ilerlemeci yaklaşımda bir aşama yaşanmadan diğerine geçmek mümkün değildir. Bu nedenle ahlaklı birey ve toplumun zorunlu yolu estetik aşamadan geçmektedir. Estetik süreçler, ideal bir birey ve toplum olmasına imkân sağlamaktadır. Ona göre, ahlaki eylemin koşulu özgürlüktür ve özgürlük ancak sanat ile ortaya çıkmaktadır. Doğruyu biliyor olmak doğru eylemeye yetmediğinden değerlere ulaşmak için akıl değil duygular eğitilmelidir ki bu ancak estetik eğitimle mümkün olacaktır. Özgürlük ve sanat ilişkisi ise Schiller'in Oyun Kuramı ile açıklanacaktır.

Sanatın alımlanışında tarihsel sürece bakıldığında Hristiyanlığın kabulü doğrultusunda Avrupa'da sanat, kilisenin tahakkümü altına girmiş ve ideolojilerin dilsel ögesi olarak topluma ulaşmıştır. İlk Çağ ve -bir anlamıyla İlk Çağ'a yeniden dönüş olan- Rönesans

dönemlerinde ise sanat doğanın aşkın bir taklidi olarak var olmuştur. Antik Çağ düşünürü Platon tarafından ontolojik olarak, fenomenin taklidi olması bakımından değersiz görülmüştür. Aydınlanma Dönemi'ne kadar sanat; aşkın olanı, olması gereken ideayı hatta tanrıyı temsil etmektedir.[2]

Sanat, İlk ve Orta Çağ'da zamanına uyum sağlayan ve dönemin paradigmasını destekleyen radikal bir tavır iken 19. yüzyıl başlarında merkezi kabuller sorgulanmaya başlanmıştır. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise sanatçı zamanın destekçisi olmaktan sıyrılıp daha özgürlükçü ve yenilikçi bir bakış açısı kazanmıştır. Bu dönemde İlk ve Orta Çağ sanatının tam aksine sanatçı kendini zamana yön verir ve değiştirir bir işlevdedir. Sanatçılar Aydınlanma Dönemi'nin ortalarında artık baskın bir görüş topluluğunun parçası olmaktan ziyade kendileri bir topluluğun lideri konumunda olmak arzusunda idiler. Bu durum bir bakıma sanata özgürlükçü ve yenilikçi bir değer katsa da toplum ile sanatçı arasında sınır çizilmiş ve bir çeşit yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir.[3]

Güncel sanatı anlamak için, onu şekillendiren Sanayi Devrimi ve modernizm ile birlikte 20. yüzyılda ortaya çıkan postmodernizm süreçlerini kavramak önemlidir. Çünkü sanat içinde bulunduğu dönemin paradigmasını yansıtmaktadır. Toplumu oluşturan önemli etkenlerden olan oyun günümüzde sanal oyunların yaygınlaşması neticesinde bağımlılık, üretemezlik ve boşa geçen zaman anlamları kazanmış görünmektedir. Friedrich Schiller'e göre oyun, özgürlük ve yaratıcılığın ifadesi olarak önemli bir yere sahiptir. Oyun, insanın içsel doğasıyla bağlantı kurmasına olanak tanır ve bireyin toplumsal ve ahlaki sorumluluklarından uzaklaşarak kendini keşfetmesine yardımcı olur. Schiller, oyunun hem duygusal hem de zihinsel bir deneyim sunduğunu, estetik bir biçimde insanın ruhunu beslediğini savunur. Oyun, insanın hayatındaki ciddiyetin ötesine geçerek, yaratıcılığı ve hayal gücünü serbest bıraktığı bir alan olarak tanımlanabilir. İlk Çağ'dan günümüze uzanan kan ve terle kendi kurallarınca heyecan ve coşku ile oynanan ve seyredilen oyun ne yazık ki artık dışarıdan bakıldığında saatlerce aynı kutuya bakan hareketsiz bir beden olarak görülmekte ve kurgusal boyuttan gerçekliğe yükselememektedir.[4]

---

[2] Artun, Ali (2012). *Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi 'Estetik Modernizmin Tasfiyesi',* İstanbul: İletişim Yayınları, s. 107.

[3] Cacho Duran, Semin Sinem (2016). *Güncel Sanatta Oyun Kuramı ve Oyun Kavramı*, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s. 46.

[4] Vatandaş, Saniye (2020). "Oyun ve Oyuncak. Teknolojik ve Toplumsal Dönüşüm Sürecinde Oyun ve Oyuncağın Anlamsal ve İşlevsel Değişimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C. 11, S. 28, s. 914.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, Schiller'in yaşamı ve düşünce sistemini oluşturan unsurlar açıklanmıştır. Schiller'in sanat felsefesinde etik problemi; kültür, insan, eğitim, devlet ve hürriyet bağlamında incelenmiştir. İlk kısmında konuyu sınıflandırma çabası içinde olacağız, yani başka bir deyişle Schiller'in sanat felsefesine kısa bir giriş yapıp sanatın ne olduğuna dair tanım yapıp, sanat ile ilgili kavramlara ve Schiller'de sanat felsefesinin tarihsel kökenine değinip, sanatın doğaya üstünlüğü ve güzelliği meydana getiren dürtüleri alt başlıklar halinde ele almaya çalışacağız. Schiller'in felsefesinde politik problem olarak; estetik devlet, sanatın yönetim aygıtı olarak kullanılabilirliği, devletin politik yöntemi olarak estetik eğitim yaklaşımları incelenmiştir. Çalışmanın ikinci safhasında Schiller'de oyun olarak sanat başlığı altında; sanat ve oyun ilişkisi, felsefe ve sanatın oyunsal biçimleri, felsefe ve sanatta oyun unsurlarına değinilecektir. Oyunun, sanat üzerinde nasıl bir etkisi olduğuna bu başlıklar altında dikkat çekmeye çalışacağız. Devam eden son ve üçüncü bölümde; Schiller'in sanat felsefesinde etik ve politik problemler çerçevesi içerisinde etik ve özgürlük ilişkisine, özgürlüğün içerisindeki güzellik anlayışına, sanatın etik ve politik yansımalarına, estetik devlet anlayışına, insanın ahlaki gelişiminde sanatın işlevine değinilecektir. Genel bir bakış açısı olarak ifade edebilecek söz konusu çalışmanın sonuç bölümünde, sanat felsefesinde etik politik problemler başlığı altında sanatın ahlak ve siyaset üzerinde nasıl etkisi olduğunu, nasıl faydalandığına dikkat çekilerek Türk akademi camiasının huzuruna sunmak istedik.

2. SCHİLLER'İN SANAT FELSEFESİNE KISA BİR BAKIŞ

2.1. Schiller'in Sanat Felsefesinin Tarihsel Kökeni

Bu çalışmada Schiller'in sanat felsefesinin tarihsel kökeni, esasında kültürün etik bağlamında okunması ve idealinin arayışı ile ifade edilecektir. Uzunca bir süre Kant'ın çalışmalarını inceleyen ve bu çalışmalardan etkilendiğini açıkça ifade eden Schiller'in felsefesinde, Kant'ın "*Sapare aude*" (Aklını kullanmaya cüret göster!) ifadesi çıkış noktasıdır. Bu çerçevede Schiller'in akla önem vermesinin yanı sıra akılla ilgili ciddi eleştirileri ve etik sorgulamaları da çalışmalarında yer almaktadır. "*Sapare aude!*" Bu söz ilk olarak Romalı şair Quntus Horatius Flacccus'un arkadaşına yazdığı bir şiirde geçmektedir:[5]

> Gözüne ufak bir çöp batsa, onu oradan çıkarmak için acele edersin. Zihnin hasta olduğu vakit tedavisi için neden acele etmezsin? Başlamak, işin yarısını bitirmek demektir. Kendi aklınla düşünmeye/akıllı olmaya cesaret et, başla![6]

"*Sapare aude*!" Aydınlanma Dönemi'nin sloganı olmuş, insanlığın edilgen gidişatına bir eleştiri ve uyarı niteliğindedir. İnsan tensel olduğu kadar tinsel bir varlıktır öyle ki bu tinsellik onu diğer tüm canlılardan ayıran ve insanda en çok gelişmesi gereken yanı iken ne yazık ki görünür ihtiyaçlara öncelik tanınmış ve tinsellik sonraki plana atılmış, sürekli olarak ertelenmekte ve görmezden gelinmektedir. Tin buradaki anlamıyla fizik ötesinde kalan yanımızı ifade ederken akıl ve ruh arasındaki ilişkiyi belirtmek gerekir ki, akıl; ruh neye yatkınsa onun üzerine çalışır ve öyle eylemde bulunur. Öyleyse görünmeyen yanımız aslında davranışlar ve eylemeler sonucu somutlaşır böylelikle hayat bulur. Ancak düşünen yanı, insanı irade sahibi bir varlık mertebesinde özgür ve kendi yaşamını idame edebilir kılacaktır. Fakat bu düşünme eylemi, özgürlüğü ve özgürlük de kaçınılmaz olarak peşinden sorumluluğu sürükleyeceğinden çoğu insan için cesaret kırıcı bir eylemdir. Olana razı gelmek ve hayıflanmak pek çok zaman mücadele etmekten kolay bir yol olarak görünmektedir. Dolayısıyla sorumluluktan ve aldığı kararların sonucundan kaçınma eylemi gün geçtikçe toplumlarda yer etmekte ve bu durum insanlarda tek tipleşme, sorgulamadan

[5] Horatius (2005). *Ars Poetika* (Çevirenler: A., Bahçeci, İ., Buğlalılar, E., Yıldırım, B.), *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, S. 19. https://doi.org/10.1501/TAD_0000000035 (Erişim Tarihi: 01.08.2024)
[6] Horatius (1930). *Ode'ler, Epod'lar, Hicviyeler, Nameler* (Çeviren: Yakup Kadri), İstanbul: MEB Yayınları, s. 27.

görev insanı olma davranışı ile sonuçlanmaktadır. Bu insanlık için büyük bir yanılsamadır ve esasında insanın kendi doğasından uzaklaşmakta olduğunun göstergesidir.

Quntus Horatius Flacccus "Başlamak, işin yarısını bitirmek demektir. Kendi aklınla düşünmeye/akıllı olmaya cesaret et, başla!"[7] ifadesi ile düşünmeye ve sorgulamaya başlamanın insanın kendisi ve toplumun yararına atacağı büyük bir adım olduğunu üstelik yalnızca buna cesaret göstermiş olmanın dahi yolu yarılamak sayıldığını bu ifadesi ile belirtmiştir. Zira bir kez düşünen yanını keşfeden insan artık uyanmıştır ve insan olmanın gereğini idrak etmiştir.

Doğa insana ergin birey olma ve bunun gerekliliği ve yetisi olarak düşünme, karar ve sorumluluk alma dolayısı ile özgürlük vaat etmiştir. Bu düşünme özgürlüğü ve cesareti Kant'ın sözleri ile daha da anlam bulacaktır.

> Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır *Sapare Aude*! Aklını kendin kullanmak cesaretini göster! Sözü şimdi Aydınlanmanın parolası olmaktadır.[8]

1784 yılında yapılan bir araştırmada Kant "Aydınlanma Nedir?" sorusuna verdiği yanıtı Berlinische Monatschrift adlı dergide yayımladıktan sonra Aydınlanma tartışmaları yeni bir boyut kazanmıştır Kant bu ifadelerle Aydınlanma'yı, insanı düştüğü bu ergin olmama durumundan uyandıracak ve ona yeniden insanlığını ve insanlığının gereklerini hatırlatacak bir güç olarak tanımlamaktadır. Doğası gereği insan belli bir zaman sonra kendi ve çevresinde olup bitenleri anlamak ve anlamlandırmakla mükelleftir. Yalnız bu ödevler farkındalık ve mücadele gerektirmektedir. İşte Aydınlanma da burada insana ihtiyaç duyduğu hep içinde olan ancak unutulan bu özgür iradeyi geri vererek insanı düşünmeme uykusundan uyandırmalıdır.

Kant, başkasının aklını kılavuz etme sorunu ile ilgili iki kavram öne sürmektedir. Bunlardan ilki "vasi"dir. Vasi, kendisi ve gözetim altında tuttuğu kimseler adına karar veren

---

[7] Horatius, *Ode'ler, Epod'lar, Hicviyeler, Nameler*, s. 27.
[8] Vatansever, Saniye (2022). "Kant'ın Aydınlanma Anlayışı: Tarihi Arka Planı ve Aydınlanmada Eğitimin Rolü" *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,* C.21, S.2, s.850.

ve bu kararları çoğunlukla kendi yararı doğrultusunda uygulayan kişileri ifade etmektedir. Vesayet ise vasinin gözetim altında tuttuğu iradesini vasinin yetkisine bırakmış kişiler için kullanılmaktadır. Yöneten kitlenin, gözetim altında olanlar adına yasa koyucu olması tembel ve düşünme cesareti olmayanlar tarafından hoş karşılanmış hatta bu yorucu ve sıkıcı işlerle aralarında bir kalkan olarak görülmüştür. Sonuç olarak toplumun refahı, inancı, yaşayışı, değerleri belli bir kitlenin tek eline ve yararına bırakılmıştır. Akıl bir kenara bırakıldığında insanlar işleyen çarkın parçalarından ibaret olacak ve metalaşacaktır ki bu insanın kendi doğasına karşı gelmesi anlamı taşımaktadır. Oysa Francis Bacon'ın ifadesi ile "Bilgi güçtür." ve insanlık artık uykusundan uyanıp bilmeye cüret etmelidir.

2.2. Schiller'de Çağın Eleştirisi ve Uzmanlaşma Düşünceleri

Schiller, özellikle Kant'ın akıl ve özgürlük ideali görüşlerini, güzeli anlamak ve anlamlandırmak üzere yeni bir yaklaşımla ele almıştır. Schiller doğa yasalarının akıl yasaları ile özdeş olduğunu bu nedenle güzelin, doğaya dönüşte aranabileceğini iddia etmektedir.[9] İdeal olan durum, akıl ile doğanın özdeşliği ve güzelin kendini doğa aracılığı ile hissettirmesidir. Ancak çağının eleştirisini yapan düşünür, akıl sayesinde doğanın insandan ve dolayısıyla güzelden ayrıldığını ifade etmektedir. Ona göre, çağ faydacıların çağıdır, onlar çıkar karmaşasının içinde debelenirken akıllarını yalnızca fayda için araç olarak kullanmaktadırlar. Bu fayda çoğu zaman bir alanda uzmanlaşmak uğruna insanın diğer yetilerini ihmal etmesi şeklinde kendini göstermektedir. Bu anlamda Schiller, Grek toplumu ile çağını mukayese etmekte ve Greklerin hem form hem öz bakımından dolu olduğunu, bu yönleriyle çağına rakip olduklarını savunmaktadır. Eleştirisine kaynaklık eden yaklaşım akıl ve duyuların hatta doğanın birbirine karşıt görülmediği bütünlüklü bir düşünme sistemine olan ihtiyaçtır. Schiller'e göre zamanın idolü faydadır ve tüm yetenekler faydanın emrindedir. İnsanlık gün geçtikçe kendi yarattığı idealden vazgeçmektedir. Kendi içine atıldığı hakikat sınırları içerisinde kalan insan gereksinimlere çekilmektedir. Böylelikle ereksellik ve ütopya kaybedilmektedir. Yalnızca mecburiyetler üzerine hareket eden insan özgürlüğünü kaybetmiş görünmektedir.

Doğa özü itibariyle çeşitliliğe ihtiyaç duymaktadır, akılsa bu çeşitliliği sınırlamak, bütüne ulaşmak için tikellerden bir tümel elde etmek amacı içerisindedir. Böylelikle bir sorunun çözüme ulaşabilmesi için pek çok alternatife ihtiyaç duyulmayacak ve sınırlar

[9] Schiller (2020), s. 12.

içerisinde üretilen düşünceler kabule tabi tutulacaktır. Bu sınırlamayı yapmak üzere en etkili yollardan bir tanesi iş bölümü ve uzmanlaşma meselesini hayata geçirmektir. Çağlardan beri insanlar pragmatik bir yaklaşımla bir yetilerini geliştirmeye ve diğer yetilerini köreltmeye teşvik edilmiş ve bu uzmanlaşma adı altında cazip ve asil bir hâl olarak gösterilmeye devam etmektedir. Ancak insan doğası gereği karmaşık ve düşünüldüğünde doğasına karşı gelmemişse yüce bir varlıktır. Yüce varlık kavramının seçilme sebebi insanın çeşitli bir mekanizmaya sahip olmasını sağlayan düşünen yanıdır. Çünkü düşünceler insanda var olan pek çok şeyin etkileşiminin sonucudur. Bu öyle karmaşık ve çok boyutlu bir yapıdır ki tıpkı parmak izlerinin farklı olması gibi insanlarda görülen duygular, davranışlar, ruhlar, yaklaşımlar düşünme biçimleri, karakter özellikleri ve değişimler sınıflandırılamayacak kadar çeşitli ve nadidedirler. İnsan doğası onu sürekli özüne döndürmek ve kendi çeşitliliğini keşfetmeye ve gerçekleştirmeye davet etmektedir. Doğa sıradanlıktan ve kurulu bir robot olmaktan insanı tenzih etmek istemektedir. Durum böyleyken bireylerin aklına kılavuzluk eden düşünen kısım -vasi- bilmektedir ki bu durum fayda mekanizmasının yürümesine bir tehdit olacaktır. İnsanların bireyselliğinin farkına varması ve çeşitliliği kendilerine irade sahibi olduğunu hatırlatmak suretiyle özgürleştirecektir. Bu özgürleşme ise yapılan eylemlerin nedenini ve sonucunu düşünmeye teşvik ettiğinde vasinin çıkarlar üzerine kurmuş olduğu sistem aslında sekteye uğrayacaktır. Schiller, estetik eğitim önerileri mektubunda Aydınlanma döneminin faydacı yaklaşımını şu sözler ile eleştirmiştir:

> Çağımızın önde gelenlerinin haklı olarak övündüğü Aydınlanma, yalnızca kuramsal kültürdür ve genel olarak zihniyette asilleştirici bir etkiyi pek az gösterir; yardımı daha ziyade sadece bozulmayı sistemleştirmek ve ıslah olmaz hale getirmektir.[10]

Schiller, Aydınlanma döneminin eleştirisini, Antik Çağ imrenmesi üzerinden gerçekleştirmektedir. Ona göre insan, tam ve yetkin olmalıdır. Tam ve yetkin olma hali ise Schiller için biçimsel ve duyusal dürtünün dengelenmesi ile yani oyun dürtüsü ile mümkündür. Ona göre insan çok yönlü ve özgün olmalıdır. Elbette bireysel çeşitlilik ve yetilerin gelişimi açısında özgürlük ön koşuldur. Özgürlük ise ilerleyen bölümlerde açıklanacağı üzere sanat ile açığa çıkacaktır. O çağını faydaya hizmet etmek ve fayda dışında kalan değerleri ötelemesi sebebiyle eleştirmiştir. O, Grek Çağı'nın sisteminin daha ideal bir sistem olduğunu savunmaktadır. Grek Çağı, akıl ve doğanın, düşünce ve duyunun henüz birbirine düşman olmadığı bir çağ idi ve hepsi de hakikati kendi yaklaşımları ile diğerini

[10] Aytaç, *Schiller,* s. 232.

ötekileştirmeden değerlendiriyordu. Alanları birbirinden ayıran keskin sınırlar yoktu bu çağda hoşgörü ve saygı vardı ki bu şartlar özgür düşünebilen toplumun kaçınılmaz gerekliliğiydi. 18. yüzyıl önceki çağlardan ilerideydi fakat bireylerdeki bu tek tek parçalanmıştık ve tek bir yetileri geliştirilirken diğer yetilerin cılızlaştırılması, bir insana bakıldığında insan doğasının kendini ortaya koyamamasına sebep oluyordu. İnsanlığın doğasını anlamak için tekilleri tek tek inceleyerek bir insanlık sonucuna ulaşmak gerektiriyordu. 18. yüzyılın önceki çağlara kıyasla gelişmiş olmasına karşın adil bir karşılaştırma yapabilmek için bütün, bütün ile değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Schiller, bu durumu *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Mektuplar* adlı eserinde şu sözler ile ifade etmiştir.

> Biz yeniler ne kadar farklıyız! Bizde tür imajı bireylerde büyütülmüş olarak dağıtılmış, ama parçalar halinde, yani türün bütünlüğünü bir araya getirmek için bireyden bireye dolaşıp sormak gerek. İddia edebiliriz ki ruh güçleri, (*Gemütskrâfte*) deneyimlerde de öyle ayrı kendini anlatıyor ki tıpkı psikoloğun tasavvurda onları ayırması gibi, biz yalnızca tek tek öznelerin değil, bütün insan sınıflarının kabiliyetlerinin yalnızca bir bölümünü geliştirdiğini görüyoruz, oysa öteki kabiliyetler, güdük bitkilerde olduğu gibi donuk bir iz halinde sezdirilmiştir. Yenilerden kim çıkıp da tek bir Atinalı ile boy ölçüşebilir?[11]

Schiller'in ideal devleti, bireylerin farklılık ve yeteneklerini geliştiren bir tutum izler.[12] Neslin her türlü öndeliğine rağmen bireylerin tek tek geri kalmışlığının sorumlusu bir kısım faydalar uğruna bireylerin doğasının feda edilmesidir. Grek Çağı'na her şeyi birleştirmek isteyen çeşitliliğe saygı duyan bir anlayış hâkimdi ancak günümüzde bu anlayış yerini akıl ile sınırlayan ve ayıran bir sisteme bırakmıştır. Bilimlerin keskin uyarımı, devletlerin karışık mekanizmaları zamanla kültürde daha net sınıflandırmalar ve ayrımları meydana getirmiştir, bunun doğal sonucu olarak insan doğasının iç birliği bozulmuştur. Aydınlanma dönemi sonrası ise ayrılan bu kutuplar giderek daha uç noktalara savrulurken kendilerine diğer yeteneklerini bastıran bir efendi yaratmaktadırlar. Çağın insanı böylece, doğasının gereği insanlığını keşfetmek yerine bilimin ya da yaptığı işin bir kopyası oluyor. Sen kimsin? sorusuna verilen yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda görülmektedir ki artık insanlar kendini işi ve kazancı ile tanımlamaktadır. Oysa iş, statü, görünüş, görüş, ait olunan ırk ya da topluluk bunlar bireyin kim olduğunu göstermeye yetmeyen yalnızca birey ile ilintili olan

[11] Schiller (2020), s. 36.
[12] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 150.

yani *a posteriori* özelliklerdir. Ancak özümüzde kim olduğumuz elbette ki bu ilintili özelliklerimizi etkilemektedir. Yaratılan yeni zihniyetle insanların ölçüsü, değeri işi olarak dikte edilmekte ve insanları ciddi bir kimlik karmaşası ve kazanma güdüsü ile ele geçirmeye devam etmektedir. Bu anlayış ile sürekli bir yarış ve öteki ile olan münasebetimizdeki zıtlaşmanın tohumları atılmaktadır. Yönetim insanların çeşitliliğini sınırlamalarla yumuşatmak ve hâkimiyetini kolay yoldan sürdürmek istemektedir. Oysaki insan doğası çeşitlilik ister ve bu haliyle zengindir, güçlerin birleşimiyle tıpkı bir ağacın dallarının köklerinde birleşmesi ve köklerinden gelişerek çoğalması gibi yüceliğe erişmek istemektedir. Ancak güçlü deha kendini yalnızca işi ile sınırlamayacak, sınırları aşarak ve tüm gücü ile kendini gerçekleştirmeye çabalayacaktır.[13]

Toplumun yararı, daha önemlisi yönetimin kolaylaştırılması bağlamında insandaki çeşitli yetenekler geliştirilmelidir, en kolay yol ise onları farklı kutuplara yerleştirmektir. Bu tek yanlılık, bireylere ne kadar zarar verse de sonuç olarak işleyen bir sanal makineye hizmet etmekte, bilimsel ve teknolojik ilerlemeye bunların doğal sonucu olarak siyasi hakimiyeti sağlamaktadır. Sonuç olarak belli yetilerde uzmanlaşmak ve insan yetilerini sınırlandırmak toplumu hakikate götürse de bireylerin doğasına zarar vermektedir. Ancak kabul etmek gerekir ki, tüm insanların doğa vergisi görme yetileri birleştirilse dahi bir teleskop ile olduğu kadar Jüpiter uydusu gözetlenemeyecektir.[14] Bu bir nevi gelecek nesillerin faydası için şimdi tek tek bireylerin feda edilmesi olarak tanımlanabilir ancak bu ilerleme güdüsünün hiç durmayacağı göz önüne alınırsa her neslin aslında insanlığın doğasının devamı için fedakârlık yapması gerekeceği öngörülmektedir.

Schiller'e göre aklın ve faydacılığın yok ettiği bütünlük daha yüce bir sanatla yeniden kazanılmalıdır. Yüce sanatın geliştirilmesi yalnızca insanın doğasının sanatkâr olması ve gelişmesi ile mümkün olacaktır. Bunu devletin yapabilmesi veya yapmayı tercih etmesi mümkün görünmemektedir. Schiller'in deyişiyle devlet şimdiki haliyle kötülüğün sebebidir. Doğasına uygun insan ile akıl daha iyi bir insanlığın temellerini atmayı kendisine ödev edecektir. Çünkü doğa insanlara hem fiziksel hem ahlaki olarak gelişmesi için rehberlik etmektedir.

[13] Schiller (2020), s. 38.
[14] Schiller (2020), s. 40-41.

2.3. Schiller'de Sanatın Doğaya Üstünlüğü

Schiller'e göre doğa çeşitlilik, akıl ise birlik ister, bu yönleri ile duyu ve akıl birbirinin karşısında yer alıyor gibi görünse de ideal olan doğa ve aklın birbiri ile uyumlu ve ahenkli işleyişidir. Doğanın çeşitliliği karşısında, fiziksel durumda olan insan, doğa bulunan şeylere sahip olmak veya onları yıpratmak suretiyle yakınlığını azaltmak ister. Bu haliyle insan, hayvana en yakın olduğu vahşi dürtüleriyle hareket ediyor demektir. Vahşi dürtülerde ahlaki bir temel olmadığından insan burada henüz insanlık şerefi ile tanışmamış durumdadır. Bu nedenle kendisi ve doğa ile olan ilişkileri de hoyratça ve düşüncesizdir. Schiller'in *Estetik Eğitim Üzerine Mektuplar* adlı eserinin yirmi dördüncü mektubunda bu durum "ham doğa durumu" olarak tanımlamaktadır. Ona göre insan her zaman kendini bu kadar hayvani göstermese de bu ham doğa durumundan da hiçbir zaman uzaklaşamamıştır.[15]

Doğa yalnızca ihtiyaçları öncelemesi sebebiyle özellikle tembel insan tarafından eylemlerin yöneticisi olarak görevlendirilir. Akıl ise bu duyuların çok daha ötesine geçen fikirler üretir ki bu yine çoğu insan için zorluğu sebebiyle tercih edilmeyen insani bir özelliktir. İnsan aklın kendini sınırladığını eylemlerini zor olanla değiştirmek üzere onu mantıksal olarak dürttüğünü düşünür ancak çoğu zaman aklın ona özgürlük kanatları taktığını görmezden gelir. Akıl insanda sonradan kendini göstermiştir ve aklı anlamanın yolu özgürlüğü anlamakla başlayacaktır. Bu yüzden akıl öncelikle insanın duyu ile ilişkisini sınırlamak ve yönetmek ister. Akıl ile insan duyusal sınırlarını aşar ve düşünceler mertebesine yükselir böylelikle kendini gerçekleştirmeye ve insanlığının hakkını vermeye bir adım daha yaklaşmıştır. İhtiyaç dürtülerinin akıl dürtüsü üzerindeki hakimiyeti toplumlarda, özgürlük yoksunluğuna dolayısıyla irade ve sorumluluk haklarının da ellerinde olmaması ile sonuçlanmaktadır. Doğa ve akıl bu bağlamda birbirlerinin karşısında yer alıyor gibi görünse de olması gereken ne tek başına doğa hakimiyeti ne de aklın hakimiyetidir. Zira her iki hüküm altında da insan hayvani konumdadır. Schiller'in tanımına göre insan, doğa durumunda akıl olmayan hayvani durumda, akıl hakimiyetinde ise akıllı hayvani durumdadır. Olması gereken doğa ve aklın birbirinden bağımsız ancak uyum ve ahenk içindeki işleyişidir.

İnsan aklı ile özgür seçimler yapmadığında, doğa insan yerine seçimler yapar ve onun ihtiyaç doğrultusunda hareket etmesini sağlar. Ancak insanı gerçek manada insan yapan şey

[15] Schiller (1990), s. 104.

doğanın emirlerini akıl süzgecinden geçirerek özgür kararlar alabilme yetisidir. Akıl sayesinde insan özgürleşerek fiziksel zorunluluktan ahlaki alana yükselme yetisini keşfedecektir.[16]

Toplumun parçası olan bireyler bir seçim yapmaksızın doğar doğmaz kendilerini bir devlet içinde bulurlar. Her birey çağının evladı olmak durumundadır. Öyleyse bireyler hem çağının koşullarından etkilenir, onun izlerini taşırlar hem de çağlarını etkiler ve dönüşüme sebep olurlar. Schiller de kendini çağının çocuğu olarak tanımlamış ve bunun üzerine çağının bir sosyolojisini yapmayı ve ideal olana ulaşmasının önündeki engelleri belirlemeyi kendine ödev saymıştır. Ona göre, 18. yüzyılın en büyük problemi bu çağın ihtiyaçlar temelinde inşa ediliyor olmasıdır. Oysa insan fiziksel zorunluluğu ahlaki özgür seçimle değiştirdiğinde insandır. Bu bir çeşit aydınlanma demektir ve aydınlanmaya giden yol tinden başlamak zorundadır zira tin neye niyet ediyorsa akıl da o yönde çalışacak ve bu fikirler eylemde kendini bulacaktır o halde bu yaklaşıma göre akıldan önce duygu eğitilmelidir. Bu bir nevi duyguların estetikleştirilmesidir, bunu ancak duyguya gönle hitap etme yetisi ile sanat başarabilir. O halde sanat ve sanatçı çağını etkileyebilmesi sebebiyle onu ideal ahlak toplumuna dönüştürmekle görevlidirler. Sanatçı da çağının evladıdır ancak onun tüm kusurlarını göz ardı ederek tam bir çağ fanatiği olması daha ideal bir çağ inşası için faydalı olmayacaktır. Sanatçı çağını bir hamur gibi yoğurabilmeli ve daima aklı yüce duygulara hizmet için uyarmalıdır. Sanat işlediği konu bakımından elbette çağının özelliklerini taşıyacaktır ancak sanat akıl bakımından çağının çok daha ötesinde olmalı en azından bu niyetle hareket etmelidir. Schiller sanatçının kendini zamanın yıkıcılığından koruması için, çağın ihtiyaçlarının ötesine geçen zamansız bir ideal görüş ile akıl kanunu ile korumasını öğütlemektedir. Schiller, sanatın etik kurucu bir idea olabileceğini ve olması gerekeni hayal ettiğini şu sözler ile ifade etmektedir:

> Kendi asrında yaşa, ama onun yaratığı olma! Çağdaşlarına ver ama övdüklerini değil gerekli olanı ver. Öyleyse etki ettiğin dünyaya, iyiye doğru yön ver, böylece zamanın sakin ritmi gelişimi beraberinde getirecektir.[17]

Schiller'in sözlerinden anlaşıldığı üzere sanatçı, toplum üzerindeki gücünü kullanması gerektiğinde onları ideal haliyle tasavvur etmeli ve ona göre hareket etmeli ancak toplum için çalışma yapması gerektiğinde onları hali hazırda oldukları hali ile anlamalı ve bu

[16] Schiller (1990), s. 25.
[17] Schiller (1990), s. 41-43.

doğrultuda çalışmalıdır. Sanatçı zihninde toplumu olduğu gibi resmederken insanda gördüğü her bayağılığı asil ve zihnen çeşitli kavramlarla etrafını sarmalıdır ki sanat doğaya üstün gelebilsin.[18] Sanatçının 18. yüzyıl toplumuna baktığında gözüne çarpan ana problemler, "hamlık" ve "laçkalık" olacaktır. Bu problemler ancak güzellikle çözüm bulacak ve hepsi güzellik ile yüce olan değerlerle kuşatılabilecektir.

Sonuç olarak; sanat ve doğa ilişkisinde insan, kendi özü ve evren ile bilinçte bütünleşmektedir. Evren; bilinçte, öznenin onu alımladığı hali ile varlık bulmaktadır. Bilinç, öznenin kendindeki konumu ve evrenin öznedeki konumunu açık ettiği alandır. İnsan evreni algılama esnasında kendini algılama imkânı bulmaktadır. Öznelerin bilinci hem evrenin kendisi hem de parçasıdır. Bilinç yansımadan ziyade etkin konumda bir yaratıcı mekanizmadır.[19] Bilinç, yaratım esnasında duygusal ve düşünsel yetileri sarf etmektedir.[20] Schiller'in kuramına göre sanat eseri duyusal ve biçimsel dürtünün ürünü diyalektik bir nesnedir. Sanat ve doğa ilişkisi açıklığa kavuştuğuna göre estetik algının nesnesi olan güzeli oluşturan dürtüleri ifade edeceğiz.

2.4. Schiller'de Güzeli Meydana Getiren Dürtüler

Schiller'e göre güzel, özgürlüğün duyusal yansımasıdır. Güzeli anlayabilmek için önce onu meydana getiren kavramları ele almak gerekmektedir. Schiller bu kavramları "dürtüler" veya "içtepi" olarak tanımlamaktadır. Ona göre duyusal dürtü ve form dürtü mevcuttur sonrasında bu dürtülere oyun dürtüsünü de eklemiştir. Bu kavramlar, bizi kendi nesnelerini gerçekleştirmeye zorladıkları için dürtü olarak adlandırılmıştır.[21] Biçim ve duyu dürtüsü farklı ihtiyaçlar gözetmektedir. Ters orantılı olan iki dürtüden biri öncelendiği takdirde diğeri körelmektedir. Güzellik görünüş sahasında var olmakta ve etik bağlantıları öznelerin tecrübesinde hayat bulmaktadır.[22]

2.4.1. Duyusal Dürtü

Duyusal dürtü zamanla ve madde ile sınırlı olan maddesel ve duyusal doğadan oluşmaktadır. Nesnesi zaman ve madde olduğu için duyusal dürtü insanları bunlarla

[18] Schiller (1990), s. 50.
[19] Timuçin, *Estetik*, s. 93.
[20] Timuçin, *Estetik*, s. 103
[21] Schiller (1990), s. 59.
[22] Kula, *Kant, Schiller, Heidegger- Estetik ve Edebiyat*, s. 200.

sınırlamak istemektedir. Böylece insanı şimdi bildikleri ile kısıtlayarak gerçekleşmesi muhtemel çeşitli ihtimalleri de şimdi ile sınırlandırmış olur.

Duyusal dürtü tek başına insana hükmettiğinde ahlaki ilerlemenin önünde bir engeldir çünkü o yalnızca görünenlerin dünyasına hizmet etmeyi önemsemektedir. Duyusal dürtünün hükmünde insan tam anlamıyla kendisini gerçekleştiriyor değildir hatta daha da ileri gidildiğinde var bile değildir zira bu bir tür kendinde olmayışı ifade etmektedir. Duyusal dürtü görünüşler âlemine karşılık gelir ve insan fani olduğu kadar duyusal dürtünün sınırları büyümektedir. Bu dürtü bilimsel yöntem olan deneyde her ne kadar ilerletici bir rol üstense de ahlaki gelişimin önünde engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü duyusal dürtü, yüce ve ahlaki için zamansız idealler yerine insanlığı şu an ve madde ile sınırlar.[23]

Bu yaklaşımın bir örneğini Platon'un *Devlet*'inde görmekteyiz. İdealar evreni; iyi, güzel, doğru merkezinde kurulmuştur. Bunun yanı sıra fenomenler evreni olan duyusal alan, değişken ve sahte olması sebebi ile idealar evreninde kabul görmemektedir.[24] *Devlet* kitabında güzellik hakkında, "İyi olan her şey güzel, kötü olan her şey çirkindir." ifadesi yer almaktadır. Platon'a göre güzel olan, ahlaksal uygunluk sınırı dahilinde bulunan anlamı taşımaktadır.[25] Görüldüğü gibi estetik ve etik ilişkisinin temelleri Antik Yunan'da dahi öne sürülmüştür. Schiller'e göre etik kuvvet ile dürtülere hükmetmelidir ki ruh özgür olabilsin ve onur, onun görünüş alemine yansımasıdır.[26]

2.4.2. Biçimsel Dürtü (Form Dürtü)

İnsanın doğasında duyusal dürtünün karşısında biçimsel dürtü bulunmaktadır. Biçimsel dürtü, şeylerin görünen yanlarının üzerine akıl ile soyut anlamlar katmakta, biçim dürtüsü maddeyi zihinde yeniden yapılandırmaktadır. Bu dürtü ile insanın düşünen yanı devreye girdiğinden artık kişi kendi benliğindedir ve bunun farkında olarak yaşamda etken roldedir. İnsanın etken rolde olması ise koşullar değiştiğinde dahi bir kişilik, farklı bir bakış açısı ortaya koyabileceği anlamına gelmektedir. Kendi benliğinin farkında olan bir insan, bütünlük içinde olduğu için akıl yasaları doğrultusunda doğru bulduğu davranışları her an doğru olarak kabul eder. Böylece, şimdinin sınırlarını kaldırarak zamansız akıl yasalarını yaşamına uygular. Bu bağlamda biçim dürtüsü ile insan zamanın sınırlarını aşar sonsuz

[23] Schiller (1990), s. 60.
[24] Cömert, Bedrettin (2024). *Estetik*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, s. 39.
[25] Cömert, *Estetik,* s. 43.
[26] Kula, *Kant, Schiller, Heidegger- Estetik ve Edebiyat,* s. 235.

hakikatin peşine düşer. İnsanlığın doğrusunun tümeline ulaşır ve bunu çeşitli koşullarda bile koruma altına almış olur. Biçimsel dürtünün tümele ulaşması da duyum dürtüsünün çeşitlilik isteğinin aksine, birlik istediğini göstermektedir. Öyleyse form dürtüsü ile artık normatif olarak tüm bireyler, toplumlar ve çağlar için akıl yasası bağlamında gereklilikler koymak mümkün görünmektedir. Duyum dürtüsü ile karşılaştırıldığında biçim dürtüsü, sınırları ortadan kaldırır zamansızlık ve düşünce uzlaşımı ister bu haliyle geçerliliğini her koşulda ve çağda ispatlar. Düşünce birliği sayesinde artık tekiller önemini yitirir ve görünen görünmeyen şeyler tümele indirgenir yani artık tek tek bireyler yerini insanlığa bırakmıştır ve insanlığa aynı akıl yasaları hükmetmektedir.

Duyum dürtüsü ve form dürtüsü insanları yönlendirmeleri bakımından son derece zıt görünse de onları büsbütün karşıt olarak sınıflandırmak doğru olmayacaktır. Bu iki dürtünün birbirinden çok farklı etkileri olduğu görülmekle beraber insanı saran da yine bu iki dürtüdür. Dolayısıyla çok radikal olduklarını söylemek yerinde olmayacaktır çünkü her iki dürtünün de birbirine geçişi vardır. Örneğin biçimsel dürtü birlik ve değişmezlik ister ancak bu değişmezliğin olaylar ve duygulara aksetmesini istemez aynı minvalde duyusal dürtü de aksine çeşitlilik ve değişkenlik ister ancak bu değişkenliğin bireyin benlik alanında kendini göstermesini istemez.[27]

Schiller'e göre her iki dürtüyü de birbirlerine değmeden bağımsız ancak uyumlu işletme görevi kültüre ait görünmektedir. Bu dürtüler kendi alanları bağlamında sınırlıdır ve bu alanları dengelemek ise her ikisini hem karşıtından korumak hem karşıtı ile etkileşime koymak ile mümkündür. Daha açık hale getirmek gerekirse, her iki alan da birbiri ile yumuşatılmalıdır. Örneğin hem form dürtüsünün duyu alanına müdahale etmesi engellenmeli hem de onu form dürtüsünün kişiliği korumalıdır. Duyum dürtüsünün, normatif alana girmesi engellenmeli ancak form dürtüsü yine hassasiyet ve doğa ile korunmalıdır.[28]

2.4.3. Barbar ve Vahşinin Dengesi: Oyun Dürtüsü

Duyusal dürtü ve biçimsel dürtü açıklamaları ile görülüyor ki bu iki dürtü insanın eylemlerine yön veren ancak beklentileri birbirinden oldukça zıt yönde olsa dahi buradan birbirine karşıt iki hareket ettirici olarak yorumlanmaması gereken dürtülerdir. Çünkü bu iki dürtü insanda hayat bulmasıyla aslında insanı insan yapan ve farklılıkları sayesinde, irade

[27] Schiller (1990), s. 62.
[28] Schiller (1990), s. 66.

sahibi insana bir tür seçme hakkı yani özgürlük sunmaktadır. Bu insanın denge kurması için akılcı yönünü harekete geçirecektir. "İnsanın güzel şeylerden, sanat yapıtlarından zevk alması, onlardan hoşlanması"[29] işlevini yerine getiren dürtü "Oyun Dürtüsü"dir.[30]

Biçim dürtüsü, etik kuralların sınırında alıkoyan aktif bir etkidedir. Duyum dürtüsü ise, doğa yasalarının sınırlamalarına maruz bırakan pasif bir etkidedir.[31] Schiller'e göre özgürlük, hayat kaynağı ve neşedir. İnsanda var olan kusurlu yetiler yerini bu canlı özgürlük formuna bırakmalıdır. İnsan huzuru aramalıdır ancak bu huzur pasifliği değil dengeli bir etkin olma halini sağlamalıdır.[32] Dürtüler arasındaki diyalektik hareketlilik göstermektedir ki; duyusal dürtü, biçimsel dürtüyü ve biçimsel dürtü, duyusal dürtüyü hem etkinleştirmekte hem de alanını belirlemektedir. Bireyler bu iki dürtüden birine sarılarak veya birini öteleyerek deneyime ulaşamazlar. Deneyimin bilgisine ulaşmak için bu iki dürtü ahenkle ve devinim halinde kullanılmalı ve sonuçları sentezlenmelidir. Bilgiye ne yalnızca fiziksel olan ne de zihinsel olanla ulaşmak yeterli gelmeyecektir bunun nedeni bilginin yolu pek çok deneyimin akılcı sonuçları ile kazanılabilecek olmasıdır. Ancak insan duyusal dürtünün hissi ile ve biçimsel dürtünün akılcı özgürlüğü ile bütünlüğe ulaşmış demektir. Her iki dürtünün etkin olduğu bu deneyimde işte böyle farklı beklentilerin birleşmesi ortaya yeni ve uzlaşımcı bir dürtü çıkaracaktır ki bu dürtüyü Schiller "Oyun Dürtüsü" olarak adlandırmıştır.

> Nesne içtepisi, değişiklik olması, zamanın bir konusu olmasını ister. Biçim içtepisi ise, zamanın kaldırılmış olmasını, değişikliğin olmamasını ister. Demek, her iki içtepinin birlikte teptiği içtepi, oyun içtepisi demek, zamanı, zaman içinde kaldırmaya, oluşu salt varoluşla, değişikliği de bir oluşla birleştirmeye çalışacaktır.[33]

Schiller, "İçimizde zorunlu olanı gerçekleştirmek, dışımızda olan gerçeği de gereken yasaya uydurmak için, birbirine karşıt iki güçle itilmekteyiz."[34] sözleri ile dürtü olarak belirttiği bu güçleri ifade etmiştir. Öyleyse oyun dürtüsü, duyusal dürtünün değişim ve çeşitlilik arzusu ve biçimsel dürtünün birlik ve zamansız olma ve normatif olanın özlemini bunların yanında özgürlüğü aynı anda içinde barındırmaktadır. Böylece oyun dürtüsü, biçimsel dürtünün normatif olması sayesinde zamansız ve duyusal dürtü ile etkileşimi

[29] Tunalı, İsmail (1980). *Estetik*, İstanbul: Cem Yayınevi, s. 229.
[30] Schiller (1990), s. 69.
[31] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 175.
[32] Kula, *Kant, Schiller, Heidegger- Estetik ve Edebiyat*, s. 338.
[33] Schiller, (1990), s. 68.
[34] Schiller, (1990), s. 65-66.

sayesinde de değişimi aynı olanla ilişkilendirmiş görünmektedir.[35] Schiller, duyusal dürtü, biçimsel dürtü ve oyun dürtüsünü kısaca şu şekilde ifade etmektedir:

> Duyusal dürtü özne tarafından belirlenmek ister, nesnesini içine almak ister; biçim dürtüsü kural koyan belirleyen olmak ister, nesnesini ortaya koymak ister, oyun dürtüsü ise kendisi olsa nasıl ortaya koyacaksa öyle içine almaya ve duyu nasıl algılamaya niyetliyse öyle ortaya çıkarmaya çalışır.[36]

Oyun dürtüsü tüm rastlantı ve zorunluluktan hatta zamandan insanı soyutlamak vasıtasıyla özgürleştirme işlevini yerine getirmektedir. Söz gelimi bir çocuk oyun oynarken zaman ve mekândan bağımsızdır, oyun içinde yargılanmayacağından emin olarak tam manasıyla benliği ile bütünleşir ve kendini özgürce ifade etme şansı bulur. Bu esnada hiçbir gereklilik ve sorumluluk hissetmez böylece özgürleşme alanında bulunmuş olur.

Schiller, oyun dürtüsünün sağladığı özgürlüğü ahlakla ilişkilendirmektedir. Varsayalım ki, tutumları sebebiyle kendisinden pek de hoşlanmadığınız bir kişi ile karşılaştığınızda birtakım mecburiyetler doğrultusunda o kişiye yapmacık bir çeşit yakınlık gösterme halinde doğa yasaları derhal bundan rahatsız olacaktır. Ancak bu kişi tutum ve davranışları ile saygımızı kazanmış bir kimse ise ona göstermekte olduğumuz yakınlık tüm gerekliliklerin dışında, kendiliğinden ve gayri ihtiyari gerçekleşecektir. Böylece kişi hem duygusal hem akılsal zorunluluklarından kurtularak özgürleşecek ve samimi bir ilgi ile oynamaya başlayacaktır. İşte ikinci durumda görülen doğamıza karşı gelmeyen ve içten gelen doğru yaklaşım aslında Schiller'e göre ahlakın asıl göstergesidir.

Schiller'e göre sanat ve oyun; özgürleştirici, dengeleyici, uzlaştırıcıdır, zaman ve mekândan bağımsızdır. Sanatın ortaya çıkabilmesi için gerekli güç ise oyun dürtüsüdür. Oyun dürtüsü, duyusal (nesnel) dürtü ve biçimsel (formel) dürtünün dengeleyicileri ile karşımıza çıkmaktadır. Bu denge ve ölçülülük Schiller için önemlidir çünkü duyum dürtüsü ile hareket eden insan doğaya uyumlu, zamanda sabit ve değişimde olan vahşi insanı temsil etmektedir. Biçimsel dürtü ile hareket eden insan, akıl temelli fakat duyumdan yoksun tek yönlü ve zamansız sabit yasalar ile yaşayan barbar insandır. Ancak sanat ve özgürlük olgunlaşmış dengeli ölçülü insan olma koşulu ile bir insanda bulunabilmektedir. İşte bu

[35] Aytaç, *Schiller*, s. 202-204.
[36] Aytaç, *Schiller*, s. 203.

sebeple Schiller oyun dürtüsüne sahip insanı dürtüleri arasında denge ve uyum olan çok yönlü ve olgun insan için sanatın mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Schiller'in oyunu özgür bir eylem olarak nitelendirmesi, Kant'ın özgür irade kavramı ile birleştiğinde, sanat ve oyun arasındaki ilişkiyi etik bağlamda anlamamıza yardımcı olacaktır. Zira diğer bölümlerde değinileceği gibi özgürlük ve sorumluluk doğrudan ilişkili olduğundan, ahlak mutlak özgürlük ile kendisini göstermektedir. O halde Schiller ve etkilendiği düşünür Kant'a göre ahlak; kimse görmese, yargılama ya da bir yasa olmasa dahi kişinin içten gelen doğru davranışıdır. Bu nedenle hakiki ahlak, gereklilikle değil tin ile var edilebilir. Bu yaklaşım da ifade etmektedir ki, bireysel veya toplumsal bir etiğe ulaşmaktan bahsedilecekse öncelik, aklın zorunlu yasalarından ziyade duyguların eğitilmesi olmalıdır. Duyguların eğitilmesi ise ancak duyguya hitap eden sanat ile mümkün kılınacaktır. Böylece, Schiller'in oyun anlayışı aslında ahlaka uzanan normatif bir sanat felsefesidir. Etik çerçevesinde dürtüler incelendiğinde, oyun dürtüsünün insanı insan yapan ahlaki bir dürtü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Schiller'e göre oyun dürtüsü, insanın içsel doğasından kaynaklanmakta ve bireyin özgürlük, yaratıcılık ve ifade arayışını temsil etmektedir. Oyun dürtüsü, insanların doğa toplum ile olan ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Bu dürtü, bireyin hem fiziksel hem de zihinsel bir özgürlük arayışını ifade etmekte ve insanın estetik deneyimlerini zenginleştirmektedir. Schiller, oyun dürtüsünün, bireyin duyusal ve biçimsel dürtüsü arasındaki dengeyi kurma çabasıyla geliştiğini belirtir. Oyun dürtüsünün açığa çıkardığı denge, insanın içsel potansiyelini açığa çıkararak, estetik bir deneyim yaratmaktadır. Schiller'e göre oyun, sadece bir eğlence aracı değil, aynı zamanda bireyin kendini ifade etme ve varoluşsal deneyimlerini anlama sürecinde önemli bir rol oynamaktadır

Schiller'in "Sanat Felsefesine Kısa Bir Bakış" isimli bölümde, Schiller'in felsefesini meydana getiren unsurlar ve temel kavramlar açıklanmıştır. İkinci Bölüm olan Schiller'de Oyun Olarak Sanat başlığı altında ise oyun unsuru; *homo ludens*, sanat ve felsefe bağlamında Schiller'in felsefesi ile ilişkilendirilecektir.

3. SCHİLLER'DE OYUN OLARAK SANAT

3.1. Schiller'in Sanat Felsefesinde Oyun Kuramı

Sanatta "Oyun Kuramı", Schiller tarafından Aydınlanma Döneminde ortaya çıkarılmıştır. Sanat ve oyunun benzerliklerinden yola çıkarak evreni oyun ve sanat ile algılama ve yorumlama hatta tasavvur etme düşüncesi burada hayat bulmuştur. Schiller, oyun ve sanatın özgürleştirici ve özgünleştirici niteliklerini vurgulayarak oyunu insanı insan yapan şey olarak tanımlamaktadır. Tıpkı oyun oynayan bir çocuğun zamandan ve mekândan bağımsız olması gibi sanat da insana has bir özgürlük ve yaratım gücü sunmaktadır. Schiller'in Oyun Kuramı insanı ve evreni anlamayı ve ideal olanı inşa etmeyi amaçlayan bir etik düşüncesidir.

Schiller'in Oyun Kuramı, Aydınlanma Dönemi'nin felsefi düşüncesiyle derin bir bağ kurar. Aydınlanma Döneminde bireyin akıl yürütme yetisi ve özgürlüğü ön plana çıkarken, Schiller, sanat ve oyunun insanın varoluşunu şekillendiren temel unsurlar olduğunu savunur. Oyun, bireyin içsel doğasını ve özgürlüğünü ifade etme aracı olarak öne çıkar; bu, insanın hem bireysel hem de toplumsal boyutta kendi kimliğini bulmasına olanak tanır. Schiller'e göre sanat, sadece estetik bir deneyim değil, aynı zamanda insanı evrensel bir ahlaki düzleme taşıyan bir güçtür. Sanat yoluyla birey, kendini aşan bir yaratıcılık sergiler; bu, evrende anlam arayışında yeni ufuklar açar. Böylece oyun ve sanat, insanın kendini keşfetmesine ve insanlığa dair ideal olanı inşa etmesine katkıda bulunan özgürleştirici bir süreç olarak görülür. Schiller'in bu düşünceleri, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde etik bir dönüşümün zeminini hazırlayan felsefi bir bakış açısını temsil eder.

Schiller'e göre insan, özgürlük ve yaratıcılık arayışındadır. İnsan, biçim ve duyu dürtüsünün birleşiminde kendini bulur; bu, onu diğer varlıklardan ayıran temel bir niteliktir. Schiller, insanı bir "oyuncu" olarak tanımlar; bu, onun yaşamı, sanat ve oyun aracılığıyla deneyimleme ve anlamlandırma yeteneğini ifade eder. İnsan, varoluşsal bir yolculukta sürekli olarak kendi kimliğini inşa eden, özgür iradesiyle seçimler yapan ve bu seçimlerle hem kendisini hem de dünyayı şekillendiren bir varlıktır. Aynı zamanda, insan toplumsal bir varlık olarak, diğer bireylerle etkileşim içinde varlık kazanır; bu etkileşim, insanın ahlaki ve estetik değerlerini geliştirmesinde önemli bir rol oynar. O halde Schiller'e göre insan, hem bireysel özgürlüğün hem de toplumsal sorumluluğun dengesini kurabilen, estetik bir varlık olarak tanımlanabilir. Varoluşçu yaklaşımla, insanın gerçek potansiyeli, oyun ve sanat

aracılığıyla kendini ifade etme ve gerçekleştirme kapasitesinde yatar. Estetiğin bu önemli rolü, Baumgarten'in "Aestetica" adlı eserinde de incelenmektedir; zira Baumgarten, estetiği felsefeye kazandıran isim olarak, güzel üzerine düşünme ve onun neliğini araştırma sanatını tanımlar. Bu bağlamda, estetik düşünce, insanın varoluşsal yolculuğunda önemli bir yer tutar. Leibniz ve Wolf'dan etkilenen düşünür Kant'ı etkilemiştir. Baumgarten itibarıyla estetik, bir bilim olarak ele alınmaya başlanmıştır. Baumgarten, estetiği bir bilim olarak ele alırken insan doğasında bulunan akli mantık ile estetiği iki bakımdan ayırmaktadır. Birincisi nesne bakımından bir ayrımdır; estetiğin nesnesi duyusal bilgi iken, mantığın nesnesi kavramsal bilgidir. İkinci ayrım ise sistemsel düzlemdedir; estetik farklılıkları birlik olmak mecburiyeti olmaksızın duyular ile hissettirmekte, mantık ise kavramsal boyutta determinist yaklaşım ile hareket etmektedir.[37] Ona göre estetik; duygu ve algı ile ilintili, duyusal bilginin bilimi olarak özel bir bilgi türüdür.[38] Mantıksal bilme için duyusal bilme zorunlu bir aşamadır. Baumgarten, duyusal alanı görmezden gelen düşünürleri eleştirmiş ve onun estetiği; duyusal evrende sevgi ve mantık ilkeleriyle yaşayan özneyi idealize etmektedir.[39] Baumgarten üst bilme yetisi olan mantığa giden yolda estetiği alt bilme yetisi olarak araçsallaştırmıştır.

Schiller, estetiğin kurucusu olan Baumgarten'ın ardından gelen çağının en etkili düşünürleri arasında yer almaktadır. O, hayatı boyunca, edebiyat, drama, şiir, tıp gibi çeşitli alanlarla ilgilenmiş fakat bunların yanı sıra sanat felsefesi incelemelerini kendine bir yurttaşlık ödevi kılmış, çalışmalarının hatırı sayılır bir bölümünü bu alan üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu çalışmada Schiller'in sanat felsefesi; güzellik anlayışı ve estetik devlet tasavvuru bağlamında, kendi tarihselliği içerisinde ve zamanını aşan etkileri bakımından incelenecektir. Zira Schiller ile ilgili yapılan okumalarda şu açıktır ki, Schiller her ne kadar kendisini zamanının çocuğu-yurttaşı olarak tanımlasa da onun görüş ve tasavvurları 18. yüzyılı aşmakta ve günümüz dahil olmak üzere pek çok felsefi yaklaşım ve hareketle ilişkilerini anlamlandırmak mümkün görünmektedir.

[37] Keskin, Gamze (2018). "Baumgarten Felsefesinde Estetik ve Mantık". *Felsefe Arkivi,* S. 49, s. 21. https://doi.org/10.26650/arcp2018-591061 (Erişim Tarihi: 05.08.2024)
[38] Ertürk, Nesrin (2016). "A. G. Baumgarten'da Duyusal Bilginin Bilimi Olarak Estetik", *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi* 4, S. 7, s. 117.
[39] Ertürk, "A. G. Baumgarten'da Duyusal Bilginin Bilimi Olarak Estetik" s. 128.

3.1.1. Schiller'in Sanat Felsefesinde Oyun ve Sanat İlişkisi

Oyun yaklaşımının kökeni çok daha eskiye Herakleitos ve Platon'a kadar uzanmaktadır. Örneğin Herakleitos evreni bir oyun alanına, bizleri oyuncuya, Tanrı'yı ise oyun oynayan bir çocuğa benzetmektedir. Platon'un felsefesinde de oyun kavramına rastlanmaktadır. Ancak ilk kez Schiller oyun kavramı üstüne çok yönlü düşünmüş ve oyunu, felsefesinin çıkış noktası olarak ele almıştır. Hollandalı kültür tarihçisi Huizinga'ya göre insanlık, oyunu anlam yüklemek için icat etmiştir ve oyun kültür kurucu bir etkinliktir, kültürden önce gelir ve hiçbir kültür, oluşum oyun saf dışı edilerek anlaşılamaz.[40] Oyun toplumu öylesine tanımlamaktadır ki, Şaman Türklerinde toplumun önemli üyelerinden olan din adamı yani "kom"un diğer adı ise oyundur.[41] Ancak "Oyun Olarak Sanat" kuramını ilk kez Schiller geniş bir perspektifle ayrı bir konu olarak ele almış ve özgün kavramlar ile argümantasyonunu tanımlamıştır. Oyun Olarak Sanat kuramı kısaca sanat ve oyun arasındaki benzerlikleri merkeze alan bir yaklaşımdır. Oyun TDK'ye göre, "yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence"[42] olarak tanımlanmaktadır. Sanat, oyunun bu tanımına uygun olmasının yanı sıra isteğe bağlı bir etkinlik olması, kendinden başka bir telosu ya da kaygısı olmaması, bir yaratım ürünü olması hayal gücünden kaynaklanması gibi oyun ile başka ortak unsurları içermektedir.

Schiller, sanat ve oyunu ortak kesişim kümelerinin çokluğu sebebiyle birlikte incelemiştir. Örneğin sanatçı bir beğeni ya da onay ihtiyacı olmaksızın sadece sanatı sanat için icra etmektedir, bu tıpkı bir çocuğun oyunu yalnızca oyun için oynaması gibidir. Sanatta ve oyunda kendinden başka bir erek bulunmamaktadır. Sanat eseri tıpkı oyun gibi insanlara zamanı ve mekânı unutturur, gündelik sıkıntılardan uzaklaştırır. Sanatta ve oyunda herhangi bir zorunluluk yoktur her ikisi için de özgürlük esastır. Tüm bu nitelikler bakımından benzerlik gösteren sanat ve oyun unsurları insanı böylece özgürleştirmektedir. Ancak oyun kuramın; sanatı oyuna indirgemenin basitleştirmek olacağı argümanı ile eleştirilmiştir. Örneğin Suut Kemal Yetkin ise oyun ve sanat benzerliğine şu sözler ile karşı çıkmaktadır:

> Oyunla sanat, oyunla ibda arasında farklar barizdir. Sanat ahenktar bir realite yaratır, nizam ve kanunlar ile ruhlara tahakküm eden bir alem vücuda getirir. Sanat yarattığı zamanda yaşar, oyunun yarattığı ise oyunun bitmesi ile birlikte zail olan gelip geçici bir şeydir. Sanat oyundan daha mûdil ve esaslıdır. Oyunun sanatı hazırlamaya yardım

[40] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 9-11.
[41] And, *Oyun ve Bügü Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, s. 72.
[42] *Türkçe Sözlük* (2011), Ankara: Türk Dil Kurumu. s. 1830.

> etmesi muhtemeldir. Zira oyunda da liberal bir şey vardır; ve oynayan kimse çocuk, genç, hayvan o anki mecburiyetlerinden kurtulmaktadır. Oynayan eğer bir sanatkarsa, oyun ancak bir sanat olur.[43]

Sanatın oyun olduğu yaklaşımının eleştirisi, sanat ve oyunun farklarına dayanmaktadır. Örneğin sanat kalıcı yüce bir canlı his yaratmaktadır ancak oyun geçicidir. Yüce olanı işaret ettiğinden sanat ciddi bir çalışma sonucu açığa çıkmaktadır. Sanatın ortaya çıkması için yaratıcılık, zihinsel aktivite, kurallar ve en önemlisi yetenek gerekmektedir.

Schiller evren düşüncesinde, doğada bulunan varlıkları erekleri bakımından hiyerarşik olarak üç kademede sınıflandırmaktadır. En alt kademede cansız doğa bulunmaktadır, ikinci basamakta canlı olan bitki ve hayvanlar vardır, son olarak en üst basamakta hem madde hem zihinsel yönü bulunan insan bulunmaktadır. Schiller oyunun canlıların ortak niteliği olduğunu ifade etmektedir. Cansız doğa için oyun, bir güç fazlalığı halinde "fiziksel oyun" olarak kendini göstermektedir. Bitki ve hayvanlar için temel ihtiyaçlar karşılandıktan sonra güç fazlalığını dışa vuran yaratımsız "fiziksel oyun" olarak gerçekleşmektedir. Ereği özgürlük olan insanın oyunu ise zihinsel bir yaratım gücü ile anlamlı ve "estetik oyun" olarak kendini göstermektedir. Özgür olmanın yolu ise oyun dürtüsü olduğundan sanat özgürlüğün aracı olarak değerlidir. Sanat ve oyunun en önemli özelliği kendisinden başka bir ereği olmamasıdır. Hem sanat hem de oyunun tek amacı kendisini gerçekleştirmek ve mutluluktur. Bu niteliği sayesinde özgürlük sağlamakta olan sanatta ve oyunda insan zamanı, mekânı, dış dünyayı düşünmez, sorunlarından uzaklaşır ve özgürleşir. Böylece insan yaşam ereği olan özgürlüğe oyun dürtüsünün ortaya çıkardığı sanatın nesnesi olan güzel ile ulaşmaktadır.[44]

Schiller'in oyun kavramının kökeni Lessing ve Kant'a dayanmaktadır. Beiser'e göre, Lessing ve Kant oyun kuramını estetik deneyimi anlatmak için kullanılırken Schiller, psikolojik bir kavram olan oyunu etik ve antropolojik bir bakış açısı ile daha kapsamlı olarak incelemiştir. Schiller için güzel "canlı biçim" olarak tanımlanır "canlı" kavramı duyum dürtüsüne ve "biçim" kavramı biçimsel dürtüye işaret etmekte ve böylece güzel duyumsal ve biçimsel dürtünün sentezi ile yani oyun dürtüsü ile kendini gerçekleştirmektedir.[45] Sanatın

[43] Kemalettin, Suut, *San'at Felsefesi,* s.53.
[44] Çolakoğlu, Hilal (2015). "Schiller'de Oyun ve Sanat Bağlamında Özgürlük Kavramı", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü*, S. 34, s. 88.
[45] Yazıcı, Aslı (2010). "Schiller'de Özgürlük olarak Estetik", *Felsefelogos*, S. 13(38), s. 174.

nesnesi olan güzellik, ancak uyum denge ve en önemlisi bütünlükle ortaya çıkan canlı bir biçimdir.[46]

Sanatın nesnesi olan güzel, bütünlük ve olgunlukla ortaya çıkmaktadır. Olgunluk ise eğitim gerektirdiğinden Schiller, estetik insan olma koşulunun estetik eğitimden geçtiğini vurgulamaktadır. Güzel, duyum ve biçim dünyalarında tekdüze kaybolmaktan insanı kurtarmakla denge ve bütünlük ile insana özgürlük imkânı sunmaktadır tıpkı oyun gibi. Bu nedenle "sanat özgürlüğün kızıdır, insan yalnızca oyun oynarken özgürdür. Sanat, oyun, özgürlük, bütünlük kavramları birbirinden ayrı düşünülemezler."[47]

Schiller duyusal dürtü ve biçimsel dürtünün rast gelip çarpıştığını burada işlevsel olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu çarpışmanın bir zıtlık değil uyum ve ahenkle gerçekleşmektedir. Bu çarpışma bir nevi dürtülerin birbirlerine duydukları ihtiyaç doğrultusunda etkileşimle sonuçlanan bir buluşma olarak tasvir edilebilir. Duyusal dürtü, biçimsel dürtüye düşüneceği ve yasalaştıracağı veriler aktarması bakımından öncedir; biçimsel dürtü ise özgürlük ve yasalar koyarak duyusal dürtünün arzu ve isteklerini ahlaksal olarak dengelemektedir. Burada görüldüğü gibi bu dürtüler arasında bir zıtlık veya çatışma değil birbirini tamamlayan işlevler bulunmaktadır. Bu bir anlamda Kant'ın ifadesi ile "Algısız kavramlar boş, deneyimsiz algılar kördür." cümlesi ile örtüşmektedir.

Schiller'in ele aldığı duyusal dürtü ve biçimsel dürtü birbirine benzer nitelikler taşımakta ve birbirini bir çark gibi çalıştırmaktadır ancak Kant'ın ahlak ve duyum kavramları keskin sınırlar ile birbirinden ayrılmış olması bakımından, kuramsal bir çizgide yer almaktadır. Schiller'in felsefesi dürtü konusunda kuramsallığın yanında pratik olması bakımından Kant'ın felsefesinden farklılaşmaktadır. Ona göre tam insan olmak uyum ve bütünlükle mümkündür.[48] Onun dürtülerinde Kant'ın felsefesinde olduğu gibi keskin ayrımlar yoktur aksine bu dürtüler birbirine benzer veya destekleyici niteliklere sahiptirler. Schiller için insan ne tek başına duyu ne de tek başına akıl varlığıdır insan bütünlüklü ve çok yönlü olmalıdır bu çerçevede insan özgürdür.[49]

Oyun dürtüsü, zamanı zamanın içinde fark edilmez kılar, değişimi birlik ile tamamlar ve zihni içine katan bir etkinlik olması sebebi ile rastlantıya yer vermez bunun yanında

[46] Schiller, (1990), s. 73.
[47] Yazıcı, "Schiller'de Özgürlük olarak Estetik", s. 175.
[48] Yazıcı, "Schiller'de Özgürlük Olarak Estetik", s. 178.
[49] Gece Çelikkan, Şule (2018). "İnsanın İnsan İçin Kutsallığı Sanatta Hümanizm Etkisi ve Friedrich Schiller'in Sanat Anlayışı", *DÜSBED Dergisi*, C. 21, S. 21, s. 126.

duyusal olduğundan arzu ve istek vardır o halde zorunluluk yoktur. Sanat ve oyunda, özgürlük ve zamansızlık bu şekilde kendini göstermektedir. Sanat, tıpkı bir çocuğun oyun oynarken zamanı fark etmemesi gibi zamanı zaman içinde kaybetmekte ve kişiyi özgür kılmaktadır. Sanatta da oyunda olduğu gibi belirli kurallar vardır fakat her ikisi de arzu, istek ile aklın birleşimi olduğundan ne rastlantı ne de zorunluluk içermemekte salt istenç ve yaratıcı hayal gücü ile ortaya çıkmaktadır.[50] Burada kurallar zorunluluk içermez kişinin kendi istenci ile gerçekleşir.

Schiller, "İnsan, sözcüğün tam anlamıyla, insan olduğu yerde oynar ve o, ancak oynadığı yerde insandır."[51] şeklinde oyunun insan olmaklığın koşulu olarak işlevine vurgu yapmaktadır. "Bilgenin beceremediğini oyun oynayan çocuk becerir."[52] sözü ile oyunun ciddiyeti ve işlevini vurgulamıştır. Ancak modern insan, iş bölümünün getirdiği uzmanlaşma sonucu yalnızca belirli konularda derinlemesine bilgi sahibi olmuş; bu durum, diğer alanlarda yabancılaşmasına ve bilgi bakımından cılızlaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Schiller'in oyun anlayışı, bireyin çok yönlü gelişimini destekleyen bir araç olarak yeniden değer kazanmayı gerektirmektedir. Bir yetinin toplumsal fayda ve bireyin işlevselliği bakımından güçlendirilir ve yüceltilirken diğer yetilerinin zayıflaması modern toplumu parçalanmış hali getirmektedir. Bu konuda Schiller modern insan ile uzmanlaşma öncesi keskin sınırlarla ayrılmamış Antik Yunan insanlarının bilgide çeşitlilik ve sınırsızlığını işaret ederek "hangi modern insan tek bir Atinalı ile bilgide yarışabilir?"[53] cümlesi ile bütünlüklü bilgi birikiminin önemini ifade etmiştir. Schiller yalnızca duyusal dürtü ile hareket eden insanı vahşi, yalnızca aklın yasalarına göre hareket edip duyguları göz ardı eden insanı ise barbar olarak adlandırmaktadır. Burada sözü edilen bütünlük, iki dürtü arasında barbar ve vahşi arasında denge kuran oyun dürtüsü ile mümkündür.

Schiller'in oyun kuramı, bütünlüklü ve çok yönlü bir toplum ideasıdır. Ancak modern toplum buna uygun görünmemektedir. İnsanların ilerlemesi doğa ve biçimi bir arada bulunduran oyun dürtüsü ile gerçekleşecektir. Schiller bilimde, teknolojide ilerlemeye katkısı bakımından uzmanlaşmaya karşı gelmemekle beraber, insanları cılızlaştırması ve mesleki yetilerinin dışında insan olarak değer görme veya mesleki yeterliliği kadar işe yarar görülmeleri hususunda endişesini dile getirmektedir. İnsanlar bu haliyle toplumsal fayda için

[50] Çolakoğlu, "Schiller'de Oyun ve Sanat Bağlamında Özgürlük Kavramı", s. 86.
[51] Schiller, Friedrich (2020), *İnsanın Estetik Terbiyesi Üzerine Mektuplar* (Çeviren: Gürsel Aytaç), Ankara: Fol Kitap, s. 73.
[52] Aytaç, *Schiller*, s. 237.
[53] Schiller (1990), s. 36.

araçsallaştırılmışlardır. Bu sorun modern zamanda devletler tarafından çözülemez zira devletlerin ilerleyişi için uygun bir işleyiş halihazırda sürdürülmektedir. Ancak Schiller çözüm olarak estetik devlet, estetik birey önerisinde bulunmaktadır. Ona göre toplumlar yalnızca bilim yönünde değil sosyal psikolojik alanda da gelişerek ilerleme sağlarlar. Bu anlamda tarihsel ilerlemeci yaklaşımlardan ziyade Schiller, sosyal bir ilerleme yaklaşımı ortaya koymaktadır. İnsanlık en yüce durum olan ahlaki duruma geçmek istiyorsa sırası ile zorunlu olarak, doğa durumu ve estetik durumu yaşamak zorundadır. Estetik durum yalnızca bireyin kendisi tarafından estetik bir eğitim ile geçilmesi mümkün bir konumdadır.

3.1.2. *Homo Ludens:* Oyunun Birey Olmaklığa Etkisi Nedir?

Oyun kültürün bir işlevi olarak ele alındığında, gerçekliğinin metafiziksel olduğu ve irrasyonel bir boyutta tezahür ettiği görülmektedir. Bu bağlamda oyun, canlılar için ayırt edici değil kapsayıcı bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayvanlar oyun oynayabildiğinden salt mekanik varlık olmayı, insanlar ise oyun oynaması sayesinde sırf *homo sapiens* olmayı aşmıştır zira oyun salt rasyonel değildir. Aristoteles'in gülen hayvan "*animal rides*" kavramından farklı olarak oynayan insan "*homo ludens*" kavramı hem insanı hem hayvanı kapsamaktadır. O halde oyun varlığı, salt mekaniklikten kurtarır ve bu işlev sadece insana özgü değildir.[54]

Schiller, "İnsan yalnızca oyun oynadığında insandır." ifadesiyle, oyunun insan varoluşundaki merkezi rolünü vurgular. Bu bağlamda, oyun, bireyin öz benliğini ifade etmesi ve yaratıcı potansiyelini gerçekleştirmesi için gerekli bir araçtır. Huizinga ise bu düşünceyi derinleştirerek, *homo faber* ve *homo sapiens* kavramlarının yanına *homo ludens* tanımını ekler; bu, oyunun insanın tanımlayıcı bir niteliği olduğunu belirtir.

Huizinga'nın çalışmaları, Schiller'in sanat ve oyun arasındaki ilişkiye dair düşüncelerini destekleyici bir zemin sağlar. Oyun, sadece eğlence değil, aynı zamanda kültürel, toplumsal ve ahlaki bir bağlamda anlam kazanır. Bu nedenle, tezimizde *homo ludens* kavramına yer vermek, insanın yaratıcı ve estetik potansiyelini anlamak açısından önem arz etmektedir. Huizinga'nın bu yaklaşımı, Schiller'in oyun olarak sanat kuramı ile birleşerek, insanın çok boyutlu varoluşunu ve estetik deneyimini inceleme imkânı sunmaktadır. Oyun, bireyin hem bireysel özgürlüğünü hem de toplumsal sorumluluklarını

[54] Huizinga, Johan (1995). *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme* (Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 203.

geliştirdiği bir alan olarak, insanın evrensel niteliklerini anlamak için önemlidir. Bu bağlamda, Huizinga'nın katkıları, Schiller'in oyun olarak sanat kuramını daha geniş bir perspektiften değerlendirmemizi sağlar. Schiller oyun olarak sanat yaklaşımında, "İnsan yalnızca oyun oynadığında insandır." ifadesi ile oyunun insan olmaklıktaki işlevini belirtmiştir. Huizinga ise *homo faber, homo sapiens* gibi insan tanımlarının yanına *homo ludens* yani oyun oynayan insan tanımını ekleyerek daha da ileri gitmiş ve oyunu insanın tanımlayıcı bir niteliği olarak belirtmiştir. Huizinga'nın ifadesi ile:

> Oyunu kabul etmek ruhu kabul etmektir. Zira oyun madde değildir. Yalnızca insan alemi değil hayvanlar aleminde bile oyun, anlamı bakımından fiziksel olanı aşmaktadır. Ancak ve ancak ruhun içeriye akışının evrenin mutlak determinizmini parçalamasıyla oyun mümkün ve anlaşılır olur.[55]

Oyun hakkında Schiller ise yaklaşımını şu şekilde açıklamaktadır:

> İnsanın yüksek benini maddi veya rasyonel doğasının egemenliğinden oyun dürtüsüne başvurmak suretiyle kurtaran sanat, insanı gerçekten ve tam anlamıyla insan haline getirir.[56]

Görüldüğü üzere insan varlığını anlamak istiyorsa duyusal ve biçimsel dürtüsü arasında denge kurmalıdır mesajını aktarmaktadır. Hakiki Varlığı anlamak için duyu ile algılanan varlığı; nesnel varlığı anlamak için Hakiki Varlığın bilgisini, yani akıl ile elde edileni kullanmalıdır. İnsan düşünen bir varlık olduğu için önüne bir dünya almalı ve önünde bir dünya olduğu için de düşünen bir varlık olmalıdır.

Schiller, insanın maddi yanı ve hisseden yanı olduğunu bu sebeple yalnızca akıl ya da yalnızca maddi varlık olamayacağını denge ve bütünlükle tam insan olacağını savunmuştur. O halde insan, sırf insan olarak var olduğu ve bunun bilincinde olduğu için bile bu iki dürtüden birini yok sayarak deneyim veya bilgiye erişemeyecektir. İnsan, kendini hem madde olarak hem de zihnen bir varlık olarak, özgürlüğünün de bilinciyle hissettiğinde ancak

[55] Huizinga, Johan (2020). *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, (Çeviren. Orhan Düz) 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, s. 13.
[56] Çolakoğlu, "Schiller'de Oyun ve Sanat Bağlamında Özgürlük Kavramı", s. 83.

o zaman insan olduğunu bilme imkânı bulacaktır.[57] Huizinga'nın ifadesinde olduğu gibi insan kendini keşfetmeye oyun ile ilk adımı atmaktadır.[58]

Gadamer'in oyun tanımı, Huizinga'nın oyun aracılığıyla insanın kendini keşfetme sürecine katkı sağlar. Böylece, oyun, yalnızca eğlenceden öte, bireyin sosyal kimliğini ve varoluşsal durumunu anlama yolunda önemli bir araç haline gelir. Gadamer'e göre oyun; varlığın kendini betimlemesi için yaptığı hareketin hareketidir.[59] Bu anlayış, bireyin kendi varoluşunu toplum içerisinde anlamlandırmasını ve kendini algılayışını mümkün kılar. İnsan kendi varoluşunu toplum içerisinde idrak etmekte ve kendini algılayışı gerçekleşmektedir. Kendimize içinde bulunduğumuz insan grubundaki sıralamamıza göre bir değer atfetmekteyiz. Türk kültüründe yaygın olarak bilinen "Körler memleketinde şaşılar padişah olur." sözü de buna bir örnektir. Rekabet ve yarış güdüsü ile insanoğlu sürekli olarak kıyas görüşü içerisindedir. Bu sebeple özne olmanın yegâne koşulu her alanda müsabakalardır.

Oyunun kültür kurucu bir etkinlik olduğunu savunan Huizinga, toplumun hile yapan insandan çok oyunbozan olanı dışlamasına dikkat çekmektedir. Oyunbozan oyunun sınırlarını aşan, oyunu bozan ve oyundan çıkan kişi olarak tanımlanmaktadır. Hilebaz ise oyunun hırsı ile aldatma yoluna başvursa dahi hala oyundadır hatta bu onun, oyunu fazlasıyla gerçek algılamasında ve ciddiye almasının bir göstergesidir. "İllusion", hem bilişsel bir süreç hem de estetik bir deneyim olarak önemli bir yer tutmaktadır. Kelime anlamıyla "yanılsama" veya "oyunda kalmak" anlamı taşımaktadır. Oyunbozan oyunun varlığını ve kendi iç gerçekliğini tehdit ettiğinden derhal oyundan çıkarılmalıdır. Hile yapan ise oyunbozana göre hoşgörüyü daha çok hak etmektedir.

Topluluk ile oynanan oyun kültürü oluşturur ancak bir süre sonra kültür görünürken oyunsal unsurlar geri planda kalmaktadır. İnsan doğası gereği takdir edilmek, başarmak, kazanmak arzuları içerisindedir bu ihtiyacı karşılamanın en temel yolu ise rekabeti ve yarışı içinde bulunduran oyun etkinliğidir. Böylelikle oyun özne olmanın ve toplumda kendine birey olarak yer bulmanın üstelik kendini ortalama içerisinde konumlandırma isteğinin bir uzantısıdır. Erdem hem birey hem toplum için önemli bir kavram olmakla beraber birey veya

[57] Schiller (2020). *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine*, s. 87-90.
[58] Yılmaz, Sıdıka (2005). "Birbirimizi Yorumlamanın / Anlamanın Bir Yolu Olarak Oyun ve İnsan İlişkisi", *Yeni Düşünceler*, S. 1, s. 251.
[59] Cacho Duran, Semin Sinem (2016). *Güncel Sanatta Oyun Kuramı ve Oyun Kavramı*, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.16.

grupların becerilerine ve yeteneklerine göre soyluluk atfedilmiştir. O halde erdemliliğin kökleri de oyun ve müsabakalara dayanmaktadır.[60]

İnsana özgü etik bakımından oyun kuramı incelendiğinde, oyunun gerektirdiği cesaret, dürüstlük, adalet, azim gibi özellikler bakımından oyunun ahlaki değeri ifade edilebilir zira oyuncu ne olursa olsun disiplinli olmalı ve belirlenen kurallara riayet etmelidir. Oyun hem eğlenceli hem de ciddi bir etkinlik olması bakımından çok yönlü ve kurallı bir yapıdır.[61] Sonuç olarak oyun oynamanın koşulları ahlaki değerler gerektirdiğinden, oyunun etik değeri insanı insan yapan değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanat, muhatabına kendi ile bakışma imkânı vermektedir. Kendini tanımak kendi dünyasını tanım aktarır, varoluşçu bir yaklaşımla kendini yaratmak kendi dünyasını yaratmak anlamı taşımaktadır.[62] Öyleyse sanat, hem kişinin kendisini hem de dünyasını yeniden inşa etme imkânları ile doludur. Sübjektivist bir bakış ile kişi varlığından ve gördüğü dünyadan ziyade bakış açısında hakikat boyutundadır. Kişi kendisini ve dünyayı ancak baktığı gibi görebilir ve sanat ile anlam katar.

Huizinga oyunu, "bizi büyüler, cezbeder, insanın nesnelerden algılayabildiği en soylu niteliklerle doludur: ritim ve ahenk" ifadesi ile açıklamaktadır.[63] Sanat özgün ve biricik olan estetik unsurları ile insana özgüdür ve insanı özgür kılmaktadır bu yönüyle tıpkı oyun gibidir. O halde oyun insan olmaklığın bir gerekliliğidir. İnsan varlığı anlamak istiyorsa iki dürtüsü arasında denge kurmak durumundadır. Hakiki Varlığı anlamak duyu ile algılanan varlığı, nesnel varlığı anlamak için Hakiki Varlığın bilgisini, akılla elde edileni kullanmalıdır. İnsan düşünen bir varlık olduğu için önüne bir dünya almalı ve önünde bir dünya olduğu için de düşünen bir varlık olmalıdır. İnsan var olduğunu idrak eden canlı olduğu için hissetmeli ve hissedebildiği için var olduğunu idrak etmelidir.[64] Farklı ifade edilmiş olsa da bu görüş esasında Descartes'in (1596-1650) "Düşünüyorum öyleyse varım!" diyerek kendi kendinin varlığını argümanlarıyla şüpheci yanına ispatlamıştır. Bundan çok daha önce İbn Sînâ'nın (980-1037) tüm algıları iptal etmiş "uçan adam" metaforu, kişi hiçbir şey bilmese dahi varlığını biliyordur argümanını ortaya koymuştur. İnsanın hisseden ve akıl eden yanı diyalektik bir etkileşim ile sunulmaktadır.

[60] Cacho Duran, *Güncel Sanatta Oyun Kuramı ve Oyun Kavramı*, s. 36.
[61] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 23.
[62] Collingwood, Robin George (2011), *Kısaca Sanat Felsefesi,* Ankara: Bilgesu Yayınları, s. 95.
[63] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 22.
[64] Schiller (2020), s. 67.

Bu bağlamda insan, sırf insan olarak var olduğu ve bunun bilincinde olduğu için bile bu iki dürtüden birini yok sayarak deneyim veya bilgiye erişemeyecektir. İnsanın kendini hem madde olarak hem de zihnen bir varlık olarak, özgürlüğünün de bilinciyle hissettiğinde ancak o zaman insan olduğunu bilme imkânı vardır.[65]

3.2. Felsefe ve Sanatın Oyunsal Biçimleri

Tarihi kökeni göz önüne alındığında oyunsal unsurlar ilk insana kadar uzanmaktadır. Köklü bir kavram olan oyunu fizyolojik ya da kültürel olarak değerlendiren kuramlar günümüzde halen tartışılmaktadır. İnsanların duyusal ve düşünsel dünyalarını ifade etme araçları olarak karşımıza çıkan sanat ve felsefe, iç dünyayı keşfetme ve başka bakış açıları kazandırma işlevi ile yaşamın her alanına eklenebilmektedir. Oyun ciddi, düzenli ve kurallı bir yapı olarak denge kurucu unsurdur. Yaratıcılık ve özgünlüğü ortaya çıkaran oyunsal biçimleri insanın duygu ve zihin dünyasının bir dışa vurumudur.

Oyunsal unsurlar insan doğasının bir parçası olduğundan her toplumda ve her alanda doğrudan veya dolaylı olarak kendini göstermektedir. Felsefe tarihine bakıldığında oyunun en belirgin izlerini Antik Yunan'da Sokrates öncesi Sofist filozofların yaşam biçimlerinde görmek mümkündür. Huizinga'ya göre sofistlerin diyaloglarında öne çıkan iki unsur "rekabet" ve "görkemli teşhircilik" oyunun kriterlerindendir. Estetik hakkında düşünceler sofist filozoflarca da dile getirilmiştir. Gorgias, döneminde yaygın olan sanat eseri heykel hakkında, "gözlerde tatlı bir hastalık yaratır." ifadesi kullanmıştır.[66] Güçlü retorik sanatlarıyla Sofistler, rakibi beklemediği sorular ve türlü kelime oyunları ile alt ederken kendi bilgi ve yeterlilikleriyle övünç duyarlardı. Örneğin Hippias, sık sık Olympos'a gider ve önceden hazırlandığı konular hakkında tartışmalar açarak en iyi cevabı kendisinin vereceğini savunur, rakibini ustalıkla küçük düşürürdü.[67] Protagoras'ın "eski bir sanat" olarak nitelendirdiği sofizm etkinliği seyircisi olan bir akıl oyunu veyahut bilmece olarak sınıflandırılabilir. Bu gösteriler bir çeşit nutuk olmakla beraber ücretli etkinliklerdir. Sofist Gorgias'ın bu sanatı sayesinde Delfi'deki tanrıya adamak üzere som altından heykelini yaptırdığı söylenmektedir.[68] Epideixis adı verilen sofizm etkinliği çoğu zaman bir spor müsabakası gibi etkiler uyandırmakta ve rekabet kendini üst düzeyde hissettirmektedir.

[65] Schiller (2020), s. 67.
[66] Cömert, *Estetik,* s. 36.
[67] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 203.
[68] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 203.

"Epideixis, bazen bir akıl oyunu ve bilgelik yarışı bazen saf eğlence ve alay havasında seyircinin alkışı ve kahkahası eşliğinde sunulmaktadır."[69] Doğa filozoflarından Herakleitos, "Krallık çocuğundur, Aion (zaman) dama oynayan bir çocuktur." cümlesi ile oyuna hem ilahi bir yön atfetmiş hem de varoluşun temelini oyuna dayandırmıştır.[70] Herakleitos'un bu sözlerini Nietzsche, "Evren ona göre, Zeus'un oyunudur veya doğa filozofunun yaklaşımı ile ateşin kendisi ile oyunudur." sözleri ile açıklamıştır.[71] Heidegger, *Varlık ve Zaman* adlı çalışmasında Herakleitos'un varlığa yaklaşımını: "Varlığın hükmü, oynayan bir çocuktur varolanların varlığı, kurucu zemini yöneten, arkhe. Varlığın kaderi, oynayan bir çocuk" olarak ifade etmiştir.[72]

Rölativizm paradigması ile bilginin mümkün olmadığı tezini savunan Sofistlerin öğrettiği bilginin kendisi değildir. Ancak Sofistlerin dünyası bilginin kaynağının duyular olması bakımından göreceli ve değişken bilgilerin dünyası olduğundan böyle bir dünyada var olabilmek ve sözünü diğerlerinden üstün kılabilmek adına özellikle soylu ailelerin ve geleceğin liderlerinin çocuklarına ücret karşılığı retorik eğitimi verdiği bilinmektedir. Retorik, öznel bilgiyi dahi etkili bir "hitabet oyunu" sayesinde temellendirmekte böylece karşı tarafı ikna etme işlevi görmektedir. Görüldüğü üzere Sofistlerin sağladığı eğitim, pratik veya meslek eğitiminden çok daha farklı bir biçimde işlenmektedir.

Ahlak felsefesi ile dikkat çeken düşünür Sokrates'e göre güzel, faydalı olandır. Faydasız olan ve insanın arzularına hizmet eden şey güzel değildir. Antik Yunan'da güzel, etik olarak iyi ve yararlı anlamında kullanılmaktadır.[73] Schiller'e göre ise sanatın malzeme kaynağı felsefedir. Sanat böylelikle ahlaki bir uzamda, somut olanın içine iyi ve güzeli iliştirmektedir. Antik Yunan'da kümülatif bilginin ortaya çıkışı refah ve zamanın bolluğu ile doğrudan ilintilidir. Onlar için, "Zihnin hazineleri, boş zamanın meyvesidir ve özgür insan için devlet hizmeti, askerlik ve ritüelin dışında kalan tüm zamanlar boş zamandır." Kelime kökeni itibarıyla okul kavramı "*schole*", "boş zaman" anlamına gelmektedir.[74] Uygarlığın ilerleyen dönemlerinde okul sistematikleşerek bireylerin vaktini -anlamının aksine- daraltmış ve yüklediği sorumluluklarla "zihnin hazineleri"ni köreltmiştir. Felsefenin ortaya çıkışının etken nedeni şüphesiz özgür düşünce ortamıdır. Sanatta tıpkı felsefe gibi özgürlük

[69] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 203.
[70] Dursun, Yücel (2014). *Oyunun Ontolojisi*, Ankara: Doğubatı Yayınları, s. 23.
[71] Nietzsche, Friedrich (1985). *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları, s. 51.
[72] Cacho Duran, *Güncel Sanatta Oyun Kuramı ve Oyun Kavramı*, s. 4.
[73] Cömert, *Estetik*, s. 37.
[74] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 220-223.

alanında oluşur ve özgürlük sahası oluşturur. Öyleyse yaratma gücü felsefeye elverişli ortamlarda bulunabilmektedir. Schiller'in ideal bireyi yetkin ve olgun olmalıdır bu zihinsel bir kuvvet gerektirdiğinden sanat ancak felsefe ile mümkün kılınmaktadır.

Schiller'e göre ideal birey, özgürlük, estetik deneyim ve ahlaki sorumluluk arasında denge kurabilen bir varlıktır. Bu birey, hem akıl hem de duygu arasında bir uyum sağlarken, yaratıcı ve oyun ruhunu içselleştirmiştir. Schiller, insanın varoluşsal potansiyelini ancak oyun ve sanat aracılığıyla gerçekleştirebileceğini savunur; bu bağlamda ideal birey, estetik bir varlık olarak kendini ifade etme yeteneğine sahiptir. İdeal birey, toplumsal etkileşimlerde yer alarak, bireysel özgürlüğünü gerçekleştirirken aynı zamanda toplumsal değerlere de katkıda bulunan bir varlıktır. Bu, Schiller'in özgürlük ve ahlak anlayışını ifade etmektedir. O halde Schiller'in felsefesinde, ideal birey, hem bireysel hem de toplumsal düzlemde ahlaki bir sorumluluk taşıyan, estetik deneyimlerle zenginleşen ve bu deneyimlerle kendini inşa eden bir insandır.

Yaratım düşünsel ve duygusal bir alanın çarpışmasında açığa çıkan bir harmoni olduğu varsayılır ise felsefesiz sanat yoktur. Sanatçı hayatı, evreni, duygularını felsefe ile anlamakta ve anlamlandırmaktadır. Sanatın hem yaratım alımlama süreci baştan sona düşünseldir. Bu nedenle sanattan keyif almak düşünsel bir yetidir. Sanat eserini beğenmek onu anlamakla mümkündür.[75] Bakmak, nesnel bir organ olan gözden ziyade zihinsel bir yanı içermektedir.[76]

Felsefe ve oyunun iç içe olduğunu anlamak için Antik Yunan filozoflarının metinlerini incelemek yerinde olacaktır. Örneğin Platon, diyaloglarında o dönemin halk dilinden ziyade parlatılmış bir üslup ile tartışmaları kaleme almıştır. Didaktik tavrı ile Platon'un diyalogları bir bilmece, zekâ oyunu biçimindedir. Öğrencisi Aristoteles ise diyalog için "*mimos*" adını vermiştir. *Mimos*, komedinin bir dalı olmakla beraber Platon'un diyaloglarında da benzer bir iz bulunmaktadır. Görüldüğü üzere Sofistler gibi Sokrates ve sonrası filozoflar da oyun oynamaktadır.[77]

Cratylus adlı diyaloğunda Sokrates'in "Tanrıların niteliğine dair bir eğlenceli bir de ciddi tanım vardır, zira tanrılar da şaka severler."[78] söylemi bir çeşit oyun unsuru olan şakaya da kutsallık bağışlamış ve bunu gayet ciddi bir mesele olan tanrılara atfetmiştir.

[75] Timuçin, *Estetik Bakış*, s. 134.
[76] Timuçin, *Estetik Bakış*, s. 136.
[77] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 207.
[78] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 208.

Huizinga'nın görüşüne göre felsefe, bir çeşit akıl oyunu, bilmece, ritüel ve törensel eğlence halinde ortaya çıkmıştır. Antik Yunan'da oyun unsuru olan rekabetin fazla olması, halkı retorikte uzmanlaştırmış ve kültürel aktarımda gelenekselleştirilmiştir. Böylece seyirci eşliğinde sözlü düellolar, beyin fırtınaları halinde argümantasyonları ortaya çıkarmıştır. Hatta Sokrates, felsefeyi kutsal bir oyun olarak nitelendirmiştir.[79]

Felsefe tarihinde oyun unsurlarını incelemeye Antik Yunan ile başlayabiliriz. Antik dönemde rekabetin uç noktalarda yaşanması, retoriğin kuvvetli olması zaman zaman hakikat arayışı ve bilgelik sevgisinin dışında karşı tarafın görüşünü çürütme ve geri planda bırakma halini almıştır. Sofistlerin bu işten ücret alması rekabeti kızıştıran faktörlerden biridir. Retorikçiler için bu hitabet oyununu kazanmak ve kazanmanın verdiği hazza ulaşmak, hakikate ulaşma arzusunun yerini almıştır.

Huizinga'ya göre Aristoteles sonrası dönemde, övünme ve dogmatik kuramlar ortaya çıkmıştır. Anlaşılacağı üzere Orta Çağ'da, bilgelikten ziyade bilgiçlik ve ön planda olma önem kazanmış, bu durum felsefenin araçsallaşmasına yol açmıştır. Klasik Batı felsefesinde bu dönemde teorik ve afili sözler ile kuramlar, pratiğin önüne geçmiştir.

Orta Çağ'ın geç dönemlerinde 12. yüzyıla yaklaşırken insanların bilme arzusu bastırılamaz bir hâl almış, Avrupa'da üniversiteler kurulmaya başlamıştır. Rekabet ve retorik burada da kendini her alanda göstermiştir. Öğretmenler ve öğrenciler rakiplerini alt etmek için sözlü bir akıl savaşı halindedir. Halk ise bu tartışmaları takip etmekte ve onlardan birine rastlamakla övünecek kadar duruma dahil olmaktadır. Bu dönem düşünürler hatırı sayılır ücretler kazanmaktadır. Örneğin Abelard, tahsilat yolu ile yüksek kazanç elde ettiğini itiraf etmiştir. Abelard, fizik ve zaman üzerine çalışmalar yaparken bir anda döneminde merkez konu olan kutsal kitap yorumuna çalışmalarını taşımış ve böylece meslektaşlarının bu değişimin nedeni konusunda bahse tutuşmasına zemin hazırlamıştır. Az önce belirtmiş olduğumuz gibi burada hakikatin yolu olan felsefenin araçsallaştığını ve pratik alanda karşılık bulmadığı görülmektedir.[80] Rekabet üniversitelerde dahi çok yaygın olmakla beraber oyuna dayandırılmaktadır. Her şey zıddı ile var olmakta ve bütün bilgiler polemik barındırmaktadır. Yeni dönemler de bu zıt yaklaşımların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin Orta Çağ'ın dogmatik inanç sisteminin zayıflaması 17. yüzyıla

[79] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 209.
[80] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 215.

bilimsel bilginin doğmasına yol açmıştır. 18. yüzyıl ise kalem müsabakalarının tüm heyecanıyla devam ettiği bir oyun dönemi olmuştur.

Felsefe tarihinde oyun unsurlarına değindiğimize göre sanatta oyun unsurları inceleyebiliriz. Uygarlığımız gelişirken bazı ritüel ve kutsal oyun gibi unsurları efsanelerde bırakmış olsa da aktarılan metinlerde sıkça rastlandığı üzere sanat formlarında oyunsu unsurlar daima olagelmiştir. Örneğin kutsal ayinler veya ritüeller, müzik ve dans eşliğinde belli bir düzen ve ahenk fark edilmektedir. Müzik sanatını incelemek gerekirse manevi dinî duygular oluşturma gibi pragmatik bir kaygı ile ortaya çıkarılmış dahi olsa hoşa giden duyusal şey ile yüce duygular birleşir ve böylece oyun ve sanat ile ciddi olan bir arada armoni oluşturur.

Platon, "Ne fayda, ne gerçek ne de benzerlik değeri taşıyan ancak zararı da olmayan şey, en iyi verdiği zevk ve cazibe "*kharis*" ile değerlendirilebilir, Faydadan ve zarardan uzak olan bu zevk ise *paidia* yani oyundur."[81] sözleri ile sanatı tanımlamıştır. Platon'a göre müzikte bu zevkten bu zevkten daha yüce şeyler aramak gerekmektedir. Müzik ve oyunun tüm benzerliğine karşın müzik; aşkın bir şeye işaret etmeli ya da yüce duygular uyandırmalıdır.

Aristoteles, müziğin insanların ruh hali, duyguları ve karakterleri üzerindeki etkisini inceleyerek, müziğin eğitimde ve toplumsal hayatta nasıl bir rol oynayabileceğini sorgulamıştır. Özellikle "Politika" eserinde, müziğin toplumsal düzeni, bireylerin karakter gelişimini ve erdemli yaşamı teşvik etme potansiyeline dikkat çekmiştir. Müzik, Aristoteles için bir tür "katarsis" sağlamanın yanı sıra, bireylerin ahlaki ve duygusal gelişimlerinde de önemli bir araçtır. Bu nedenle, müziğin pratik işlevi, onun sadece estetik bir deneyim sunmasının ötesine geçerek, bireyin ve toplumun etik değerlerini şekillendiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Müzik yalnızca bir eğlence ve boş zaman geçirme unsuru "*diagoge*" ya da ruhsal bir eğitim aracı mıdır? *Diagoge*, kelime anlamı olarak, "boş zaman meşgalesi" anlamı taşımaktadır.[82] Bu nedenle kavram aylaklık ile karıştırılmamalıdır. Aristoteles'in ifade ettiği gibi insanlar tarafından aylaklık her zaman meşgaleye tercih edilmektedir. Antik Yunan

[81] Platon (2023). *Devlet* (Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz), 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 113.
[82] Aristoteles (2016). *Poetika* (Çevirenler: Ari Çokana ve Ömer Aygün), 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 11.

kültüründe özellikle felsefenin tarihsel süreç olarak görünür oluşunda boş zamanın kültür kurucu ve geliştirici işlevi açıkça görülmektedir.

Boş zaman "*schole*" o dönemde insanların kendini entelektüel anlamda geliştirmesi ve topluma miras bırakabilmesi için kullanılan bir cevher olarak çağdaş dönem toplumlarında kullanılan anlamının çok ötesinde görünmektedir. Özgür insanlar "soylu işler" ile ilgilenebilecek alan bulmaktaydı. Bu hali ile Aristoteles'e göre erdemli insan bir şeyleri sırf o şeylerin hatırı için öğrenmelidir. O halde eğitim pragmatik kaygıdan uzak görünmekte ve bu kaygısız olma yönü ile sanata benzemektedir. Bunu doğrular nitelikte bir diğer bilgi ise Antik Yunan'da müziğin "*paidedeia*" yani eğitim ve kültür başlığı altında tasnif edilmesidir. Burada tıpkı oyun gibi, zorunluluklardan uzakta özgür ve istençli bir alan oluşmaktadır. Ancak dönemin hâkim semantiğinde "*paidia*" yalnızca çocuk oyunu anlamında kullanıldığı için yaşamın amacı olması mümkün değildir yalnızca yaşamın karmaşasında bir mola ve haz alanı işlevindedir. Bu görüşe göre "*diagoge*" kavramı özgür insandan beklenen erdemli davranış yani soylu işlerle meşgul olmak anlamındadır.[83]

Aristoteles'e göre *diagoge*, sanat gibi kendi kendinin amacı olandır, yalnızca kâmil insanın sahip olabileceği bir şeydir. Bu düşünce ile görülmektedir ki Antik Yunan'da yalnızca çocuk oyunu anlamında kullanılan *paidia* bu erginliğe erişmemiş çocukları işaret etmemekte tamamen olgunluk ve olmuşluk kriteri olarak karşımıza çıkmaktadır. O halde müzik, ahenk, düzen, kurala bağlı olma, özgürleştirme, pragmatik kaygıdan uzak olma, kendi için olma, istenç ile başlama, zorunluluktan uzak olma gibi özellikleri ile oyuna benzemekle birlikte soylu bir meşgale ve eğitim unsuru olmaktadır. Müzik psikolojik olarak uyandırdığı duygu ve düşünceler ile etik semboller içermekte ve davranışlara yön vermektedir. Temsil ettiği şeyin güzel ya da çirkin oluşu müziğin eğitici ve etik değerini oluşturur zira taklit deneyimi (*mimesis*) taklit edilen şeyin duygusunu uyandırmaktadır.[84]

Platon için sanat bir *mimesis* ürünüdür. Taklit sanatçı için ciddi bir iş olmaktan ziyade bir oyundur ve sanatçı bu taklidin etik açıdan nasıl sonuçlanacağının farkında değildir. Bazı eserler heyecan duygusu uyandırırken bazıları ise korku ya da büsbütün umut, neşe duygularını harekete geçirebilir. Platon için yaratıcılık bir oyun olan taklitten ibarettir.[85]

[83] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme,* s. 203.
[84] Aristoteles, *Poetika*, s. 296.
[85] Platon, *Devlet*, s. 253.

Platon'un *Yasalar* adlı eserinde, acı çekmek için doğmuş insanlara acıyan tanrılar onlara Apollon ve Dionysos'u yollayarak şükran şenlikleri bahşetmiş ve toplumdaki düzen ve birliği ilahi konuklar ile sağlamışlardır. Şenlikte hoplayıp zıplayarak anlamsız ve düzensiz eğlence ögesi olan yaratıklardan ayrı olarak tanrılar insanlara ritim ve armoni vermiştir.[86] Böylece estetik algı, düzen ve uygunluk bağlamında insan diğer varlıklardan üstün olarak özne olmaklığını göstermektedir. Müziğin oyunu içermesi bağlamında insanı özne olarak var etmesi ve diğer varlıklardan ayrıcalıklı kıldığı görülmektedir. Müzik eşliğinde dans da oyunun tamamlayıcı bir unsuru olmakla beraber tekrarlanabilir olma özelliği taşımaktadır. Başlangıçta dans, plastik sanat gibidir ancak müzik ve ahenkli hareketler ile can bulmakta ve heykel estetiğinden ayrılmakta oyun biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Plastik sanat görünür eylem olmaması sebebi ile oyun kapsamına girmemektedir. Ancak plastik sanatlarda oyunun içinde sembolik olarak yer alabilmektedir. Özellikle arkaik dönemde, ritüellerde işaret ettiği mistik varlıklar ve değerler sayesinde plastik sanatların oyunda sembolik bir işlevi vardır. Schiller, sanatın kaynağının bir oyun içgüdüsü olduğunu ifade etmektedir. Ancak Johan Huizinga bu teze karşın sanatın bir oyun içgüdüsü gibi psişik bir açıklamaya indirgenmesinin yetersiz olduğunu savunmaktadır. Huizinga'ya göre sanatta yer alan süslemeli figürler kendiliğinden rastgele karalama ile ortaya çıkamayacak kadar ciddidir. Örneğin bir toplantıda sıkılma sebebi ile kâğıda çizilen anlamsız karamaların estetik figürler halini alması plastik sanatlar ile bir tutulamaz. İlkinde içgüdüsel, kendiliğindenlik yok sayılamazsa dahi bunu içgüdüden ziyade bir çeşit alt oyun işlevi diye adlandırmak daha doğrudur. Bu erken çocukluk döneminde gelişmemiş oyunlara benzetilmektedir. Oysa plastik sanat salt süsleme ile yetinmemekte, inşa ve taklit aşamaları ile ortaya çıkmaktadır.

Huizinga mimarîye ya da dekoratif figürlere oyun içgüdüsü demenin karalama demekle aynı şey olduğunu ifade ederek Schiller'in sanatın oyun içgüdüsü ile ortaya çıktığı tezini reddetmektedir. Huizinga, özellikle mimarî konusunda arıları ve kunduzların sanatı incelendiğinde bunun estetik dürtünün ön planda olmadığı örneğini vermiştir. O, oyuna kültür kurucu bir vasıf yüklemiştir ancak sanat doğuştan dahi gelse bir oyun içgüdüsü olamayacağını savunmaktadır. Plastik sanat örnekleri düşünüldüğünde bazı eserlerin hayal oyunu, mitolojik figürler, ritüel için semboller oluşturduğu ve bunların hepsinin oyun unsuru olduğu bir yana plastik sanatlarda oyun unsuru müzik ve Musa sanatları kadar belirgin

[86] Platon, *Devlet*, s. 383-391.

görülmemektedir. Elbette durağan bir sanat olan plastik sanatta sanatçıların rekabet ettiği bilinmektedir.[87]

Bu bilgiler bağlamında; Huizinga'ya göre sanatın kökeni, doğuştan olsa bile ortaya çıkışını "oyun içgüdüsü"ne atfetmekten sanatı değersizleştirmekte ve farazi bir karalamaya anlam yüklenmesini ifade etmektedir. Sembolik anlamları olması, ritüel yarışma gibi oyunsal etkinliklerde kullanılması, rekabet faktörü barındırması gibi oyunsal unsurlar barındırsa dahi oyun unsurları tamamen içgüdüye indirgemek yüzeysel görünmektedir. Ona göre sanatta süslemeye ek inşa ve taklit aşamaları da bulunmaktadır. Çocukların gelişmemiş oyunlarda çizdiği sembollerden psikolojik anlamlar çıkarılabiliyorsa da yetişkin sanat eserlerini psişik temelde açıklamak yetersiz görünmektedir.

Mitolojik anlatılara bakıldığında rekabetin sanatın ilerleyişine olan katkısı görülmektedir. Mitoloji karakterleri birbiri ile rekabet ederek sanatçı ruhlarını ortaya koymuş ve çoğu zaman doğaüstü yaratımlar ortaya koymuşlardır. "Vedalarda, *deus faber* (yapan tanrı) için 'yapan' anlamında özel bir isim kullanılmaktadır: Tvashtar, Indra için şimşeği (*vajra*) yapmıştır. İlahi sanatçılar ise meydanda sanat becerilerini yarıştırmışlardır. Polytechnos ve Aedon'un, birbirlerine olan sevgilerinin, Zeus ve Hera'nın sevgisinden fazla olduğunu iddia etmesi üzerine Zeus, fesat tanrı Eris'i göndermiş ve Eris onların arasına rekabet tohumları ekerek yarışmalarını sağlamıştır."[88] Görüldüğü üzere mitlerde rekabet, oyun, yaratım ve sanat temel unsurlardır.

Yazıtların taşıdığı bilgiden yola çıkarak; Nike, "Painonios yaptı bunu… o aynı zamanda tapmak için akroteri de (levha) yaptı ve böylece ödülü kazandı."[89] ifadesi ile Phidias ve Polykletos'un amazon heykeli yapma yarışına atıfta bulunulmuştur. Görüldüğü üzere zaman ve mekân fark etmeksizin sanatın, yaratımın oyunsal işlevleri ve rekabet unsuruna olan bağlılığı ortadadır. Bu çağdaş anlamda basit bir faydacılık olarak tanımlanabilecek olsa da rekabet arzusu yaşamın her alanında hissedilmektedir.

Schiller'in aksine Huizinga, oyunun biyolojik değil kültürel işlevi olduğunu savunmaktadır. Bu durumda "Hayat bir sahne ve bizler oyuncularız." savından oldukça

[87] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 235.
[88] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 235.
[89] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 236.

uzaklaşmış bulunmaktayız. Oyunun işlevi kültürün içindedir. Huizinga'ya göre oyun dürtü değildir ve insan oyuna bir şey katmamıştır zira oyun temelinde hayvan oyununda da vardır.

Sonuç olarak, Huizinga'ya göre kültür ihtiyaç neticesinde değil, oyun sonucu doğal olarak ortaya çıkmaktadır. Oyun ciddiyetin zıddı değil, aksine ciddidir, kurallı ve düzenli bir etkinlik olması bakımından geçici bir mükemmellik yaratmaktadır. Oyunu tehlikeye sokan, gerçekliği hatırlatan birey oyunbozan olarak adlandırılmaktadır. Bu tanıma göre, devrimciler, gizli örgütler, sapkın kişiler hatta sanatçılar oyun bozandır. Oyunbozanlar, oyun içinde ayrı bir grup kurmakla ve başka bir evren inşa etmektedirler. Oyunun işlevi mücadele ve temsil etmektir. Bu mücadele ve temsil elbette ciddiyetin en kutsal biçimi, ibadet, dinî tören, ritüel türü oyunlardır. Oyunlar ancak ciddiyet ile belli sınırlar içerisinde ve kutsal oyun mekânında oynanabilmektedir. Schiller'e göre oyun; tasavvur edilen, olması istenen, zamansız ve mekânsız, gerçeklikten uzak ve kusursuz bir evrensellik canlandırmaktadır. Oyun güzel olma eğiliminde, soylu ve ahenklidir. O halde oyun ideadır. Estetik deneyimi oyunun en yüksek formu olarak tanımlayan Schiller, oyunun köklerini biyolojik ve psikolojik bir ihtiyaca dayandırmış, böylece oyunun serbest bir enerji fazlalığının saçımından ziyade "çıkarsız haz", "kendi için amaçlılık" düzleminde sanat ve oyunun özgürleştirici etkisi ve benzerliğine vurgu yapmıştır.[90]

Oyunun felsefede ve sanatta bulunduğu konumun önemi görülmektedir. Felsefenin sanatsal ve oyunsal unsurlarla iç içedir. Bu bağlamda ortaya konulan çalışmalar felsefenin sanatını açıklamaktadır.

Schiller'in "Sanat Felsefesinde Aksiyolojik Açılımlar" isimli Üçüncü Bölümde ise Schiller'in düşünce yapısını oluşturan kavramlar kullanarak aksiyolojik ilintilere yer verilecektir. Bu bağlamda Schiller'in etik, politik görüşleri öncelenirken, siyaset felsefesinin unsuru olarak nitelendirdiği estetik eğitim politikasına yer verilecektir.

[90] Manav, Faruk (2022). "F. Schiller'in Sanat Felsefesinde, Oyun, Özgürlük ve Güzellik İlişkisi", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, S. 29, s. 236.

4. SCHİLLER'İN SANAT FELSEFESİNİN AKSİYOLOJİK AÇILIMLARI

4.1. Schiller'in Sanat Felsefesinin Etik ve Özgürlük İle İlişkisi

Bu bölümde ahlakın kurucu bir etkinliği olarak öne sürülen sanatta güzellik, özgürlük, "*gemüt*" temaları açıklanacak; Schiller'in estetik kültür, eğitim ve devlet tasavvurları işlenecektir. Son olarak sanatın insan duygu ve düşüncelerine olan tesiri psikolojik ilintiler ile desteklenmeye çalışılacaktır.

4.1.1. Özgürlüğün Yolu Olan Güzellik Anlayışı

Güzelin tanımı ve koşulu estetiğin en önemli problemlerindendir. Çağına göre en yenilikçi fikirleri savunan Platon dahi güzelliğin, yalnızca alımlayıcıya bağlı estetik bir hazdan fazlası olduğunu savunmuştur.[91] Güzel düşüncesi zihinde daima ölçü ve oranı canlandırmaktadır. Aristoteles'in etik anlayışına dahi sirayet eden ölçülülük Antik Çağ'da güzel ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Erdemli olan ölçülü olandır üstelik Aristoteles erdemde dahi ölçüyü kaçırmamak gerektiği vurgulamıştır. O halde etikte ve estetikte güzellik daima bir ahenk ve uyum, ölçülülük işidir. Schiller için ise güzellik, özgürlüğün kızıdır. Özgürlük bağlamında oyun olarak sanat, sanat ve oyun arasındaki benzerlikten doğmuş bir yaklaşımdır. Bu anlayışa göre insan yalnızca oyun oynarken özgürdür, orada zaman kavramı dışarıda kalır, özgürlük esastır ve Schiller'in deyişiyle "İnsan yalnızca oyun oynarken insandır." Bu tanım ise bizi oyun oynayan insan anlamına gelen *homo ludens* kavramına ulaştırmaktadır. Bu aşamada oyunun doğası ve işlevi incelenecektir.

Schiller'e göre politik ve etik ilişkisinde, insanoğlu yasalar sayesinde, hayvani özgürlüğünü feda ederek insani özgürlüğe sahip olmuştur.[92] Ahlakın yüceliği, değerlere uygun inşa edilmiş olgun bilincin özgür davranışındadır.[93] Baskıcı ahlak, ahlak değildir. Ahlak, özgürlük sahasında gerçekten ahlaktır. Bu bağlamda ona göre devlet bireyi özgürleştiren bir devlet ise ahlaklı toplum inşa edilebilir. Hayat içinde iyi ya da kötü olan sanatın içinde gizlenmektedir. Sanatçının tek amacının güzel olmasına karşın, eserde iyi olmadan güzel olması mümkün görünmemektedir. Schiller, güzeli sevgi nesnesi olarak

[91] Ferry, *Homo Esteticus: Demokrasi Çağında Beğeninin İcadı*, s. 2-3.
[92] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 151.
[93] Timuçin, *Estetikte Anlam ve Bakış*, s. 71.

betimlemekte, bu yönü ile bütünleştirici bir işlevde tanımlamaktadır. Güzel, dürtülerin çarpışması sonucu ortaya çıkan uyum ve harmonidir. Güzeli meydana getiren uyum ise tüm dürtülerin gelişi ile ortaya çıkar, burada bir diğer dürtüyü ötelemek veya ertelemek güzelliğin oluşum aşamasını zedelediğinden duygu ve akıl dengesini gözetmek önem arz etmektedir. Schiller'e göre güzele ulaşmanın yolu, dürtülerin saygınlaşması suretiyle gerçek bir kültür oluşturmaktır ki bu ancak doğal durumdan estetik duruma geçmek yolu ile güzel sanatlar ile mümkündür.[94]

Schiller'e göre "güzellik hem biçimdir hem canlıdır. Güzellik biçimdir çünkü güzeli onda somutlaştırırız, canlıdır çünkü onda yaşamı duyumsarız."[95] Güzel, iki dürtü arası dengeyi sağlamak suretiyle özgürlüğü açığa çıkarmaktadır. Biçim ve duyu dürtüsünün sınırları ortadan kaldırıldığında insan, fikirlerine canlılık ve duyumlarına biçim vererek hayal gücünü etkinleştirmektedir.[96]

Özgürlüğün kendini açığa vurduğu yer, canlı yaşamda bulunan gereksinimlerin karşılanmasıdır çünkü gereksinimler karşılandığında canlıda bir çeşit güç fazlası meydana gelmektedir ve bu güç fazlası kendini oyun olarak dışa vurmaktadır. Bu özgürlüğün hakiki tezahürü insan oyununda meydana gelmektedir. İnsan dürtüler arasındaki uyum ile sınırları kaldırarak özgürleşir. İnsan oyunu estetik oyun iken diğer canlıların oyunu güç fazlalığının dışa vurumundan ibaret olan fiziksel oyundur. Estetik oyunda amaç oyunun kendisidir, fayda kaygısı güdülmez ve özgürlük açığa çıkar. Oyun ve sanat ereği kendisini gerçekleştirmekten başka bir şey olmaması bakımından da ortak kümede buluşmakta ve bu sayede özgürlük sahası vaat etmektedirler:[97]

> Şimdi us konuşuyor: güzel, yalnızca yaşam olmamalı; yalnızca biçimde olmamalı. O, canlı biçim olmalı, diyor; bu da güzellik olmalıdır demektir; çünkü güzellik, insan, salt biçimliliğin ve salt gerçekliliğin iki türlü yasasını veriyor. Bununla da şunu söylüyor: Oyun içtepisi, yalnızca nesne içtepisi, ya da yalnızca biçim içtepisi olmamalı; o, her ikisi de aynı zamanda olmalı demektir. Başka bir deyişle: insan güzellikle yalnızca oynamalı yalnızca güzellikle oynamalı. Çünkü sonunda, birden söylemek için: insan

[94] Çolakoğlu, "Schiller'de Oyun ve Sanat Bağlamında Özgürlük Kavramı", s. 84.
[95] Kula, Onur Bilge (2012). *Kant, Schiller, Heidegger- Estetik ve Edebiyat*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 295.
[96] Soykan, Ömer Naci (1991). "Sanatın Kaynağı Sorunu Oyun ve Dans", *Felsefe Dünyası Dergisi*, S. 2, s. 42.
[97] Yıldız Turhan, Esra (2019). "Schiller: Sanatın Oyunda Özgürlük Olarak Yansıması", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü*, C. 23, S. 2, s. 505.

sözcüğün tam anlamıyla, insan olduğu yerde oynar ve o, ancak oynadığı yerde tam insandır.[98]

Schiller'e göre güzellik canlı biçimdir, estetik bir canlılığın ifadesidir. Gide benzer şekilde "Bilge kişi her şeye hayretle bakandır, her gün gördüğün yeni olsun."[99] sözleri ile filozofluğun merak ve hayret duygusuna sanatın yaratım gücü ile harmanlamış ve yaşamın canlılığı ile sanatı bir bütün olarak sunmuştur.

Toplum için sanat mı, sanat için sanat mı? tartışmaları sanat felsefesinin belki en hararetli tartışması olagelmiştir. Schiller'e göre toplum için sanatın, fayda amaçlayan, eğitici ve yönlendirici yanlarını bir tarafa atıp, sanat için sanat yaklaşımını incelediğimizde dahi güzelin doğal bir sonucu olarak faydayı beraberinde getirdiği görülmektedir. Schiller'e göre, herhangi bir davranışın veya estetik nesnenin amacının etik olması, kendi güzelliğini azaltmaktadır. Sanat duyusal ve akılsal bir üründür.[100] Ancak amaç belirlemek, sınır koymak aklın hükmündedir. Güzel, belirlenimsiz olduğu için özgürleştiricidir. O halde sanata amaçlılık atfetmek de aklı öncelemektir. Bu bağlamda sanat yalnızca güzeli amaç edinmelidir. Bu noktada Schiller'in sanatın fayda amacı taşımaması gerektiği görüşünü destekleyen Suut Kemal Yetkin de en değerli sanatı; yalnızca güzelliği amaç edinen ancak güzelliğinin uzantısı olarak ahlaki ve içtimai sonuçlar açığa çıkaran sanat olarak tasvir etmektedir.[101]

Sanatın esas önemi yapıcı gücündendir. Sanatçı kendi eksiğini gidermek için yaratmaktadır. Paul Valery'nin deyişi ile sanat; inşa ede ede kendini inşa eder. Özgür olabilmek için insan, kendi iradesi ile oyun durumunun ve estetik oyun olan sanatın içerisinde olmalıdır. Güzele ancak oyun aracılığı ile yetkinleşmiş insanın özgürce kendini gerçekleştirmesi sayesinde ulaşılacaktır.[102] Güzellik oyunun nesnesidir. Afşar Timuçin'in deyimi ile "Sanat belki de büyüklerin çocuk oyunudur."[103] Schiller'in deyimiyle "Güzelin karşısında kendimizi özgür hissederiz, çünkü maddi-hissi dürtülerimiz aklın yasalarıyla

[98] Schiller (2020), s. 76.
[99] Timuçin, *Estetik*, s. 231.
[100] Kula, *Kant, Schiller, Heidegger- Estetik ve Edebiyat*, s. 199.
[101] [Yetkin] Suut Kemalettin, *San'at Felsefesi,* s. 64.
[102] Yıldız Turan, "Schiller: Sanatın Oyunda Özgürlük Olarak Yansıması", s. 509.
[103] Timuçin, Afşar (2013). *Estetik Bakış*, İstanbul: Bulut Yayınları, s. 150.

uyum içerisindedir."[104] Güzel bir uyum ve ahenktir, güzeli arayan özgürlüğü ve dengeyi bulacaktır.

Özneyi dürtülerin harp havasından çıkararak özgürlüğe ve huzura kavuşturan güzelliğin kendisidir. Güzellik bu denge ve harmonide can bulmaktadır. Böylelikle canlı biçim olarak insan alanına tezahür etmektedir. "Schiller'in oyun dürtüsü, yaklaşık olarak insan yetilerinin uyumunu temsil etmektedir. Oyun güzelliktir, öznenin kendini bulmasıdır, yaşayan biçimdir."[105]

> Güzellik ya da daha ziyade zevk, her şeyi hedefi kendinde olarak görür ve birinin öbürüne araç olmasına ya da boyunduruğunu taşımasına katlanamaz.[106]

Görülmektedir ki sanat ve oyunun bağlantısı insanı belirlenimden alıkoyması ile gerçekleşmektedir. Hem sanatçı hem alımlayıcı için sanat eserinin karşısında olmak, o an tüm gerçekliğin ondan ibaret olması anlamı taşımaktadır. Sanat eseri tam olarak tüm ilginin üstünde olmasını istemektedir.[107] Sanatın özgürleştirici unsuru buradan kaynaklanmaktadır. Sanatın fayda sağlama kaygısından uzak olması gerektiği görüşü Schiller ile bu konuda aynı çizgide duran Suut Kemal Yetkin'in, sanat için sanat görüşünü Fransız yazar Gautier'in *Mademoiselle de Maupin* adlı eserinden aldığı pasajlar ile ifade etmek yerinde olacaktır.

> Sanat vasıta değil gayedir, kendisine güzelden başka bir şey teklif eden her sanatkâr bizim nazarımızda sanatkâr değildir. Güzel olan şey zorunlu değildir. Çiçekler ortadan kalksa dünya maddi olarak yoksun olmaz. Bununla beraber çiçeklerin olmamasına kim razı gelir?[108]

"Sanat, sanat içindir." görüşü, sanatın mecburiyetten uzak özgür bir evrende inşa edilebileceği ve böyle bir evren inşa edeceğini savunmaktadır. Sanatın değeri ile faydası arasında bir bağlantı yoktur. Sanat yalnızca güzel olduğu için değerlidir. Gautier başka bir pasajda ise sanatın pragmatizmden uzak olması gerektiğini ve bu haliyle değerli olduğunu şu sözler ile ifade etmiştir:

---

[104] Schiller, Friedrich (2010). *Bir Eğitim Ülküsü Olarak Ruh Yüceliği* (Çeviren: Ahmet Aydoğan), İstanbul: Say Yayınları, s. 46.
[105] Yıldız Turhan, "Schiller: Sanatın Oyunda Özgürlük Olarak Yansıması", s. 510.
[106] Aytaç, *Schiller*, s. 236.
[107] Soykan, *Estetik ve Sanat Felsefesi*, s. 384.
[108] [Yetkin] Suut Kemalettin, *San'at Felsefesi,* s. 61.

> Güllerden vazgeçmektense patateslerden vazgeçmeyi tercih ederim. Dünyada lâleleri söküp yerine lahana ekecek tek bir fert tasavvur edemem. Hakikatte ancak hiçbir şeye yaramayan şey güzeldir. Faydalı olan her şey çirkindir. Çünkü bu ihtiyacın ifadesidir ve insanların ihtiyaçları zavallı ve iğrençtir.[109]

Bu dizelerde ifade edildiği üzere, sanat pratik faydadan ziyade ruha iyi gelen bir yana sahiptir. İnsan ihtiyaçları büyük oranda duyusal dürtünün ihtiyaçlarıdır ve bu ihtiyaçlar Schiller'in felsefesinde de zaman zaman aşağı olarak nitelendirilmektedir. Sanat ise tinin arzularını doyuran hakiki bir doyum sağlamaktadır. Schiller'in sanatın bir amaç ya da kaygı taşımaması dolayısıyla özgürleştirici unsuru olduğu ve yine aynı şekilde istemsizce de olsa doğal olarak özgürleştirme faydası açığa çıktığını ifade etmektedir. Suut Kemal Yetkin ve onun sanatın amaçsızlığı görüşünü desteklemek için kullandığı Gautier'in pasajları ile Schiller'in görüşü desteklenmeye ve farklı ifadeler ile zenginleştirilmesi amaçlanmıştır.

Fransız Devrimi sonrası açığa çıkan yeni dünya düzeni, sanattan felsefeye yaşama dair her konuda etkisini göstermiştir. Schiller Fransız Devrimi sonrası bölünme, yabancılaşma dahası felsefe ve sanatın sınırının daraltılması gibi problemleri "özgürlük" kavramını temele alarak çözmek amacıyla özgün tezler ortaya koymuştur.[110] Özgürlük kavramı tezimizin anahtarı niteliğindedir. Özgürlük etik, estetik, politik, bireysel ve sosyolojik anlamda Schiller için hareket noktasıdır. O, oyunu ve güzeli "özgürlüğün yolu" olarak tanımlamaktadır.[111] "İnsan ancak oyun oynarken özgürdür ve ancak oynarken insandır." yaklaşımı ile Oyun Kuramını kurmuş ve ilk kez *homo sapiens, homo faber* dışında oyun oynayan insan anlamında insanlığın koşulu olarak "*homo ludens*" kavramını öne çıkarmıştır.[112]

Oyun dürtüsü, Schiller için doğa durumunda olan -duygularıyla hareket eden- "vahşi insan" ve biçim durumunda olan –aklı ile hareket eden- "barbar insan"ın, iki dürtü arası savaşına son vererek senteze ulaşmayı amaçlaması sonucu öne sürdüğü bir kavramdır. Oyun dürtüsü dengeleyicidir ve ideal insan inşası için gereklidir. Güzel, insandaki bütün güç ve yetilerin gelişmesiyle ortaya çıkan uyumlu bütünlük, denge ve özgürlüktür."[113]

---

[109] [Yetkin] Suut Kemalettin, *San'at Felsefesi,* s. 61.
[110] Çolakoğlu, "Schiller'de Oyun ve Sanat Bağlamında Özgürlük Kavramı", s. 83.
[111] Schiller (2020), s. 24.
[112] Huizinga, *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*, s. 7.
[113] Schiller (2020), s. 30-31.

Schiller sanatı işlevi bağlamında, hür sanat ve ihtiyaca yönelik sanat olmak üzere ikiye ayırmaktadır. İhtiyaca yönelik sanatlar para getirisi ve kaygısı olan sanatlar olmakla beraber Kant'ın sanat ve zanaat ayrımında bulunan zanaattan farkı, Schiller için ihtiyaca yönelik sanatın da güzellik unsuru barındırıyor olmasıdır. Örneğin işlevsel ancak güzel Yunan tapınakları fayda unsuru taşımasına karşın estetiktir, hür sanatlar kategorisinde bile zikretmek Schiller için tam manasıyla yanlış değildir.[114] Hür sanatlar ise pragmatik kaygıdan uzak olmaları bakımından "Sanat, sanat içindir." çizgisinde seyretmekte ve amacı bizatihi kendisini gerçekleştirmek olduğundan özgürdür ve özgürleştiricidir.[115]

Schiller hür sanat ile özgürleşen ve tek gayesi güzellik olan sanatçıyı çocuğa benzetmektedir. Sanatçı güzelliğe ulaşma yolunda çocuksa bir doğallıkla haz alarak ve duyusal özüne bir yolculuğa çıkmaktadır. Schiller, Antik Yunan'ın gelişmiş bir medeniyet olmasının sebebi olarak da doğallıktan ve doğadan kopmamış olmalarının etkisini vurgulamaktadır. Çağdaş dönemde insanların anlam arayışı, doğadan kopma ile ilişkilendirilmektedir. Bu durum, bireylerin doğal çevrelerinden uzaklaşmasının, içsel huzursuzluk ve belirsizlik yaratmasına yol açtığını göstermektedir. Doğadan uzaklaşma, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde derin bir anlam kaybı yaşatmaktadır.[116]

Schiller'e göre, antik dönemde insanların çağdaş dönemden farkı, insanın doğanın bir parçası olarak görülmesidir. Bu dönemde, tanrılar bile doğal varlıklar olarak kabul edilmiştir. Antik insanların doğayla olan bu yakın ilişkisi, onların dünya görüşünü ve yaşam anlayışını şekillendirmiştir. Aydınlanma sonrası, aklın ilkeleri doğayı sınırlama görevine sahip bir konumda olmuş ve doğayı ötekileştirmiştir. Bu süreç, insanı ve insan aklını yüceltirken, bireyin doğallığını ve masumiyetini kaybetmesine yol açmıştır. Sonuç olarak, insan doğadan uzaklaşmış ve içsel bir yabancılaşma yaşamıştır. Bu doğallığın geri kazanımı ise edebiyatla olabilecektir.[117] Aynı zamanda bir şair olan Schiller, sanatçıdan insana yitirdiği doğallığı kazandırmak üzere umut aşılamasını ve onu saf hale teşvik etmesini beklemektedir. Bu süreçte sanatçı ne akla ne duyguya esir olmadan ve etmeden bütünlüklü bir doğallık perspektifi oluşturmalıdır. Schiller insanı oyuna davet eden, özgürleştiren oyun

[114] Gece Çelikkan, "İnsanın İnsan İçin Kutsallığı Sanatta Hümanizm Etkisi ve Friedrich Schiller'in Sanat Anlayışı", s. 127.
[115] Gece Çelikkan, "İnsanın İnsan İçin Kutsallığı Sanatta Hümanizm Etkisi ve Friedrich Schiller'in Sanat Anlayışı", s. 127.
[116] Gece Çelikkan, "İnsanın İnsan İçin Kutsallığı Sanatta Hümanizm Etkisi ve Friedrich Schiller'in Sanat Anlayışı", s. 126.
[117] Soykan, Ömer Naci (2006). *Kuram Eylem Birliği Olarak Sanat: Schelling Felsefesinde Bir Araştırma,* İstanbul: MVT Yayıncılık, s. 120.

dürtüsünün ancak estetik eğitim ile gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir. Bunu başarabilen ve insanları bu yönde teşvik eden öncü kişiyi ise deha olarak tanımlamıştır. Deha olanın kriteri saf ve çocuksu olabilmektir. Ancak bu şekilde karmaşık sanatı yalınlaştırarak dehasını ispat edecektir.[118] Schiller'e göre edebi sanat ve eğitim ile etik temeller üzerine bir toplum inşası mümkün olabilecektir. O, güzelliği görünüş dünyasında açığa çıkan özgürlük olarak ifade etmektedir. Modern insanın parçaları ancak sanat ile bütünleştirilebilir çünkü sanat baskıdan ve zorbalıktan uzak yüce ve zarif oluşu ile insanı özgürleştirmektedir.

4.1.2. Özgürlük ve Etik İlişkisinde *"Gemüt"* Kavramının Mahiyeti

Schiller sanat felsefesi kapsamında estetik evren ütopyasını, insanlığın karşı karşıya olduğu tüm sorunlar için bir reçete olacak şekilde ortaya koymuştur. Onun için medeniyetlerin ve insanların üç aşamadan geçmesi gerekmektedir ve bir aşama tamamlanmadan diğerine geçmek mümkün değildir. Bu aşamalar doğa durumu, estetik durum ve son olarak ahlaki durumdur. Eğer eylemler ahlakileştirilmek isteniyorsa zorunlu olarak estetik aşamanın tamamlanması gerekmektedir. Böylece ideal davranışlar zor ve korku ile değil tinden gelerek yapılacak bunun sonucunda ahlaki boyut kazanacaktır.[119] Doğu felsefesinde olduğu gibi burada da pratiğe teoriden çok önem verilmektedir ve aklı duygular yönettiğine göre öncelikle duygular eğitilmeli ve duygu aklın hizmetine verilmelidir. Bunu felsefe sağlayamaz çünkü insan doğru ve yanlışı bilse dahi bu bilme doğru eylemeye yetmemektedir. Doğru eylemek ise duyguyu aklın hizmetine vermek ile yapılabilir bu ancak duygulara, tine hitap eden sanatla mümkündür.[120]

Schiller duyu kavramını estetik deneyim, ruh durum, duygu halini ifade etmek için kullanmaktadır. Öyleyse duyular, estetik tecrübeler ile ortaya çıkan duygu oluşumlarıdır. Duyuların ve güzelin işlevi, insanda hakiki güzellik tecrübesinin verdiği güzel ve iyi olan duyguları açığa çıkararak, insanlığı iyiye ve güzele teşvik etmesidir. Böylece estetik duyguların olduğu toplumda ahlaka yönelme ve iyi olandan duyulan haz ile bu hazzı arttırmak üzere bir güzellik, hakikat ve iyilik arzusu yeşerecektir.

Schiller özgürlük ve sanat üzerine çalışmalarında Kant'ın görüşlerinden etkilendiğini açıkça ifade etmektedir. Bu aşamada Schiller'in felsefesini daha iyi anlayabilmek amacıyla

[118] Kula, Onur Bilge (2012). *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı II*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 405.
[119] Gece Çelikkan, "İnsanın İnsan İçin Kutsallığı Sanatta Hümanizm Etkisi ve Friedrich Schiller'in Sanat Anlayışı", s. 128.
[120] Schiller (2020), s. 44-46.

Kant'ın etik yaklaşımına değinmekte fayda görülmektedir. Kant'ın ahlak felsefesinde, irade özgürlüğü kavramının ön planda olması sebebi ile eylemlerin sonucu veya eylemden alınacak haz değil niyet önemlidir. Kant'a göre, evrensel ahlak yasasının imkânı için kişiler koşulsuz buyruk ve ödev bilinci ile eyledikleri takdirde davranışlar etik sınırları içerisindedir ancak eylemlerin sonucu ahlakı hakkında bir veri oluşturmamaktadır. Schiller için "*gemüt*" kavramı etikte oldukça önem arz etmekle beraber estetik eğitim sayesinde yetkinleşen insanda iyiye ve ahlaklı olana, güzele yönelme olacağından ve bu duygunun ve aklın eğitilmesi sayesinde tinden geleceğinden buradan zorunlu olarak ahlaklı insan ahlaklı toplum ve erdemli devlet ortaya çıkacaktır. Ahlaka yönelmek, ahlaklılığın yanı sıra özgürlük ve mutluluk duygusunu da beraberinde getirecektir. Oyun, bir fayda için oynanmaz; aslında oyunun kendiliği, bireylere fayda sağlamaktadır. Oyunun temeli, düş kurma yetisidir. Düş kurabilen insan, felsefe yapabilir ve sanat eseri yaratabilir. Böylece, ahlaki bir duruş ile özgürlük ve yaratıcılık arasında derin bir bağ kurulmuş olur.

Çoğu felsefi yaklaşımda olduğu gibi Schiller'in felsefesi de erdem ve mutluluk özdeş kavramlardır. Determinist bir yaklaşımla ifade edecek olursak, içten gelen ahlak ve iyilik duygusu ile hareket eden yetkin insan, bunun doğal bir sonucu olarak yaşamının her alanında daha başarılı olacaktır. Bu yetkinleşme Schiller'in felsefesinde oyun dürtüsünün dengeleyici ve kapsayıcı halinde ifade edildiği üzere insanın çok yönlülüğü ve bütünlüğünü kabulü ile gerçekleşmektedir. Bu bağlamda arzuları ve aklı arasında denge kurabilen insan, nefsinin kölesi olmaktan kendini kurtarmış ve özgürleşmiş olacaktır.[121] Böylelikle insan estetik eğitim ile geliştirdiği güzele olan duyarlılığı ve ahlaka yönelimi sayesinde irade özgürlüğü ile erdemli davranan, bütünlüklü ve birbirine bağlı bir toplum düzeni ortaya çıkacaktır. Bu toplumda yasaklar ya da yasalar değil, özgürlük geliştiren bir eğitim modeli olduğundan bireyler hür olarak ve kendi iradeleri ile ahlak temelinde hareket edeceklerdir.

Schiller, esas metinde "*gemüt*" olarak geçen kavramı, dengeleyici bir güç olarak öne sürmektedir. Türkçede tam karşılığı olmamakla birlikte tezimizde "*gemüt*" kavramı "tin" olarak ifade edilmiştir. Schiller'e göre "*gemüt*" kavramı, bireyin içsel duygusal ve ruhsal durumunu ifade eden bir terimdir. "*Gemüt*", insanın duygusal yanı, düşünceleri, estetik algısı ile ilişkilidir. Schiller, "*gemüt*"ü insanın duygusal yanını zenginleştiren ve sanatsal hayal gücünün kaynağı olan bir kavram olarak tanımlamaktadır. Schiller'e göre doğa yasaları ve

[121] Schiller, *Felsefe ve Şiir*, s. 107.

akıl yasalarının zıtlıktan sıyrılmak adına "*gemüt*" kavramına ihtiyacı vardır.[122] Doğa ve biçim yasasının farklı ihtiyaçları "*gemüt*" kavramı ile ihtiyaçtan uzaklaşır ve özgürleştirici yapısı ile ne fizik ne akıl dünyasına saplanıp kalmaz. Schiller'in dürtüler, oyun ve özgürlük ilişkisi Hegel'in diyalektik idealizmini hatırlatmaktadır. Tez, antitez ve sentez oluşumu, zıtlıklar ve her şeyin zıddına dönüşme potansiyeli fakat orada da sabit kalmaması ve hepsinden bir parça alarak yeni bir sentezle sonuçlanması gibidir. Duyusal dürtü zıddı olan akılsal dürtüye dönüşme potansiyeli taşımaktadır, birbirine zıt olan ve farklı gereksinimler taşıyan bu dürtüler sanatın veya oyunun amaçsızlığın amaçlılığı sloganı ile özgürleşmekte ve oyun dürtüsünde dengeye kavuşmaktadır:

> Gereksiz olması ve özgür olması oyunu normal, sıradan, asıl, gerçek yaşamdan ayran şeydir. Oyun ciddi olabilir, zaten çoğunlukla ciddidir ve ciddi olduğundan en iyi durumundadır; ama o zaman bile gerçek için değildir; gerçekmiş gibi oynanır, onu gerçek gerçeklikten ayran tam da bu "mış gibilik" niteliğidir.[123]

Oyun ciddi, kurallı ve düzenli bir etkinlik olmakla beraber oyunun içinde oyuncu bu kurallara iradesi ile uyduğundan oyun özgürleştirici bir nitelik taşımaktadır. İnsanı insan yapan en temel niteliği irade sahibi olmasıdır ve iradenin yegâne koşulu akıldır. Evren akıl ile işlemektedir, öznenin de önceliği akıl ile davranmaktır. Diğer varlıklar mecburiyet duyar oysa insan iradesi sayesinde özgür ve sorumlu varlıktır. Bir başka hükmün tesirinde kalmak insanı kendiliğinden uzaklaştırma tehlikesi arz etmektedir. İnsan çepeçevre kendinden üstün sözlü kimselerin buyrukları ile donansa da özgürlük ve irade sayesinde hep kendi olmak arzusu içindedir.[124]

4.2. Schiller'in *Eleştiri Mektupları* ve Estetik Eğitimi Önerileri

Tezimizde ana kaynaklarından olan *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup* (çev. Gürsel Aytaç, Ankara: Fol Kitap, 2020) adlı eserinde Schiller, estetik, politik aksaklıkları eleştirmekte ve estetik eğitim için bir kılavuz olarak karşımıza çıkmaktadır. Schiller'in felsefesi özgün pek çok kavram içermesi sebebiyle çok boyutludur, bir bütün olarak kavranması görüşlerinin tutarlılığını ispat edecek ve bize yeni bakış açıları sunacaktır. Bu anlamda genel sanat felsefesi çalışmaları içinde yüzeysel olarak yer bulması Schiller'in

[122] Schiller (2020), s. 68.
[123] Bauman, Zygmunt (1998). *Postmodern Etik* (Çeviren: Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 207.
[124] Schiller, *Bir Eğitim Ülküsü Olarak Ruh Yüceliği*, s. 39-63.

felsefesinin bütününü kavramayı zorlaştırmakta ve bu bilgiler birbirini neredeyse tekrar eden genel geçer veriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu estetik yaklaşımın etik temelinde, tikelden tümele etkilerinin anlaşılması ve güncel yansımalarının ve dahi tasavvurunun anlaşılabilmesi için daha derin ve bütünlüklü çalışmalara ihtiyaç vardır. Sanat tartışmalarının merkezi olan Aydınlanma Dönemi'nin önemli yaklaşımlarını ortaya koyan Schiller'in felsefesi, büyük yankı uyandırmış ve teorileri, kendisinden sonraki pek çok felsefi ve sosyolojik tartışmanın merkezinde yer almaya devam etmektedir

Aydınlanma Dönemi'nde tüm dikkatler aklın üstünlüğü ve kudreti üzerine yoğunlaşmış iken Schiller'in estetik eğitim önerisi, onu çağının filozoflarından ayıran özgün düşüncelerinden bir tanesidir. İnsan ancak estetik eğitim alması halinde yetkin insan olacaktır. Yetkin insanların oluşturduğu toplumun devleti de doğal olarak sanatın getirdiği tüm erdemlere sahip gelişmiş, insancıl, özgür ve yetkin bir devlet olacaktır. Böylesi bir devlet sosyolojik olarak ilişkiler ağı güçlü olacağından insana insan olması bakımından değer veren hümanist bir devlet olacaktır.[125] Böylece Schiller, estetiği, iyiyi, güzeli tasavvur eden ve teşvik eden etik bir araç olarak işlevselliğini ortaya koymuştur. Öyle ki toplumsal işlevi göz önünde bulundurulduğunda güzellik daha işlevsel bir konumda yer almaktadır:[126] Schiller, eğitimin sanat ile ilişkili olması gerektiğini şu sözler ile ifade etmektedir.

> Eğitim, gördüğümüz her şeyde yüce ve aşkın bir yan bulup onun peşine düşmemizi ihsas edene kulak verecek şeyin içimize yerleşip kök salmasını sağlamak değilse nedir? Yüce ve aşkın olana indirgeyici, dolayısıyla sıradanlaştırıcı bir tavırla kör kalmak yerine bütün varlığımızla ona kendimizi açmak, böylece onu yüceliği ve aşkınlığı içinde sevmek zevkini kazandırmayacaksa eğer eğitim ne kazandırdığını iddia edebilir bize?[127]

Schiller yasaların eğitim odaklı olması gerektiğini savunmaktadır. Yasalar ve tin doğrudan bağlantılı olduğu için ahlaklı toplum inşası yasa ve eğitim ile gerçekleşmektedir. Ancak ahlak zorunlulukla yan yana gelmemeli, kendiliğinden var olmalıdır aksi halde bu devlet bir tiranlık olacaktır.[128] Schiller'in ütopyasında evren bir oyun küresidir ve hayat sanatın içindedir, böylece sanat sınırsızlaştırılmış olur. Oyun özgürlüğü esas alan herkese roller verilen kuralları olan bir yapı ise topluluk nedir? sorusu felsefi ve sosyolojik çıkış

[125] Gece Çelikkan, "İnsanın İnsan İçin Kutsallığı Sanatta Hümanizm Etkisi ve Friedrich Schiller'in Sanat Anlayışı", s. 130.
[126] Gece Çelikkan, "İnsanın İnsan İçin Kutsallığı Sanatta Hümanizm Etkisi ve Friedrich Schiller'in Sanat Anlayışı", s. 127.
[127] Schiller, *Bir Eğitim Ülküsü Olarak Ruh Yüceliği,* s. 11.
[128] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 154.

noktamız olacaktır. Eğer evren Schiller'in iddia ettiği gibi bir oyun küresi ise bu oyunu güvenli, huzurlu, keyifli hale getirmek ve bilinçle oyundaki yerimizi almak önem arz etmektedir. Estetik eğitimin amacı da budur.[129]

Grossman'ın deyişiyle Schiller, insanın politik evrimi sorununu bir insan eğitimi sorunu olarak görmektedir. Bu bağlamda Estetik devleti oluşturacak politik unsur; estetik bir eğitim sistemi benimsenmesidir. Onun politik önerisi, hümanist esintiler barındırmaktadır. İdeal-estetik devlet düzeni, güzelin sağladığı özgürlük, duygudaşlık ve yücelik üzerine kurulmuştur. Bu devlet düzenine giden yegâne yol ise politik olarak toplumda sistemli bir duygu eğitimi ile duygudaşlık bilinci oluşturmaktır. Ona göre devlet sanatla reform yapabilir, sanat insanı mutluluğa ulaştırır.[130] Halkta huy bütünlüğü oluşmalıdır ancak çeşitlilik ve yetenekler canlı tutulmalıdır.

Schiller'e göre felsefi önermeler doğru politik ve etik sınırları çizebilme gücüne sahiptir. İnsanlığın kaderi politik alanda yazıldığından mühim bir alandır ve politiğe giden yol ancak estetik aşamada çözülebilir.[131] Schiller çalışmalarında çağdaş eğitim idealini konu edinmektedir. İş bölümü dolayısıyla insanların yeteneklerini köreltmesini eleştiren düşünür, öznenin ahenkli ilerlemesi için sanat eğitimini tavsiye etmektedir. Kant ödev hususunda birbirine zıt olan duygu ve akıl kavramlarından aklın ön planda olması gerektiğini savunarak yüceltirken Schiller'in vurgusu uyum ve denge üzerinedir. Onun düşünce sisteminde biçim ve duyu dürtüleri oyun dürtüsünde dengeyi bulacak ve insan ahenkli bir huzur varlığı olacaktır. Schiller'in oyun dürtüsü ise oyunun beraberinde açığa çıkardığı özgürlük ve fayda gözetmeme temelinde oluşan eğitim yaklaşımıdır.[132] Kant'ta çok net sınırlarla ayrılan düşünen ve duyan özne yerini, Schiller ile daha yumuşak bir geçişe hatta harmoniye bırakmıştır.

Stoacılar gibi Schiller de sanatın öğretici yönünü ele almıştır.[133] Ona göre eğitim, aklı ve duyguları hedef alması bakımından iki yönlüdür. Schiller bu bağlamda istek ve arzuları eğiten yaklaşıma daha çok ihtiyaç duyulduğunu savunmaktadır. İnsan tek başına akıl dürtüsü ile harekete geçemez, duyusal dürtünün arzusuna ihtiyaç duyar. Bu anlamda eğer insanın akıl yasalarının belirlediği ahlaki sınırda eylemlerini gerçekleştirmesi amaç ediliyorsa

[129] Demirtaş, "Sanat Sosyolojisi Bağlamında Sanatın Sınırsızlığı ve Toplumsal Konumu Üzerine", s. 1839.
[130] Yetkin, Suut Kemal (2007). *Estetik Doktrinler*, Ankara, Palme Yayınları, s. 119.
[131] Yetkin, *Estetik Doktrinler,* s. 119.
[132] Aytaç, *Schiller,* s. 47.
[133] Cömert, *Estetik,* s. 66.

duyguların eğitilmesi şarttır. Estetik eğitim sayesinde, nesnelerden alınan keyiften özgürleşilir ve biçimden keyif alınır böylece akıl yasaları temelinde davranışlar açığa çıkar.[134]

Schiller'e göre sanat, sosyolojik ve siyasal olarak dünyanın sorunlarını çözmek için zorunlu bir eğitim aracıdır. Devlet aklın yasaları ile yönetilecekse öncelikle toplum bu doğrultuda eğitim almalıdır. Yalnızca ahlaki eylem sayesinde toplum idealler doğrultusunda hareket edecektir.

> Devleti yaratan, idame ettiren ve özgürlüğü mümkün kılan yalnızca vatandaşların karakteridir. İlahi bilgeliğin kendisi Olympos'tan inip kusursuz bir anayasa yapacak olsaydı bile, onu uygulamak için yine de insanlara güvenmesi gerekecekti.[135]

Schiller'e göre, "İnsan çağının evladı olmalıdır, kölesi değil." Estetik eğitim için bir özgürlük eğitimidir ancak bu şekilde insanlığın özerkliği ilan edilebilecektir.[136] Estetik eğitim sayesinde bireyler, kendi potansiyellerini keşfederek, özgür ve özgün bireyler olmaktadır. Çünkü özgür bireyler, toplumsal yapının ve kültürel değerlerin eleştirisini yapabilme kapasitesindedirler. Böylece, Schiller'in felsefesi, bireyin özgürleşme ve insanlığın özerkliğini kazanma sürecini estetik deneyimlerle ilişkilendirir.

Schiller'e göre estetik eğitimin tanımı esasında bireyin duyusal ve biçimsel dürtüsünü dengelemeye dayanan ve bireyin içindeki uyum ile özgürlüğü açığa çıkaran bir eğitim sistemidir. Bireyin duygusal ve akıl sahibi yanları ahlaki gelişimini desteklemektedir. Bu eğitim, sanat ve estetik deneyimlerin aracılığıyla gerçekleştirilir. Estetik eğitim, bireyin varoluşsal süreçte kendini tanımasına, potansiyelini gerçekleştirmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda Schiller'in estetik eğitim sistemini varoluşçu bir yaklaşım ile okumak yerinde olacaktır. Schiller, estetik eğitimi, bireyin akıl ve duygu arasındaki dengeyi kurarak, insanın özgürlüğünü ve özerkliğini sağlama amacı güden bir süreç olarak tanımlamaktadır. Estetik eğitim, bireyin hem kendini anlamasına hem de toplumsal değerleri yorumlamasına katkı sağlamaktadır. Estetik eğitimin, sadece sanatsal yetenekleri geliştirilmesi değil, aynı zamanda bireyin tam anlamıyla birey olarak potansiyelini açığa çıkarmasını sağlaması

[134] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 162.
[135] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 161.
[136] Yazıcı, "Schiller'de Özgürlük Olarak Estetik", s. 175.

gerekmektedir. O halde Schiller'in estetik eğitimi, insanın kendini tanıması ve özgür bir birey olarak toplumda yer alması için gerekli bir süreçtir.

Schiller'in estetik eğitimi sadece bir sanatsal eğitim olmayı aşan yetkin ve değerlere sahip bir insan özü oluşturmaya yöneliktir. Biçim olarak güzel, sınırları kaldıran özgürleştirici etkisi ile didaktik olmaktan uzaktır; hakiki olan güzel, hayal gücünün sınırlarını zorlayacak ve soyut düşünmeye yol açacaktır.[137]

Estetiğin etik bağlantıları; güzel ve iyinin özdeşliği yaklaşımı Antik Yunan'dan beri süregelmiştir. Bu bağlantının devlet tarafından, eğitim yolu ile topluma aktarabileceği düşüncesi Shaftesbury ve Schiller tarafından savunulmaktadır.[138] Schiller'in sistematik felsefe dersi öğretmeni Jakob Friedrich Abel'in eğitim tutumu estetik eğitimi düşüncesine ışık tutmuştur. Abel, Türkiye'deki köy enstitülerine benzer bir eğitim modeli benimsemiş ve felsefeyi yaşamın her alanına işleyen bir "genel bilim" olarak ele almıştır. Schiller, bu eğitim fikrini reform pedagojisi olarak nitelendirmiştir. İnsan gelişmek, ilerlemek isteyen bir varlıktır ancak bu ilerleyiş mecburiyetle değil merak ve istekle olmalıdır. Eğitim ezbere dayanmamalı, aksine deneyimlerle pekiştirilmelidir.[139] Eğitim modeli muhakkak bir felsefi düşünceye dayandırılmalıdır çünkü felsefe doğru algılama becerisidir. Bu eğitim modelinde öncelikle doğa kanunları ve maddeler ardından duygular psikoloji ve sonra estetik bakış işlenmekteydi, Tanrı ve metafiziksel konuları anlamaya çalışmak planlanmaktaydı.[140] Ona göre, felsefe eğitimin temeli olarak teorik bilgiden çok uygulanabilir olmalı ve deneyimlerle yaşam sürecine etki etmelidir.[141]

Schiller'in estetik eğitiminin işlevi, modern dönemde parçalanmış insanı bütünlüklü bir yetkin birey haline getirmektir. Bu eğitim güzel sanatlar eğitimine indirgenemeyecek kadar kapsamlı ve çok yönlüdür. Akıl ve duyunun dengesi olan oyun dürtüsü sayesinde oyun içinde özgürleşme, iyiye ve hakikate ulaşma isteği uyandırma ancak tüm bunları kişinin kendinden istekli oluşu ile gerçekleştirmeyi vaat etmektedir. O halde Schiller'in estetik eğitimini etiğe ulaşma için bir araç olarak değerlendirmek mümkündür. Sanat bir değişim ve

[137] Schiller (2020), s. 97.
[138] Soykan, Ömer Naci (2015). *Estetik ve Sanat Felsefesi,* İstanbul: Pinhan Yayıncılık, s. 383.
[139] Schiller (2020), s. 156.
[140] Schiller (2020). *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine*, s. 115, 157. Rousseau'nun *Emile* adlı romanının etkisi, Abel'ın eğitim modelinde ve Türkiye'de Hasan Ali Yücel ve arkadaşları, İsmail Hakkı Tonguç gibi düşünürlerin eğitim modelinde görülmektedir.
[141] Schiller (2020), s. 135.

dönüşüm programı olarak gelişim koşuludur.[142] Sanat ve oyun insanı özgürleştirir ve bunun yanında denge sağlayarak insan karakterini oluşturmada önemli bir faktördür. Bu sebeple sanat eğitici, geliştirici bir araç olarak kullanılmalıdır. Bu bir anlamda Schiller için "oyunun pedagojik değeri"dir.[143]

Sonuç olarak Schiller'in estetik eğitim yaklaşımı politik bir hamle olması bakımından tezimizin konusu olmaktadır. Ona göre cumhuriyetin yüksek erdemlerine ulaşmanın yolu toplumun estetik eğitimi ile güvence altında olacaktır.[144] Etik, eğitim, sanat, politika onun felsefesinde birbiri ile ilişkisi yok sayılamaz alanlardır. Estetik eğitim, devrim kadar ani ve riskli değildir. Ona göre bu eğitim aklın sınırları dahilinde olan teorik bilgiyi pratik alana yaymak suretiyle başarılı olabilecektir. Bu bağlamda dönüşüm için yavaş ve sağlam ilerleme imkânı sağlamaktadır.[145] Schiller'in estetik eğitim önerisinin ahlak kurucu bir unsur olarak politik yanını ifade etmiş bulunmaktayız. "Aklın Estetikleştirilmesi ve Duyuların Eğitilmesi Üzerine" isimli bölümde, bahsi geçen eğitimin niteliği belirtilecektir.

4.2.1. Aklın Estetikleştirilmesi ve Duyuların Eğitilmesi Üzerine

Aydınlanma düşünürlerinin aklı temel aldığı ve tüm reçetelerde aklı öncelediği bir dönemde Schiller, duyguların yadsınamayacağını sanat ile idealize etmiştir. Ona göre aydınlanmanın en büyük sorunu insanlara akıl aracılığı ile mutluluk ve özgürlük vaat etmesine karşın aklın bu vaatleri yerine getirmede tek başında yeterli olamamasıdır. Aydınlanmacı epistemolojinin yansıması olan iş bölümü ve uzmanlaşmada görüldüğü üzere bu çağda tüm sorunlara, parçalara ayırma ve bölme sureti ile çözüm aranmıştır. Ancak Schiller aksine bütünlüklü olanı görmek ve bütünlüğün ahengi içerisinde reçetenin gizli olduğunu savunmaktadır. İnsan ne yalnızca akıl ne de yalnızca duygu varlığıdır. İnsan akıl ve duygu ile bir bütündür ve ancak bu şekilde insandır. Salt akıl özü gereği parçalara ayırarak bilgi elde eder ancak bilgiyi sınırlar ve insanı tek tipleştirir. Salt duygu ise aklın yeterliliklerinden mahrumdur. Schiller ise aklın ve duygunun bir sentezi olarak oyun dürtüsünü öne sürmüştür.

---

[142] Schiller (2020), s. 158.
[143] Hein, Hilde (1968). "Play as an Aesthetic Concept", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, vol. 27(1), p. 67; Manav, Faruk (2022). "F. Schiller'in Sanat Felsefesinde, Oyun, Özgürlük ve Güzellik İlişkisi", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, S. 29, s. 236.
[144] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 162.
[145] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 163.

Schiller, Fransız Devrimi'nin şiddet ve barbarlıkla sonuçlandığı görüşündedir. Hürriyet düşünürü ve devrimci olarak tanınan Schiller, devrimin erdemsiz gerçekleştirilmesinin hazin bir sona yol açacağını savunmaktadır. Schiller önce erdemi sağlamak ardından devrimi gerçekleştirmenin daha sağlıklı bir yol olduğunu öne sürmektedir. Çünkü kaos ve karmaşa yıkıcı güçlerdir. Aydınlanma dönemi aklın öncelendiği bir dönem olarak ön plana çıkmaktadır. Schiller ise aklın doğru sınırları çizebileceğini ancak bu ahlak ilkelerini uyma isteğini insanların kalbine yerleştiremeyeceğini ifade etmektedir. Ahlakın kriterlerini belirlemek felsefenin yapabileceği bir iş olsa da duygulara seslenmek ve irade ile ahlakı seçme konusunda geliştirmek ancak estetik gibi tin alanı ile mümkündür. Bu bağlamda dönüşüm gerçekleştirecek bir estetik yaklaşım kazandırılmalıdır. Çünkü insana doğruyu göstermek doğru yapmasını sağlamaya yetmemekte ve toplumların bütünlük için ötekini hisseden duygudaş bireylere ihtiyacı bulunmaktadır. Bilge kişi ile bilen kişinin ayrımı, yaşam sahasında yapılmaktadır. Bilge kişi bildiğini yaşamına uygulayan ve bildiği gibi eyleyen kişidir. O halde aklımızın doğrusu ile duyumuzun arzusunu bir etmek yine duyuları eğiten bir araç ile gerçekleşecektir. Yaşamda bilge olmaya giden yol, estetiktir.

Duyguları aklın hizmetine vermek ve o sınırlarda kalmasını sağlamak ise niteliksel bir sanatla mümkündür. İnsanın aklını ahlakın emrine vermesi kendi kendini yönetme gücü ile doğru orantılıdır. İnsan, dış etkenlerden etkinlenme halinde bir varlık olduğu için kendisini bir sanatçının eserine verdiği gibi şekillendiremez. Buna rağmen kendisini sırf duyusallığa ya da doğa yasalarına da teslim etmez. İnsanın kendinin hâkimi olması, vicdan muhakemesi ile hareket etmesi ahlaklı olduğunun bir göstergesidir.[146] Ahlaklı insan hayatının kontrolünü olabildiğince eline almış, tesadüflerin belirleniminden uzaktır. İdeal ahlaklı insan, yaşamını bir sanatçı gibi yaratmalıdır.[147] İnsanın kendini alt etmesi ve kendi yaşamını yaratma gücü sanatçılık vasıfları gerektirdiğinden, ahlaklı insan olmaya giden yol sanatın erdemlerinden geçmektedir. Öyleyse Schiller'in tasvir ettiği ahlaklı ideal insan özünde yaşam sanatçısıdır.

Çağımızda iş bölümünün neden olduğu yabancılaşma problemi Smith'in deyimiyle insanları aptallaştırmıştır. Piyasa ekonomisi yoğun rekabet duyguları özgürlüğü elimizden almış ve insanları yabancılaştırmak ve yarıştırmak suretiyle duygudaşlık imkânını elimizden almıştır. Fayda, Schiller'e göre tüm otoritelerin arkasından gitmesi ve becerilerin ona hizmet etmesi gerektiği emredilen çağın paradigmasıdır.[148] Fayda söz konusu ise ruhsal

[146] Soykan, *Estetik ve Sanat Felsefesi,* s. 387.
[147] Soykan, *Estetik ve Sanat Felsefesi,* s. 388.
[148] Schiller (2020), s. 163.

mutlulukların pek önemi olduğundan bahsedilemez. Mutluluk veya erdem piyasa ve rekabet karşısında unutulmuştur. Schiller bu durumu,

> Mutlu insan odur ki, keyif duymak için haksızlık yapmaya gerek duymaz; ve doğru davranmak için de vazgeçmeye gerek duymaz.[149]

sözleri ile ifade etmiştir. Ancak Aydınlanma dönemi sonrası insanlar yaşam şartlarını iyileştirebilmek adına sosyal yaşamlarından ve özgünlüklerinden feragat etme duruma gelmiştir. Schiller'e göre insanın ideal olma kriteri, doğasının tüm yanlarını, çeşitlilikle açığa çıkarabilmesidir. Bu insan doğasının hem etik hem estetik amacıdır.[150] Schiller güzeli, politik ve etik olarak ele almaktadır. Ona göre sanat Aydınlanma döneminin çıkarcı değerinden fazlasını ifade etmektedir. Davranışların kaynağını akıldan ziyade tin olarak görmektedir. Doğa durumunda anın ve ihtiyaçların kölesi olan özne, hayal yeteneği sayesinde şimdinin sınırlarını aşar ve olması gerekene yaklaşır. Özne doğa durumunda duyular dünyasında edilgen olduğundan dünya ile tek vücuttur ve dünyayı bir nesne gibi gözlemleyip inceleyemez ancak estetik aşamaya geçerse dünyayı bağımsız bir nesne olarak gözlemleme deneyimine erişecektir. Dünya duyumsandığında bireyi yönetirken, dünyanın karşısına geçen birey için artık eleştirilebilen bir varlık haline gelmektedir. Estetik durumda insan dünyanın yasa koyucusu olması ile biçimsiz olanı değiştirebilmesi ile iradi özgür varlık olduğunu ortaya koymaktadır.[151] İnsan, nesneye aklı tercih etmeye başladığında ve görünenlerde gerçeklik aradığında hayvansal durumdan çıkmış ve uzun bir yolculuğa başlamış demektir. Böylelikle insan yaşamdan aldığı keyfi çoğaltmanın yanında bu keyfi asilleştirmektedir.[152] Etik bakımdan olgun olan birey yalnızca özgürlüğü böyleleri yaşamaktadır. Böyle ruhlar doğa ile uyumludur, duyularının izinde kaybolmamıştır. Maddelere sahip olmaktan ziyade onları gözlemleyerek bundan haz alan özne faydacı bir kaygı taşımadığından içsel bir yaşam neşesine sahip olacaktır işte böylesi ona göre asil bir tindir.[153] Rousseau'dan etkilenen düşünür, insan özünün iyi olduğunu savunmaktadır.

Özgürce izlemenin bir ürünü olan güzellik, özne için bir objedir. Zira duyumsamanın koşuludur ve bakış açısı katkısı ile bireyin durumunu yansıtmaktadır. O halde güzellik, biçimdir çünkü gözleme dayanmaktadır; yaşamdır çünkü duyumsamayı barındırmaktadır.[154]

---

[149] Aytaç, *Schiller*, s. 236.
[150] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 168.
[151] Schiller (2020), s. 108.
[152] Schiller (2020), s. 119.
[153] Schiller, *Bir Eğitim Ülküsü Olarak Ruh Yüceliği*, s. 39-63.
[154] Schiller (2020), s. 109.

Schiller'in tanımına göre, duyumsama edilgen durumdadır bu durumdan iradi duruma geçebilmesi ve etkin olabilmesi için düşünme ve istenç kazandırılmalıdır. Sanatın getirdiği özgürlük istenç ve düşündürmeyi beraberinde barındırdığından etkin duruma geçiş için öncelikle estetik aşama deneyimlenmelidir. Schiller'in deyimiyle "Duyusal özneyi akıllı yapmak için güzel olana duyarlı yapmak şarttır."[155]

Duyusal dürtü ahlaklı davranış karşısında bir tehdit unsurudur çünkü faydacıdır ve tüketim odaklıdır. Bu sebeple biçim dürtüsünün ahlak kanunları ile sınır çizen tavrı ile anlaşmazlık içindedir. Bu savaşta iradeyi kendi safına alabilmek adına çabalamaktadır. Ancak estetik kültürü yeterince almamış ruhların aklın koyduğu yasaya uyma sorumluluğu ödev ilkesi ile mümkün olacaktır. Böyle ruhlar için etik duyguları canlandıran diğer etmen ise beğenidir. Beğeni, dengeyi ve edebi aramakta ve aksi olan kavgacı, saldırgan her şeyden korunmaktadır. Beğeni, uyumlu ve ahenkli olana ilgi duymaktadır.[156]

Schiller, erken eğitimin gayesinin ruhu zapt altında tutmak olduğunu ancak ideal eğitim koşulunun, insanı yetkin ve özgür kılıyor olması gerektiğini savunmaktadır.[157] Böyle bir iddia ise ancak iki yöntem ile mümkündür. İlki, eğitim insanın yalnız rasyonel bilişsel yönüne değil duyusal yönüne, his ve arzularına de hitap ederek içerden etki etmesidir. İkincisi ise insanı döneminin kölesi olmaktan kurtarması ve bozulmuşluktan koruması olarak belirtilmiştir.[158] Bu denge ve özgürlük ilişkisini ise şu sözlerle ifade etmiştir:

> Yalnızca ahlaki olan varlık gibi davranmak yeteneği insana özgürlük hakkı verir; ama yalnızca duyusal olabilen, özgürlüğü ne hak eder ne de tadabilir.[159]

Schiller'e göre insan doyumsuz bir varlıktır, bu sebeple duyusal olan daima ahlakın gerisinde tutulmalıdır.[160] Schiller, insanın duyusal olandan ussal olana ulaşabilmesi için estetikleşmesi gerektiğini ve estetik olmanın yadsınamaz olduğunu savunmaktadır. Estetik, usun anlama yetisinde bir katkı sağlamamakla beraber; iyiyi, güzeli ve özgürlüğü içinde barındırdığından aklın verilerini doğru yorumlama işlevi ile insanlığı hakikate ve ideale yaklaştırır. Kısaca ifade etmek gerekirse aklın estetikleştirilmesi, insanın tam ve yetkin insan

[155] Schiller (2020), s. 98.
[156] Schiller, *Bir Eğitim Ülküsü Olarak Ruh Yüceliği*, s. 39-63.
[157] Aytaç, *Schiller*, s. 233.
[158] Yazıcı, "Schiller'de Özgürlük Olarak Estetik", s. 173.
[159] Aytaç, *Schiller*, s. 240.
[160] Aytaç, *Schiller*, s. 239.

olmasına katkı sağlayacaktır.[161] Schiller'e göre duyusal insanı akılcı yapmanın aracı insanı estetik özne yapmaktır.[162] Estetik özne Schiller için biçimsel ve duyusal dürtüsünü dengelemiş özgür bireydir. Bu birey kendi özünü özgürlüğü ve çıkarsızlığı sayesinde keşfetmiştir aynı zamanda kendi potansiyelini açığa çıkarabilme yetisine sahiptir. Estetik duyu ve aklı sentezleyerek oyun unsuru insanları bütünlüğe ve yetkinliğe ulaştırmaktadır. Kant'tan farklı olarak Schiller, etiği akıl ile değil estetik ile ilişkilendirmiş, üstelik estetiği etik için bir koşul olarak erdeme giden yolda konumlandırmıştır.

4.3. Schiller'in Sanat Tasavvurunun Etik-Politik Yansımaları

Sanat, estetik, sanatçı, güzel, kavramları ortak bir tanıma varılamamış kökeni eskiye dayanan ancak daima güncel olabilen felsefi problemlerdir. Bu problemler hiçbir zaman salt sanat tartışması olarak kalmamış, etik, politik ve dinî görüşler temelinde şekillenmeye devam etmektedir. Örneğin Antik Yunan'da iyi ve güzel özdeş kavramlardı ve etik ile estetik bir bütün olarak anlaşılmaktaydı. Sanatın *mimesis* mi yoksa yaratım mı olduğu konusu ciddi fikir ayrılıklarına yol açmıştır.[163] Schaftesbury'nin etkisi; "biçim" olarak sanat kavramını öne sürerken güzelin ancak doğruluktan doğduğunu ve sanatın idea olduğunu ifade etmektedir.[164]

Schiller'e göre sanat, yaşadığı çağda hapsolmamalı, dönemin ihtiyacına yönelik olmaktansa zamansızlığı ve amaçsızlığı telosu haline getirmelidir. Schiller, "Sanat, özgürlüğün kızıdır ve emirleri maddenin ihtiyacından değil, zihinlerin gereklerinden almak ister"[165] cümlesi ile sanatın faydadan ve değişken olandan uzak ideal tasavvurunu ortaya koymuştur. Ona göre sanat amaçsız bir amaçlılık ile özgürlüğün kendisidir. Üstelik Aydınlanma Dönemi'nde yaşayan düşünür, dönemde bilimin pragmatizmi arttıkça sanatın sınırlarının daraldığını ve özgünlüğün yerini kopyanın, seri üretimin almasını eleştirmektedir.

Sanatçı asla gerçekliği işlemez, aksine ideal olanı ya da gerçek konulardan sanata uygun olarak bulduğunu işler; hiçbir zaman ahlakı, dini açıklama kaygısında değildir,

[161] Schiller, Friedrich (1990). *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup* (Çeviren: Melahat Özgü), İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi. s. 15.
[162] Aytaç, *Schiller*, s. 47.
[163] Güneşli, (2013). *Friedrich Schiller'de Estetik Algının Nesnesi Olarak Güzel*, s. 18.
[164] Akkökler Karatekeli, "Modern Felsefede Estetik Çıkarsızlık Kavramı", s. 20.
[165] Schiller (2020), s. 23.

bunların her birinin yalnızca birlikte düşünmek istediği özelliklerini işler. Sanatçının içinde taşıdığı idealler güçlenerek sanatçıdan haricileşmeye başlamaktadır. Sanatçının üretimini, şahsi yaşamında ihtiyaç fazlası kuvvette aramak yanlıştır.[166] Sanat yüce olan ideallere ulaşma halinde tezahür etmektedir. Sanatçının tek gayesi güzeli açığa çıkarmaktır ancak yaşam içinde o güzelde iyinin de var olduğu fark edilir. Üstelik iyiyi barındırmayan eser fazla yapay görünmektedir. İyi felsefenin ve ahlakın konusudur ancak sanatta izi sürülmektedir.[167] Zira estetik, Schiller'in görüşüne göre bütünlük, denge ve sentezdir.

Sanatçı öznel bir varlık olarak yaşadığı alanda ve zamanda toplumsal ve tarihsel bir varlıktır. Çünkü insan yaşadığı dönemin paradigmasından etkilenerek duygu ve düşünce dünyasını yaratmaktadır. Sanatlar toplumdan bağımsız düşünülemez bu nedenle çoğu zaman paradigmaya bağlı gelişmektedir. Toplumsal değişimler sanata yön vermektedir ancak toplumu şekillendiren alan ise sanattır. Sanat hem bireysel hem toplumsal olarak evrensel bir dildir. Sanat eserleri niceliğinin çok üstünde, kapsayıcı, evrensel bir anlam taşımaktadır. Bu bağlamda sanatı toplumun ya da tarihin dışında bir alan ile sınırlandırmak doğru değildir. Raymond Bayer'in ifade ettiği gibi, politik olaylar sanatta devrim yaratmıştır, durgun dönemler ise sanatta da devrim olmadığı gözlenmiştir.[168]

Sanat, içinde bulunduğu çağın paradigmasından elbette etkilenmektedir ve bu şekilde yorumlanacaktır ve sanat çağına olan yaklaşımı ile konumlanacak değer kazanacaktır. Sanatçı çağının evladıdır fakat onun buyruğu altında olmamalı ve eleştirel bakış açısı geliştirebilmelidir. Sanat, gerçeklikten ve aksaklıklardan kendini soyutlamalı ve özgürleşmelidir. Bu özgürleşmeyi gerçekleştirebilmek için amaçsız bir amacı olması ve işlevinin gündelik ihtiyaçları aşması gerekmektedir. İdealist bir düşünür olan Schiller sanatı normatif bir zeminde idea olarak kabul etmektedir. Sanat, özgürlüğün evladıdır; sınırlarını maddenin çektiği darlıklardan değil, ruhların geniş isteklerinden almaya çalışır.[169] Sanat, gerçekliğin bir tasviri olmanın aksine gerçeklikten bir kopuş ve idealin temsilidir. Afşar Timuçin'in deyimiyle öykünmecilik değildir, sanat eseri tam manasıyla bir kişiliktir.[170] Sanat eseri kendi bakış açısı ile hakikati yansıtmaktadır. Hakikati kendince açıklamak ve belli dogmatik bir hakikatin savunucusu olmak birbirine karıştırılmamalıdır.[171]

[166] [Yetkin] Suut Kemalettin, *San'at Felsefesi,* s. 52.
[167] Timuçin, Afşar (2011). *Estetikte Anlam ve Bakış*, İstanbul: Bulut Yayınları, s. 166.
[168] Timuçin, *Estetik,* s. 230.
[169] Schiller (1990), s. 15.
[170] Timuçin, *Estetik*, s. 227.
[171] Timuçin, *Estetik*, s. 227.

Sanat, kendi sürecinde doğaya ve ahlaka hizmet etmektedir ancak bunu salt gündelik ihtiyaca gidermek sanatı ve sanatçıyı sınırlamaktadır. Sanatın kendi içinde topluma ve ahlaka sağladığı yarar elbette reddedilemez ancak bu yarar fütursuz isteklerin tatmininden ziyade sanatın kendi doğal sonucu olarak ortaya çıkan bir yarardır. Sanatçı zamanının evladıdır fakat bu zamana esir olmamalı ve gerçekliği aşarak ideal olana ulaşmalıdır. Schiller sanatçıların hayranlık duyulmak ve hakikati aramak arasındaki ikilemde hakikati aramak tarafında kalmaları konusunda ikaz etmektedir. Sanatçı aklı ile görünenin ardındakini ve olması gerekeni tasavvur eden ve hakikat olanı eserlerinde yansıtandır. O halde zamana ve coğrafyaya hapsolmayan sanatçı, gerçek sanatçıdır; hatta dehadır; böyle bir sanatçı toplumda derinleşme sağlayabilecektir. Özgürlük ve mutlulukla eşdeğer olan güzellik ancak derinleşme ile ortaya çıkacaktır.[172] Güzellik hem görünüşler hem hakikat âlemindedir, hem soyuttur hem de somuttur, o daima bir sentez ile vuku bulmakta ve sınırsızlığı ile özgürlüğün nesnesi olmaktadır. Bu yönleri ile estetik: Canlı, değişken ve bütünlüklüdür; diyalektik idealizm aşamaları içinde güzellik sentez aşamasıdır, gerçeklik ve hakikat sentezi olarak var olmaktadır. Schiller, sanatı şu sözlerle tasavvur etmektedir:

> Coşkun olmalıdır ki akıllı yaratık bağımsızlığını ilan etsin ve kendini eylem halinde ortaya koyabilsin. Düşünceden dünyaya akan dev bir çağlayan! Berraklığını kaybetmeden inandırmak, en çetrefil şeyi basitin içinde dile getirmek isteyen düşünce gücünün tutkusudur.[173]

Gerçek sanat eseri, ciddiyete ve oyuna, metafizik konulara yönelme ve hayal etme dürtülerini tetiklemektedir. Estetik, insanın bakış açısı ve yüklediği anlamdan ayrı düşünülemeyeceğinden saf bir estetik etkiyi gözlemlemek mümkün değildir. Bir sanat eseri bu doğallığa yakın olması derecesinde gerçek sanat eseridir ve o hale yaklaştıkça değerlidir. Sanat eserinin mükemmelliği buyurmaktan ziyade özgürleştirmesi ve ilham vermesinde gizlidir.[174] Sanat eserindeki tavır, sanatın özüne, etiğine uygun davranması ve genel bir anlam katması doğrultusunda olmalıdır. Onun için yaşamın tasavvuru ile sanatın tasavvurunun kaynak olduğu haz duygusu aynıdır, düşünme etkinliği yaşamın kendisidir. Sanat, ideal olandır ve böylece normatif bir işlevi vardır. Sanat, gündelik ihtiyaçları aşmalı ve gerçekler âlemini bırakmalıdır. Normatif ve ideal olan sanat önemini ve güncelliğini daima korumaya devam edecektir. Bu anlamda Schiller'in tezini, tabiri caizse sanatta bir

[172] Schiller, (1990), s. 36.
[173] Schiller (2020), s. 135.
[174] Schiller (2020), s. 95.

devrim ve dünyada tikelden tümele uzanan büyük değişimlerin habercisi olması ve bu potansiyeli ile doğru anlamak önem arz etmektedir.

4.3.1. Estetik Kültürün Anlamı ve Gerekliliği

İnsan özü itibarıyla akleden dolayısıyla özgür ve sorumluluk sahibi bir varlıktır. Kültürün görevi insana insan olmaklığını yaşama imkânı sağlamak yani ona özgürlük ve düşünme imkânı sunmaktır zira insan isteyen varlıktır.[175] Estetik kültürün gerekliliği Schiller tarafından şu sözler ile anlatılmaktadır:

> Estetik kültür, ne fizik kanunları ne de akıl kanunlarının özne keyfini bağlamadığı her şeyi güzellik kanunlarının önüne sunar ve dış yaşama verdiği şekil içinde iç yaşamın perdelerini kaldırır.[176]

Modern kültür, iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı ilerlemeci yaklaşımı sayesinde insanı biçim ya da duyum dürtüsüne doğru çekmekte ve insanın çok yönlü yanına imkân vermemektedir. Schiller, biçim ve duyum dürtüsünün bir dengesi olan oyun dürtüsünü estetik eğitim neticesinde açığa çıkabileceğini düşünmektedir; günümüzde oyun oynamaya elverişli bir evren anlayışı hâkim değildir. Uzmanlaşma bireylerde bir yanı köreltmek olarak gören Schiller uzmanlaşma yöntemini insanoğlunun başına gelen bir hastalık olarak nitelendirmektedir. Sosyal ilerlemenin gerçekleşebilmesi için doğa ve akıl birbirini desteklemelidir. Bilimsel ilerlemeci yaklaşıma göre Schiller uzmanlaşmayı faydalı bulmaktadır. Bu, bireyi bütünün bir parçası ya da mekanizmanın işleyen bir çarkı olarak araçsallaştırdığından insan özünün özgürlüğü ve özgünlüğüne karşı bir tehdit unsurudur. Hümanist bakış açısı ile yorumlamamız gerekirse Schiller bireyin yalnızca üretici sıfatlarda değer görmesini reddetmektedir. İnsanı faydasına göre sınıflandıran bu sistem Schiller'e göre "salt akıl yapılandırması"dır.[177]

Aydınlanma dönemi sonrası kapitalizm yansımaları olan faydacılık ve maddecilik yaklaşımlarının benimsenmesinde artan hız bireyleri ideallerinden uzaklaştırarak maddeye ve değişenlere emek verir hale getirmiştir. Burada değişenler ile ifade edilmek istenen statü, sıfatlar, maddi gösteriş unsurları, marka eşyalar, popüler kültür onayı almış mekânlar olarak örneklendirilebilir. Ancak özgürlüğün ön koşulu olan tam ve yetkin insan bütünlüklü olmayı

[175] Schiller, *Bir Eğitim Ülküsü Olarak Ruh Yüceliği*, s. 39-63.
[176] Schiller (2020), s. 101.
[177] Yazıcı, "Schiller'de Özgürlük Olarak Estetik", s. 176.

ve kendi potansiyelini açığa çıkarmayı gerektirmektedir. Schiller'e göre politik olan bu sorunun çözümü vardır. Ancak bu sorun, içeriden dışarıya doğru geliştiğinden çözüm de devlet tarafından gerçekleştirilemez bireylerin tam ve tin ile katılımını gerektirmektedir. Bireylerin çözüme tam katılımı ise ancak bütünlüklü bir birey inşa etme işlevi olan estetik eğitim sistemi ile gerçekleşebilecektir. Zira estetik eğitim, bireyde biçim ve form duygusunu dengeleyen oyun dürtüsü ile insanı aklın ve duyuların sınırlamalarından azat etmek suretiyle özgürleştirir ve değişmeyen öze odaklanmasını sağlar. Birey kendi içinde bütünlüğü sağlar ve ardından devletin ortaya çıkışı için elverişli ortamı sağlar. Elbette devletin bireyin kendi özünü ortaya çıkarmasında politik hamleler ile desteği ve estetik eğitim politikalarının işlevi yadsınamaz. Birey ve devlet birbirini destekler nitelikte bir çalışma ortaya koymalıdır. O halde Schiller'e göre modernizmin sorunları devlet değil bireyler tarafından estetik eğitim ile çözülmelidir.

> Estetik kültür, bence karakter oluşumunun en etkili aracıdır ve aynı zamanda politik konumdan bütünüyle bağımsızdır, bu nedenle devletin yardımı olmadan da edinilebilir.[178]

Doğa yaşamına aklı katmak ve estetik evrenin gücü doğrultusunda toplumu güzel olana ilgili hale getirmek kültürün görevidir. İnsan doğa durumunda ahlaki durumda değildir, ahlaki duruma ulaşması için estetik durumdan geçmesi gerekmektedir. İnşa edilen ve sürdürülen kültür toplumunda insanlarını iradeli ve özgür kılmalıdır böylelikle sınırlar kaldırılacak ve birey özgürlüğe kavuşacaktır.[179] Schiller'e göre insanın barbar ya da vahşi olması bilimsel ilerleme veya Aydınlanma'dan bağımsız olarak gerçekleşmektedir. Burada tarihsel ilerlemeci bir yaklaşımdan ziyade insan ilişkileri ve toplumsal yapı ön koşul olarak görülmelidir. Örnek olarak o, Fransız Devrimi'nde Aydınlanma adına kendi yurttaşlarını öldüren devrimcilerin de barbar davrandığını ifade etmiştir.[180]

> Hayata kıymet veren en güzel, hatta tek şey, karşılıklı teşvik ve kültürdür. İnsanın mükemmelliği, bilim kültürüyle ahlak kültürünün güzellikte tekrar eriyişindedir.[181]

Kültürel etkileşim, bireyin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde oynanan oyunlar dahil olmak üzere pek çok oyun türünün tarihi, İlk Çağlara kadar

[178] Aytaç, *Schiller*, s. 231.
[179] Schiller (2020), s. 100.
[180] Yazıcı, "Schiller'de Özgürlük olarak Estetik", s. 177.
[181] Aytaç, *Schiller*, s. 238.

uzanmıştır. Bunu arkeolojik çalışmalar ortaya koymuştur.[182] Oyun, kültürün bir yansıması ve temsilidir; bir toplumu anlamanın yolu oyunlarını incelemek ile mümkündür; oyun insan kültürünün bir gereğidir. Dinî ibadetlerde veya ritüellerde oyun unsuru kendini göstermekte ve bu düşünce pek çok düşünür tarafından savunulmaktadır.[183] Özellikle topluluk ile oynanan oyun kültürü oluşturur ancak bir süre sonra kültür görünürken oyunsal unsurlar geri planda kalmaktadır. İnsan doğası gereği takdir edilmek, başarmak, kazanmak arzuları içerisindedir bu ihtiyacı karşılamanın en temel yolu ise rekabeti ve yarışı içinde bulunduran oyun etkinliğidir. Böylelikle oyun özne olmaklığın ve toplumda kendine birey olarak yer bulmanın üstelik kendini ortalama içerisinde konumlandırma isteğinin bir uzantısıdır. Erdem hem birey hem toplum için önemli bir kavram olmakla beraber birey veya grupların becerilerine ve yeteneklerine göre soyluluk atfedilmiştir. O halde erdemliliğin kökleri de oyun ve müsabakalara dayanmaktadır.[184] Geleneklerin özgürleşmesi için ön koşul "geçmişin bizim geçmişimiz" haline gelmesidir. Bir toplum yalnızca kültürünü sahiplendiği takdirde demokratik özgürlüğü, belirlenim olarak algılamaktan kurtulacaktır.[185]

4.3.2. Schiller'in Estetik Devlet Önerisi

1790'lı yıllardan itibaren içinde bulunulan dönemin bir sonucu olarak; sanat, felsefe hatta bilim bile siyasi bir araç olarak kullanılmıştır.[186] Bu bağlamda Schiller'in sanat felsefesi hem politik hem etik problemler yumağıdır ve çözümü estetik bir eğitim biçimidir. Schiller, gençlik döneminde devrimi savunmuş, bu doğrultuda eserler vermiştir ancak ilerleyen dönemlerinde sessiz kalmayı tercih etmiştir.[187] Geç dönemlerinde Schiller, politik konulardan kaçış olarak sanata yönelmiştir. Bu durum politikadan uzaklaşmaktan ziyade politik problemlere estetik bir çözüm arayışı olarak nitelendirilmelidir. Schiller'in felsefesi ilerleyen ve sürekli bir felsefedir.[188]

Fransız Devrimi sonrası insanların kaderine büyük ölçüde politika yön vermiştir. Bu nedenle felsefi çalışmalarda politika yer almıştır. Schiller böyle bir çağın düşünürü olarak estetik üzerine çalışmalar yapmak konusunda kendisinde bir nevi duyarsızlık görünümü olup

[182] And, *Oyun ve Bügü Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, s. 42.
[183] Gadamer, *Güzelin Güncelliği: Oyun Sembol ve Festival Olarak Sanat,* s. 32.
[184] Cacho Duran, *Güncel Sanatta Oyun Kuramı ve Oyun Kavramı*, s. 36.
[185] Ferry, *Homo Esteticus: Demokrasi Çağında Beğeninin İcadı*, s. 203.
[186] Beiser, Frederick (2018). *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 15.
[187] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 140.
[188] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 142.

olmadığını sorgulamıştır. "Estetik devlet" tasavvuru bu çalışmanın ana konularından olmakla birlikte, estetik; etik ve politik bağlantılar ile ilintilidir. Estetik devlet, insanları bir oyun küresi içinde kabul eder ve *homo ludensler* bu evrende kendinden istekli olarak güzelliğin açtığı özgürlük yolunda duygularını aklın hizmeti için eğitmişlerdir. Böylece ahlaki seçimler yapar, bu ütopyada huzur ve güven içinde oyunun parçası olurlar. İş bölümünün bireysel ve toplumsal etkisi felsefi ve sosyolojik açıdan estetik devletin alt basamaklarında incelenecektir. Schiller, iş bölümünü insanların bir yetisini güçlendirirken diğer yetilerini cılızlaştıran çalışmalar olarak gelişim önünde bir set olduğunu ifade etmektedir.[189]

Halkın nitelikleri, devletin yönetim tarzını oluşturmaktadır. Devlet toplumsal bir yapı olarak içinde bulunan bireylerin sorumluluğunu almaktadır. Bireylerin yetkinlikleri ve ahlaksal yeterlilikleri devletin otoritesini ve hitabetini dönüştürme gücüne sahiptir. Sınıfsal şartlara tabi olmakla beraber, toplumda sorumluluk eşit dağıtılmalıdır.[190] Ancak insanların pek çoğu bu ayrımı yöneten ve yönetilenler olarak sınırlandırmakta, başkasının hükmüne uymanın verdiği rahatlığı kullanmaktadır. Çünkü Kant'ın işaret ettiği üzere kendi aklını kullanmak bir cesaret işidir. İnsan akıl sahibi bir varlık olarak özgür olduğundan sorumlu bir varlıktır.

Schiller'e göre Aydınlanma sonrası her şeyi parçalara ayırarak anlamaya çalışmak bir yanılgıdır. Ona göre bir şey ancak bütünü ile kavrandığında bilinebilir bu toplumlar ve devletler için de geçerlidir. Oyun dürtüsünün bütünlüklü yaklaşımı ile sevgi nesnesi olan güzeli aramak ve onu görmek toplumları idealize edebilecek estetik devlet ile mümkündür. Sanat, oyun dürtüsünün bütünleyici gücü sayesinde insanların içindeki bölünmüşlükleri dahi tedavi ederek siyasi görevleri yasa değil doğal süreçler olarak gerçekleştiğine şahit olunacaktır.[191]

Aydınlanma dönemi sonrası uzmanlaşma ve iş bölümü sebebi ile eşitsizlik ve parçalanma mevcuttur. İnsanların ve devletlerin bilimsel yönü gelişirken değer vasıfları seyrekleşmiştir. Buna çözüm olarak eğitim doğa bilimleri gibi kültürel gelişimi destekleyici nitelikte olmalıdır. Kültürün gelişimi ancak biçimsel dürtü ve duyu dürtüsünün çarpışması ve sentezi ile gerçekleşecektir. Zira kültürü ayakta tutan ve aktarımlı yapan yegâne şey

[189] Demirtaş, "Sanat Sosyolojisi Bağlamında Sanatın Sınırsızlığı ve Toplumsal Konumu Üzerine", s. 1840.
[190] Timuçin, *Estetik Bakış*, s. 158.
[191] Shiner, *Sanatın İcadı Bir Kültür Tarihi*, s. 232.

bütünlüklü ve kümülatif bir oluş halinde seyretmesidir. Schiller "zor devletini özgür devlete çevirecek yeteneği ve onuru olan halkta, huy bütünlüğünün bulunması gerekiyor."[192] ifadesi ile insanlıktaki parçalanmış ve savrulmuş parçaların birleşmesinin yolu olarak yetkin insanlardan oluşan bir toplum tasavvur etmektedir. Modern dönemde iş bölümünün ve kapitalizmin parçalamış olduğu bu bütünlük ancak sanatla tekrar elde edilir ve insan tekrar Antik Çağ'da olduğu gibi doğanın içinde bir birey olmaklığa erişebilir. Zira doğa bilimleri ile doğaya efendi olmaya çalışırken insanlık doğa ile ilişkisinde rol değiştirmiş ve zorba, pragmatik bir düzen inşa etmiştir. Bu düzen ancak bir bütün ve sentezden ibaret insanın kendi varlığının özü olan bütünlüğe ve çok yönlülüğe dönüşü, dengeleyici oyun dürtüsü ile yani sanat ile gerçekleşebilir.

Modern Batı düşüncesinde sanat ve politikanın farklı geleneklere sahip olduğu düşüncesi kabul görmektedir. Beğeni hükmünün nesnesi ya da politikanın bir tür yönlendirme ideolojisi olarak karşımıza çıkan estetik ortak bir "estetik ethos" oluşturmaktadır. Bu haliyle estetik, politikanın beslendiği bir alımlama aracı olarak işlevseldir. Walter Benjamin'e göre, uzmanlaşma bağlamından uzaklaşıldığında, sanatın politikası ve politikanın sanatı bütünlüklü olarak anlaşılmalıdır.[193] Schiller güzeli özgürlüğe ulaşmakta, estetiği ise politikaya ulaşmakta önkoşul olarak öne sürmektedir. Walter Benjamin, Schiller'in estetik devlet düşüncesinde olduğu gibi; estetiğin politikayla olan ilişkisini incelemiş ve estetiğin politika için gerekli bir önkoşul olduğu sonucuna varmıştır. Böylelikle Kant'ın felsefesinde estetiğin sınırı olan sanatsal deneyimin ötesine geçilmiştir.[194]

Schiller devletlerin özgürleşmesi için estetik olmanın bir ön koşul olduğunu vurgulamaktadır. Özgürlüğün devlete sirayet edebilmesi için sanatın özgür olması gerekmektedir. Sanat özgürlüğü teşvik eder ve doğal bir sonuç olarak özgürlüğü kendi sürecinde var eder bu nedenle estetik birey estetik toplum ve estetik toplum estetik devleti o halde özgür devleti inşa edecektir. Özgür devlet olmanın koşulu estetik içgörünün kazandırılmasına bağlıdır, estetik içgörü ise ancak estetik eğitim ile geliştirilmektedir.

> Eğer insan, dinamik hukuk devletinde insanla güç halinde karşılaşıyor ve onun etkinliğini sınırlıyorsa, görevlileri etik devletinde onun karşısına yasanın haşmetiyle

[192] Schiller (1990), s. 17.
[193] Akkanat, Salih (2022). "Sokak Çocuğunun Şafağı ve Aylağın Sıkıntısı: Walter Benjamin'de Estetik Deneyimin Çıkmazı", *İnsan ve İnsan,* S. 32, s. 14. https://doi.org/10.29224/insanveinsan.1057409 (Erişim Tarihi: 04.08.2024).
[194] Akkanat, "Sokak Çocuğunun Şafağı ve Aylağın Sıkıntısı: Walter Benjamin'de Estetik Deneyimin Çıkmazı", s. 14. https://doi.org/10.29224/insanveinsan.1057409 (Erişim Tarihi: 04.08.2024).

> çıkıyor ve iradesini bağlıyorsa, ona güzelle alışveriş alanında, estetik devlette yalnızca şekil olarak görünüp yalnız özgür oyunun objesi olarak onun karşısında olabilir. Özgürlük aracılığıyla özgürlük vermek, bu dünyanın ana ilkesidir.

Burada pasajda dinamik devlet doğayı doğa ile yumuşatan ve böylelikle toplumu oluşturan devlet modelidir. Etik devlet ise toplumun iradesini bireyin iradesine hükmeder kılarak toplumu ahlaken gerekli kılmaktadır. Ancak estetik devlet, toplumu oluşturan bireylerin doğasını bütünlüklü olarak inşa etmektedir.[195] Sosyal bir varlık olan insan topluluğa ihtiyaç hissetmektedir ancak güzellik unsuru insana sosyal bir karakter kazandırmaktadır. Güzel, topluma özgürlük ve harmoni getirmektedir, bireyde uyum yaratmaktadır.[196]

Herbert Marcuse için Schiller'in özgürlük ve sanat bağıntısı politik bir problemdir. Politik problemleri çözmenin yolu ise özgürleştiren estetiktir.[197] Marcuse'a göre Schiller'in oyun kuramı, bireysel değil toplumsal ahlak normlarını iyileştirmeye yönelik ve devrimseldir. Oyun üzerine inşa edilen uygarlık belirlenimden uzak ve özgürleştirici olduğundan özgür doyum açığa çıkacaktır. Birey ve toplum arasında uyum oluşturma görevi estetiğindir. Sanat ile devrim gerçekleştirilmesi için tek tek bireylerin ahlaklı olması öncelenmelidir. Uygarlık bireylerin özgürlüğü temelinde yükseldi ise özgür bir bütünlük oluşacaktır. Marcuse, insanların baskıdan uzak olduğu ve yaptığı tüm etkinliklerin sanat niteliği taşıdığı ütopik bir evren arzu etmektedir.[198]

> Estetik devlette beğeni hakimdir ve böylesi bir devlette tek kişinin iradesinden bahsedilemez. Olağan durumda hırs, bencillik duyularını uyandıran hoş şey, zarafet örtüsünü tin üzerine sermektedir. Güzel karşısında en akıllı özne dahi çocuklaşarak güzelin yüceliğini kabul etmek durumundadır.[199]

İnsan eşitliği temelinde olmayan kapitalist ve burjuvazi devlet modellerini reddeden Schiller, devlet tasavvurunda yetkin insanlardan oluşan bir toplum ifade etmektedir. Bu devlet modelinde eğitim estetik eğitimdir ve bu sayede insanlar, erdemli ve eşittir. Ancak böyle bir toplumda mutluluk ve özgürlükten bahsedebilir. Zira insanı metalaştıran ve pragmatik temeller için gerekliliğini vurgulayan kapitalist devletlerde, hırs, değersizlik,

[195] Schiller (2020), s. 123.
[196] Schiller (2020), s. 123.
[197] Marcuse, Herbert (1985). *Eros ve Uygarlık,* (Çeviren: Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınları, s. 207.
[198] Marcuse, *Eros ve Uygarlık,* s. 211.
[199] Schiller (2020), s. 125.

zamansızlık ve yorgunluk gibi kötücül duyular çalışma halindedir. Ancak Schiller'in oyun oynayan toplum modelinde herkes eşittir ve değerlidir bu bağlamda insana insan olduğu için değer veren hümanist bir devlettir.[200] Estetik devlet modelinde, yetkin insan bir yasa ya da yasak olduğu için değil kendi hürlüğü içerisinde iyi ve güzel olana yönelmeyi istediği için erdemli davranır ve bu sayede özgürleşir. Oyun dürtüsü ile akıl ve duyuyu bir araya getirir, dengeli ve bütünlüklü bir devlet düzeni ortaya çıkar. Burada insanlar erdem ve mutluluğun kaynağı olan oyunu özgürce oynayacak ve oyunun beraberinde getirdiği normatifliği devletin tüm aygıtlarına yansıtacaktır. İnsan oyunun nesnesi olan güzele yönelir, güzeli arar ve canlandırır. Böylece özgür, eşit ve erdemli bir devlet mümkün hale gelecektir. Oyun oynamak saf çocuksuluk ve masumiyet gerektirdiğinden çıkarsızlık ve pragmatik amaçtan uzak oyun yalnız oyun için paradigması özgürlüğü açığa çıkaracaktır.

> Estetik hüküm, ahlaki hükümden farklı olarak mutlak ahlaklılığa değil, hür iradenin ahlaklılık karşısında hayali imkânlarına yönelmiştir.[201]

Schiller tasavvur ettiği estetik devleti bazen güzel sanallık devleti olarak da ifade etmektedir. Zira bu devlet hayal ürünü ve müthiş bir ahengi içinde barındırmaktadır. Bu denli yüksek bir medeniyet devletinin gerçekliği nedir sorusuna yanıtı: "İhtiyaca göre o, her asil ruhta bulunur, kendi özgürlüğü ve özgünlüğü içerisinde sadelik ve masumiyetle ilerlediği ve özgürlüğünü ispatlamak için bir diğerinin özgürlüğünü engellemediği bazı seçkin çevrede bulunabilir."[202] diyerek ifade etmiştir. Schiller'e göre, içinde bulunulan ahlaki çöküntünün sorumlusu sınıfsal eşitsizliktir. Bu bağlamda özgürlük çizgisinden mülkiyet dokunulmazlığı konusunda ayrılmaktadır. Devletin geleceği için sınıf eşitsizliklerini önlemeye yönelik müdahaleleri uygun görmektedir.[203] İnsanlar yoğun çalışma şartları altında düşünmeye, sanata ve gelişmeye zaman ayıramadığı için cahil ve vasıfsız bir toplum orta çıkmıştır. Ancak Schiller'in önerisine göre ruh, gündelik ihtiyaçlardan kurtulduğu vakit ideal topluma elverişli bir ortam oluşacaktır.[204]

İnsan henüz aklı ermeden bir devlet içine doğmuş, belirli yasa ve sınırlarla donatılmıştır. Burada bir tercih değil zorunluluklar vardır. Bu şartlar altında toplum akıl değil doğa kanunlarınca oluştuğundan özgürlükten bahsetmek pek de mümkün değildir.

---

[200] Gece Çelikkan, "İnsanın İnsan İçin Kutsallığı Sanatta Hümanizm Etkisi ve Friedrich Schiller'in Sanat Anlayışı", s. 130.
[201] Schiller (2020), s. 138.
[202] Schiller (2020), s. 125.
[203] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 169.
[204] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 170.

Burada Schiller'in tabiriyle "toplumun içine fırlatılmışlık" söz konusudur.[205] Ancak insan irade sahibi varlık olarak kendi istediği toplumu ve devlet yapısını inşa edebilecek güçtedir. Bu fırlatılmış olma düşüncesi, bir anlamda Schiller için varoluşçuluk akımının estetik devlette birey olmanın ve ideal olana ulaşma çabasının bir ifadesidir. Düşünürün etiğe verdiği önemi şu sözleri ile anlamaktayız:

> Özlediğimiz en yüce ülkü mutluluğumuzu elinde tutan güç olarak fizik dünya ile uyum içerisinde kalmak, ama aynı anda vakarımızı belirleyen ahlaki dünya ile çatışmak zorunda kalmamaktır. Yani doğa dünya ile ahlaki dünyanın ayrılığının nereden kaynaklandığını? Eğer etik ethos üzerine oturmazsa neyin üzerine oturacaktır?[206]

Schiller'in estetik devlet tanımı, yurttaşların kendilerini keşfettiği ve potansiyellerini gerçekleştirebildiği, estetik ve ahlaki değerler merkezinde gelişen bir toplumsal yapıyı ifade etmektedir. Bireylerin özgünlüğünü ve özgürlüğünü destekleyen estetik devlet bunun yanı sıra toplumda birlik ve beraberliğe de olanak sağlamalıdır. Estetik devlette yurttaşlar sanat aracılığı ile biçim ve duyum dürtülerini dengelemiş ve oyun dürtüsünde özgürlüğe erişerek tam ve yetkin insan olmuşlardır. Bu çerçevede Schiller, estetik devletin bireysel ve toplumsal gelişime elverişli olduğunu savunmaktadır. O halde estetik devlet, yaratıcılık ve ferdi farklılıkların ön planda olduğu, etik-estetik yaşam tarzının hâkim olduğu bir devlet yapısıdır.

Schiller devleti, yoksunluk devleti veya doğa devleti olarak adlandırmıştır. Bu devlet sürekli yenilik ve değişim arzusu ile pragmatik ihtiyaçların peşinde kendini kaybetmiş görünmektedir. Ancak ahlaki devlet veya akıl devleti olarak adlandırdığı devlet modeli etik değerlere bağlı ve elbette güzelliğin ve özgürlüğün hüküm sürdüğü bir devlet olmalıdır. Özgürlük arayışı insanın en temel medeniyet kurucu özelliklerinden biridir.

Estetik eğitim, estetik devlet düşüncesi böylece nesilleri çürümüş, batmış olmaktan kurtaracaktır. Akıl yolu ile insan reşit olmayan mecbur ve razı olan bu halden kendini kurtaracak ve "bilginin ışığı"nda aydınlanacaktır. Böylece güzeli ararken rasyonel ve etik temellerde "hastalıklı ahlak" durumundan kurularak "sağlıklı ahlaka" dayalı devlet düzenine sahip olabileceklerdir. Bu durumda Aydınlanma'nın parolası olan "Aklını kullanmaya cüret et!" cesurca özgünlüğünü ortaya koymakta özgürsün, sanat ile kendini ifade et ve etken duruma geç mesajını üstlenmiş olmaktadır. İnsanı araç olarak kullanmayan telosunu insan

[205] Schiller (2020), s. 160.
[206] Schiller, *Bir Eğitim Ülküsü Olarak Ruh Yüceliği*, s. 18.

yapan devlet, insanı insan yapan akıl ve duygu ikiliğinin ahengini koruyarak duygudaş bir toplum elde edecektir.

Schiller'e göre, sanat eserinin özgürleştirici etkisi, biçimindedir. Gerçek bir sanat eserinde biçim her şeydir.[207] Zira biçim, duyguyu ifade etme aracıdır. Sanat eserinde biçim, estetik deneyim aracılığıyla alımlayıcıda bir anlam yaratır ve bireyin düşünce ve duygularını özgürce keşfetmesini sağlar. Biçim, sanat eserinin yalnızca görünüş yönü değil, aynı zamanda bireyin özgürlüğünü, yaratıcılığını ve bakış açısını dışa vuran bir araçtır. Bu nedenle, Schiller için biçim, özgürleştirici bir unsur olarak değerlidir. Ona göre form, karmaşayı ahenge dönüştürmektedir. Bu bağlamda ahenk ile özgürlük arasında bir ilişki bulunmaktadır. Özgürleşme politikayla değil estetik ile gerçekleşebilir. Fransız Devrimi sonrası beklediğini bulamayan Schiller, çağının insanını barbarlıkla suçlamıştır. Baskıcı oluşu dolayısıyla eleştirdiği mevcut devletin karşısına, idealize ettiği estetik devleti getirmiştir. Estetik devlet ise azınlığın yönetimde olduğu "saf kilise ya da saf cumhuriyet"tir. Onun için sanat politikanın etki edemediği devletin iyiye evrilmesinin yegâne yoludur. Burada sözü edilen estetik devlet saf demokratik değildir çünkü Schiller yönetimde seçkinlerin yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Seçkinler onun için Antik Yunandaki anlamı ile boş zamana sahip olan dolayısıyla eğitime sanat ve felsefeye zaman ayırabilen insanlardır. Bu insan yaşam kaygıları taşımadığından öğrendiklerini iyi olan uğrunda değerlendirebilecek kişilerdir. Ancak bu kişiler ile doğru estetik yargı mümkün olabilecektir.[208] Devlet yönetimine dair fikirleri Schiller'i Antik Yunan'ın üç büyük düşünürü; Sokrates, Platon ve Aristoteles'e bir kez daha yaklaştırmaktır. Öyleyse bilginin, sanatın, siyasetin ve eğitimin sosyo-ekonomik avantajları vardır.[209] Schiller, siyasi yönetimde cumhuriyetçi bir tavır almıştır. Ancak demokrasi onu daima tedirgin etmiştir. Ne muhafazakâr ne de radikal sayılan düşünür, salt demokrasiyi gelecek için güvensiz bir yönetim tarzı olarak görmektedir. Ona göre yönetici sınıfı, bilgili, aristokrat ve halkın yararını gözeten kişiler olmalıdır.[210] Bu tarif, özgürlüğe müsaade eden, baskıcı olmayan temsili demokrasi içermektedir. Sıradaki bölümde, estetik devlette, ahlaki toplum oluşturma sürecinde sanatın işlevi incelenecektir.

[207] Shiner, *Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi*, s. 232.
[208] Shiner, *Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi*, s. 233.
[209] Polat, Nusret (2019). *Güzel ve Yüce: Pisagor'dan Hegel'e Estetik Kültürü,* İstanbul: Belge Yayınları, s. 214.
[210] Beiser, *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* s. 143.

4.3.3. İnsanın Ahlaki Gelişiminde Sanatın İşlevi

Luc Ferry *Homo Esteticus* adlı eserinde sanatın ahlakı geliştirme işlevi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre sanat, alımlayıcıda farklı bakış açılarına yol açarak duygu geliştirmektedir.[211] Dünyayı başka bir gözle deneyimleme imkânı bulan özne, bu yeni perspektifle ahlaki değerlere dair düşünceler geliştirebilir. Bu bağlamda, sanat estetik hazdan öte, etik bir farkındalık oluşturma gücüne sahiptir. Schiller, bu süreçte doğa ile ilişkisi bakımından üç aşamalı sosyal ilerlemeci bir yaklaşım savunmaktadır. Bu yaklaşımda, ideal insan en üstte bulunan ve ulaşılmak istenen bir idea olarak öne çıkar. Böylece, sanat ve ideal insan arasındaki ilişki, bireyin ahlaki ve etik bilinç geliştirmesi için gerekli bir zemin oluşturur. Walter Benjamin de Schiller gibi tarih çalışmaları yapmış bir düşünür olarak ifade etmektedir ki: tarih de tıpkı sanat eserinde olduğu gibi tekrar alımlanmaya ve seyircinin tamamlamasına gerek duymaktadır. Nasıl ki sanat eseri alımlayıcının zihninde yeniden zuhur ediyorsa, tarih de aktaranın ve okuyanın zihninde yeni perspektifler açacak ve belki aynı olay farklı alımlayıcıların elinde yeniden yaratılacak. O halde insanın tarihini geçmiş ve geleceğiyle yeniden inşa etmesi mümkündür ve alımlayıcının bakış açısına tabidir. Benzer bir şekilde alımlayıcı, doğa ile ilişkisini akleden varlık olarak kurmakta ve ideal insan olan üst aşamaya kendini ve medeniyetini taşımakla mükelleftir. Bu bağlamda tarih de estetik gibi yeniden yaratıma müsaittir ve "nazara tabidir", sanatın siyasetle olan ilişkisi kendini ortaya koymaktadır.[212] "Politikanın vaktinin de düğümlendiği bugün, geçmişin çökeltisi içinden geleceğin müjdesini devşirebilmelidir."[213] Estetik bakış açısı gelişen birey, kendisini merkeze alıp dünyayı bütüncül bir bakışla gözlemleyebilmeli ve türünün seviyesine kendisini çıkarabilmelidir. İdeler alanında, önyargılardan arınmış olarak bulunan ideal insan; özgürlüğün ve güzel olanın peşinden gidecektir. Schiller böylelikle anlık yaşamak yerine ideal insana yücelmeyi öğütlemektedir bu bir anlamıyla özgürlüğü estetize etmektir. Schiller'in insanın doğa ile kurduğu ilişkiye göre yaptığı sınıflandırma, Heidegger'in varoluşçu yaklaşımında, "Şeylerin özü ancak insanla kurduğu ilişkide ortaya çıkar" şeklinde ifade edilmektedir. Ona göre, nesneler tek başlarına değil onu alımlayanın zihninde anlamlıdır ve ona tabidir. Sanat eseri, siyasi yaklaşımlar ve tarih de onunla ilişkide olan öznenin perspektifinde işlev kazanmaktadır. Montaigne'inin deyimi ile "İnsan kendi

[211] Ferry, *Homo Esteticus: Demokrasi Çağında Beğeninin İcadı*, s. 203-217.
[212] Akkanat, "Sokak Çocuğunun Şafağı ve Aylağın Sıkıntısı: Walter Benjamin'de Estetik Deneyimin Çıkmazı", s. 14. https://doi.org/10.29224/insanveinsan.1057409 (Erişim Tarihi: 04.08.2024).
[213] Akkanat, "Sokak Çocuğunun Şafağı ve Aylağın Sıkıntısı: Walter Benjamin'de Estetik Deneyimin Çıkmazı", s. 17. https://doi.org/10.29224/insanveinsan.1057409 (Erişim Tarihi: 04.08.2024).

gözünden kaçamaz." İçinde bulunulan olay duygu ya da durum öznenin bakış açısında gerçekliğini inşa etmektedir. Andre Chenier, "Sanat yalnız dizeler kurar, yürektir şair olan." Cümlesi ile sanatın alımlayıcıda yol açtığı biricik etkileri vurgulamaktadır. Estetik deyimler herkesçe farklı ve biriciktir çünkü bu deneyimler ona yüklenen anlamlar kapsamında değer kazanmaktadır. Sanat etkilerinin çeşitliliği ve armonisi bu özelliğinden kaynaklanmaktadır. Gide de benzer bir yaklaşımla sanatın öneminin eserden ziyade bakışta olduğunu savunmaktadır.[214]

Schiller'in insanın doğa ile olan ilişkisinde alımlayıcının önemi ifade edildiğine göre Schiller'in sınıflandırmasını ilk aşama olan doğa durumu ile açıklayabiliriz. Ona göre insan, özü itibariyle doğduğu andan itibaren doğa durumundadır. Doğa durumu insanı temel güdülerle kuşatır ve ihtiyaçları doğrultusunda vahşi olarak eyleme potansiyeli doğurur. Ancak Schiller'e göre insan, akıl ve irade sahibi bir değerler varlığı olması sebebiyle akıl etrafında olup bitenleri sezmeye başladığı andan itibaren hızla doğa durumunu terk etmeli, yüce bir aşamaya doğru yolculuğuna ilk adımlarını atmalıdır. Yolculuk her ne kadar meşakkatli olsa da bir dağın zirvesine çıkmak gibi, hedefe varıldığında görülecek manzaraya değerdir. Oraya ulaşıldığında artık insan olmanın bütünlüğü ahenkle tamamlanmış ve her şey başka bir perspektifle gözler önüne serilmiştir. Bu öyle bir bakış açısı kazandırır ki hem o yüce tepeden her şey olduğu gibi ve uyumlu görünür hem de hiçbir şey artık yolculukta göründüğü haliyle aynı surette değildir. Ahlaki duruma ulaşmayı başardığında birey, artık etrafına hayranlık ve merakla bakar, var olan gözün gördüğü ve gönlün hissettiği tüm şeylerdeki ahenk ve kozmosa hayret eder. Tüm bunlardan estetik yüce bir haz alır.

Schiller'e göre doğa durumunda insan, -bazı kaynaklarda fiziksel durum olarak da geçmektedir- doğanın yönetimi altındadır ve onun buyruklarına göre hareket eder bu buyruklar genellikle insanın temel güdülerinin ihtiyacını gidermek üzeredir. Ancak insan bu ihtiyaçların yanı sıra başka hisler de keşfettiğindeki bu çoğu zaman kendini estetik haz olarak gösterecektir, artık doğanın himayesinden çıkmaya ve özgür benliğini inşa etmeye başlamıştır. Doğanın yönetiminden çıkması ve farkındalığa bir adım atması ile insan artık ikinci aşama olan estetik duruma ulaşmıştır. Bu durumda insan sadece fiziksel ihtiyaçları tatmin etmenin sığlığından kendini koparmış ve Maslow Teorisi'ne göre bakıldığında ihtiyaçlar piramidinde bir basamak daha atlayarak kendini gerçekleştirme adına önemli bir adım atmıştır. Estetik durum ise kendini ahlaki duruma taşıyacak ve böylece insan nihayet

[214] Timuçin, *Estetik*, s. 230.

doğa ile ilişkisinde, doğayı kontrolde tutan doğa durumunun buyruklarına hükmeden bir konuma erişecektir. Ahlaki duruma geçildiğinde tüm ihtiyaçlar ve eylemler ahlak temelinde yönetilecek ve böylece hem bireysel hem toplumsal refah ve huzur birlik ve dayanışma kendini gösterecektir.

Schiller tüm bu aşamaların sırasıyla gerçekleşmek zorunda olduğunu savunmaktadır. Bu aşamalar kişisel veya toplumsal gelişme hızına ve koşullara bağlı olarak daha hızlı ya da daha yavaş gerçekleşmesi gözlenebilecektir. Ancak bir aşama yaşanıp tamamlanmadan diğer aşamaya ulaşılması mümkün değildir. Doğa durumu, estetik durum ve ahlaki durum sıralaması da gösteriyor ki insanlık kendini gerçekleştirmek için ahlaki birer varlık ve topluluk olabilmesi için estetik duruma ulaşması yadsınamaz bir gerekliliktir. Bu Schiller'in felsefesinin neden estetik temeller üzerine inşa edildiğinin bir açıklamasıdır. Zira O, felsefesini, sonu etik felsefesine ulaşacak estetik bağlarla örmüştür. Böylece Schiller'in felsefesinde estetik, insanlığı ideal birey ideal toplum ve ideal devlete taşıma özelliği ile konumlanmıştır.

Sanatın duygudaşlık oluşturması hususunda Kant, güzel ve yücenin insanlarda bıraktığı izin öznelerarası iletilebilirlik sayesinde "ortak duyu" oluşturarak aynı eseri başkasının da beğeneceği düşüncesi ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Bu duygu ona göre insanlara sosyal yönünü fark ettirmektedir. Ona göre güzel, ahlaki iyinin sembolüdür. Schiller ise "güzellik bize insan olup olmadığımızı öğretir, biz onunla insanlığımızı biliriz." Sözleri ile estetik ve etik ilişkisi hakkındaki görüşünü ifade etmiştir. Görüldüğü üzere Schiller'in sanat felsefesi, birey ve toplum üzerinde etiğe katkı sunan bir araç olarak konumlandırılmıştır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada Friedrich von Schiller'in sanat felsefesinde etik ve politik problemler; kültür, insan, eğitim, devlet ve hürriyet bağlamında incelenmiştir. Schiller, yazar, şair, düşünür, tarihçi kimliğini yansıtan çok yönlü bir düşünce sistemi geliştirmiştir. Onun felsefesi determinist biçimde estetik, etik, politik, didaktik problemleri içermektedir. Fransız Devrimi sonrası yaşadığı dönemde siyasi gelişmeleri yakından takip eden düşünür, böyle ciddi bir dönemde estetik tartışmalarının duyarsızlık olarak görülmesinden endişe duymuştur. Ancak Schiller'in sanat felsefesi dikkatle incelendiğinde ahlak kurucu bir felsefe olduğu görülmektedir. Onun estetiğe yönelmesi, Aydınlanma Dönemi'nin politik ve etik problemlerinden bir kaçış değil, çözüm olarak görülmelidir. Çünkü Schiller, ortaya koyduğu etik ilerlemeci yaklaşımı ile halihazırda var olan ve öngördüğü tüm problemler için politik bir çözüm olarak estetik eğitimi reçete etmiş görülmektedir.

Schiller'in felsefesinde güzel; biçim ve duyu dürtülerinin bir sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zıt olan dürtülerin, çatışma halinin yerini ahenge bırakması ise oyun dürtüsünü açığa çıkararak güzeli meydana getirmektedir. Ona göre, sanatın tek kaygısı güzele ulaşmak olmalıdır. Bu bağlamda ereksiz ereklilik ilkesi ile güzel, Schiller'in felsefesinde özgürleştirici bir unsur olarak yer almaktadır. Antik Yunan'dan itibaren iyi ile özdeş sayılan güzel kavramı, Schiller'in felsefesinde iyi olmak zorunluluğundan soyutlanmış ve güzel sadece güzel olduğu için güzeldir yaklaşımı benimsenmiştir. Schiller'in felsefesinde güzel; bireyi özgür kılmaktadır bununla beraber onun felsefesi güzeli özgür kılmaktadır. Bu bağlamda sanat fayda amacı taşımamakla birlikte güzelin doğal bir sonucu olarak iyi açığa çıkarak fayda sağlamaktadır. Öyleyse sanatta ahlaki sonuç açığa çıkaran koşul faydasızlık ilkesinin bizatihi kendisidir. Görülmektedir ki Schiller'in felsefesinde diyalektik yaklaşımlar bulunmaktadır. Schiller'e göre sanat eseri, duyusal ve biçimsel dürtünün ürünü diyalektik bir nesnedir. Schiller'in felsefesinde özgürlük kavramı estetik ve düşünsel gelişim vaadi ile bilişsel, varoluşsal olarak kendini gerçekleştirme vaadi ile ontolojik özgürlüğü içinde barındırmaktadır.

Oyun Olarak Sanat yaklaşımı, sanat ve oyunun benzerliği gerekçesi ile her iki alanda da hayal gücü ve sonsuz özgürlük bulunmasından kaynaklanmaktadır. Oyun ve sanat benzerliği düşüncesinin kökleri doğa filozoflarına değin uzansa da ilk kez Schiller, oyun kavramı üstüne çok yönlü düşünmüş ve oyunu, felsefesinin çıkış noktası olarak ele almıştır.

Oyun gerçeği taklit etmesi halinde oyunda yatan gerçeklik ile çelişmektedir. Bu bağlamda Schiller, oyunun ideal olanı yansıtması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, kültür ihtiyaç neticesinden ziyade oyunun doğal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Uygarlık kurucu unsur olarak oyun, genel inanışın aksine ciddi kurallı düzenli bir yapıdır. Bu özellikleri dolayısıyla geçici bir mükemmellik yaratmaktadır. Öyleyse oyun; tasavvur edilen, olması istenen, zamansız ve mekânsız, gerçeklikten uzak ve kusursuz bir evrensellik canlandırmaktadır. Schiller'in felsefesinde oyun, güzel olma eğiliminde, soylu ve ahenklidir. O halde oyun ideadır. Schiller'in felsefesinde oyun ve sanat özdeş kavramlar olduğundan sanat da idea olmalıdır. Sonuç olarak idea olarak sanat yaklaşımı, oyun olarak sanat yaklaşımını içine almaktadır.

Schiller'in oyun olarak sanat kuramı, sanatı değersizleştirdiği gerekçesi ile eleştirilmektedir. Sanat yüce olanı anımsatan yanı ile bir oyundan daha hakiki ve kalıcıdır. Sanat eseri *pathos* evreninde canlı biçimdir. Ancak oyun bittiğinde varlığını sürdürmemektedir. Oyun, özgürleştirici olduğundan sanat ile benzerlik gösterir üstelik sanata elverişli bir ortam sunabilir. Ancak sanatı oyuna indirgemek hakkını teslim etmemektir. Zira oyun, Schiller'in belirttiği gibi canlılar için kapsayıcı bir özelliktir. Bu durumda insanın en ayırıcı niteliği olan yüceye işaret eden sanat, hayvani olabilen oyun ile neredeyse eş değerdir. Aynı zamanda Schiller'in felsefesinde, sanatın bir dürtü olan oyun dürtüsü ile açığa çıktığı varsayımı tüm insanların sanatçı olabileceği yanılgısını barındırmaktadır. Elbette bütün insanlar estet olabilir fakat sanatçı olmak farklı meziyetler gerektirmekte ve bu meziyetler insanlığa eşit tezahür etmemektedir. Sanatın bir dürtü olduğu görüşü zihinsel yaratım ve hayal gücü, değer katma niteliklerini görmezden gelmek olacaktır. Sanatın yalnızca oyun olması onun çok boyutluluğunu yansıtmamakta, sanatın gerçekçi ve somut işlevleri göz ardı edilmektedir. Varoluşçu bakış açısı ile sanatın derinliği ve anlamlılığı oyuna indirgenemez mesuliyetler barındırmaktadır. Aynı zamanda tüm sanatlar oyunsu unsur taşımadığından oyun olarak sanat kuramında genelleme sorunu ortaya çıkmaktadır.

Oyun salt eğlence ya da çocuksu bir etkinlik olmaktan uzak, ciddi ve kurallı bir yapıdır. Öyle ki Antik Çağ ve Orta Çağ'da kanlı hatta ölümlü sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Gladyatör dövüşleri veya boğa güreşlerinin oyun bağlamında etik ile olan ilişkisi sorgulanmaya değer bir konudur. Benzer bir durum ciddi oyun olarak tanımlanan rekabetin en üst noktada yaşandığı savaşlar hususunda da geçerlidir.

Oyun dürtüsü Schiller tarafından barbar ve vahşi olanın dengesi olarak yumuşatılmış olsa da içerisinde ciddi bir hırs ve rekabet duygularını kontrolsüz olarak barındırabildiğinden uygarlık için bir o kadar tehlike unsuru içermektedir. Bu tarz oyunlar şiddet içermesi ve bağımlılık yapması yönünden toplumsal huzuru bozacak etkenler içermektedir. Şiddetin; uygarlığın ve doğanın doğal bir parçası olduğu varsayımı tehlike arz etmektedir. Bu yaklaşım teorik düşüncelerin gerçeklikte uygulanabilirliğinin tartışılmasına olanak sağlayacaktır. Schiller'in etik düşüncenin uygarlığı ahlaki boyuta taşıyacağı görüşü vahşi oyunlar çerçevesinde değerlendirildiğinde oyunun kriterinin belirlenmesi zaruri olmaktadır. İnsancıl ve uygarlaştırıcı oyunlar ile vahşi ve dürtüsel oyunlar olmak üzere iki ayrı başlık altında oyunların sınırlandırılması ve etik sınırlar dahilinde yeniden değerlendirilmesi önerilebilir.

Estetik deneyimi oyunun en yüksek formu olarak tanımlayan Schiller, oyunun köklerini biyolojik ve psikolojik bir ihtiyaca dayandırmıştır. Ona göre sanat, determinizmi yok sayar; irrasyoneldir. Oyun düşünsel olduğu için rastlantısallık yoktur, isteğe bağlı ve daha çok duyusaldır. Tıpkı Kant'ın ahlak felsefesinde irade özgürlüğü kavramı olması gibi Schiller, "*gemüt*" olarak adlandırdığı "tin" kavramının sanatta açığa çıkarak ahlaka ulaştığını ifade etmiştir. "*Gemüt*" halinde olan insan özgür insandır.

Hürriyet şairi olarak tanınan Schiller felsefesinde negatif ve pozitif özgürlük yaklaşımı birlikle bulunmaktadır. Negatif özgürlük düşüncesinin izleri Schiller'in estetik devlet düşüncesinde bulunmaktadır. Estetik devlet, her türlü baskı ve zorlamadan uzak olan özgürleştirici bir politika izlemelidir. Bu devlette bireyin yeteneklerini geliştiren ve çeşitliliği koruyan bir yaklaşım hakimdir. Schiller'in estetik devletinin, hümanist ve özgürlükçü argümanlar içerdiği "Schiller'in Estetik Devlet Önerisi" isimli bölümde açıklanmıştır. Ancak Schiller, mülkiyet hususundaki görüşleri ile özgürlük çizgisinden uzaklaşmış görünmektedir. Ona göre toplumsal çöküntünün sebebi sınıfsal eşitsizliklerdir. Antik Yunan'a hayranlığını belirten Schiller, o dönemde değerli olan "boş zaman" kavramının, uygarlığı geliştirmek için sağladığı zaman ve düşünme imkânını vurgulamaktadır. Ona göre çağımızda yoğun çalışma şartları, pragmatik kaygı ve rekabet, gelişimi engelleyen temel unsurlardır. Bu bağlamda Schiller, toplumsal sınıf eşitsizliğinin ve çatışmanın önüne geçmek adına devletin bireye müdahale edebileceği tek alanı mülkiyet olarak belirlemiştir. Onun görüşüne göre, toplumsal eşitlik ve bireysel çeşitlilik bir arada

bulunduğunda duygudaşlık halinde ahlaklı devlet inşa edilecektir. Sonuç olarak Schiller'in sanat felsefesi kural koyucu ve idealize eden etik kurucu niteliktedir.

Schiller'in felsefesinde pozitif özgürlük izlerini ise varoluşçu bir bakış açısı ile etik bağlamda onun, bireysel ve toplumsal ilerlemeci yaklaşımında görmekteyiz. İnsan estetik sayesinde özgürleşerek kendi benliğini ve içinde bulunduğu devleti yeniden inşa edebilecektir. Ona göre ahlaklı insan, özgür olan ve yetkin olan olgun insandır. Schiller'in üç aşamalı insan yaklaşımında en yüce olan ahlaki insan basamağına yükselmesinin zorunlu koşulu ise estetik aşamadan geçmesidir. Çünkü estetik, insana ihtiyaç duyduğu özgürlüğü ve duygu eğitimini vaat etmektedir. Varoluşçu felsefede yer alan varoluşçu anksiyete, varlık nedeni hakkında yaşanan buhranları ifade etmektedir. Nietzsche'nin deyişi ile sanat, insanı anlamsızlık denizinde boğulmaktansa sanat ile bir anlam yaratma kutsallığına davet etmektedir. Schiller'in sanat felsefesini varoluşçu bir yaklaşımla yeniden okumak anlamlı olacaktır. Çünkü Schiller, oyun dürtüsünün verdiği özgürlük ve denge ile insanın içsel bir huzura ulaşacağı ve tam olarak insan olacağını savunarak varoluşçuluktan daha önce benzer problemleri ele almıştır. Varoluşçu yaklaşım, sanatın insanın varoluşsal gerçekliğini keşfetmesine ve kendi varoluşunu ifade etmesini sağladığını savunmaktadır.

Estetik devlet tasarısında Schiller, insanın hazır olmadan ve seçim yapmadan bir toplumun içine fırlatıldığını ve bu toplumu kendi inşa edebilecek irade ve özgürlüğe sahip olduğunu ifade etmektedir. İnsanın hürriyeti ve iradesine sorumluluk bilincine dikkat çeken Schiller'in felsefesini varoluşçu bir bakışla yeniden okumak mümkündür. Varoluşçu felsefe insanın seçimden yoksun olarak dünyaya fırlatıldığını ancak özünü inşa etmekte kendi irade ve sorumluluğundan özgür olduğunu savunmaktadır. Benzer bir yaklaşım Schiller'in, güzel ile özgürleşen insanın kendini ve toplumu ideal olana ulaştırabileceği ve yüce olan ahlaka erişeceği düşüncesidir. Görülmektedir ki, Schiller'in sanat felsefesinde özgürlük problemi, negatif ve pozitif özgürlük yaklaşımları sentez halinde mevcuttur. Bu çerçevede, Schiller'in estetik devlet önerisi, bireyin kendi iradesi ve seçimleriyle toplumu inşa edebileceği varoluşçu bir yaklaşıma işaret etmektedir. Bu alanda gerçekleştirilecek kapsamlı bir araştırma, Schiller'in felsefesinin sanat aracılığıyla varoluşçuluk görüşünü derinlemesine inceleyerek, insanın varoluşsal deneyimlerini daha geniş bir perspektiften değerlendirmeye imkân tanımaktadır.

6. KAYNAKLAR

Akkanat, Salih (2022). "Sokak Çocuğunun Şafağı ve Aylağın Sıkıntısı: Walter Benjamin'de Estetik Deneyimin Çıkmazı", *İnsan ve İnsan,* S. 32. https://doi.org/10.29224/insanveinsan.1057409 (Erişim Tarihi: 04.08.2024)

Akkökler Karatekeli, Büşra (2017). "Modern Felsefede Estetik Çıkarsızlık Kavramı", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 24, s. 19-35.

And, Metin (2022). *Oyun ve Bügü Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, 6. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Aristoteles (2016). *Poetika* (Çeviren: Ari Çokana ve Ömer Aygün), 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Artun, Ali (2012). *Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi 'Estetik Modernizmin Tasfiyesi',* İstanbul: İletişim Yayınları.

Aytaç, Gürsel (2008). *Schiller*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Bauman, Zygmunt (1998). *Postmodern Etik* (Çeviren: Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Beiser, Frederick (2018). *Aydınlanma, Devrim ve Romantizm,* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Cacho Duran, Semin Sinem (2016). *Güncel Sanatta Oyun Kuramı ve Oyun Kavramı*, Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Collingwood, Robin George (2011), *Kısaca Sanat Felsefesi,* Ankara: Bilgesu Yayınları.

Cömert, Bedrettin (2024). *Estetik,* İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.

Çolakoğlu, Hilal (2015). "Schiller'de Oyun ve Sanat Bağlamında Özgürlük Kavramı", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü*, S. 34, s. 82-89.

Demirtaş, Mustafa (2019). "Sanat Sosyolojisi Bağlamında Sanatın Sınırsızlığı ve Toplumsal Konumu Üzerine", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C. 10, S. 17, s. 1838-1852.

Dursun, Yücel (2014). *Oyunun Ontolojisi*, Ankara: Doğubatı Yayınları.

Ertürk, Nesrin (2016). "A. G. Baumgarten'da Duyusal Bilginin Bilimi Olarak Estetik", *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi* 4, S. 7, s. 99-113.

Ferry, Luc (2024). *Homo Esteticus: Demokrasi Çağında Beğeninin İcadı* (Çeviren: Devrim Çetinkasap), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gadamer, Hans Georg (2005). *Güzelin Güncelliği: Oyun Sembol ve Festival Olarak Sanat* (Çeviren: Fatih Tepebaşılı) Konya: Çizgi Kitabevi.

Gece Çelikkan, Şule (2018). "İnsanın İnsan İçin Kutsallığı Sanatta Hümanizm Etkisi ve Friedrich Schiller'in Sanat Anlayışı", *DÜSBED Dergisi*, C. 21, S. 21, s. 124-130.

Göçmen, Doğan (2020). "İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Mektuplar' ve Ahlaklı Bir Uygarlık Arayışı", *Friedrich Schiller (Yazar) İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine* (Çeviren: Gürsel Aytaç), Ankara: Fol Kitap.

Gültekin, T., Konçina, A., Uygan, E., Ulus, H. ve Çobanoğlu, C. (2019). "Homoludensler Sergisi Örneğinde Karşılaştırmalı İnceleme: Kültürel Aktarım ve Oyun", *Ulakbilge*, C. 7, S. 34, s. 215-222.

Güneşli, U. Selçuk (2013). *Friedrich Schiller'de Estetik Algının Nesnesi Olarak Güzel*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Hein, Hilde (1968). "Play as an Aesthetic Concept", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, vol. 27(1), p. 67-71.

Horatius (1930). *Ode'ler, Epod'lar, Hicviyeler, Nameler* (Çeviren: Yakup Kadri), İstanbul: MEB Yayınları.

Horatius (2005). *Ars Poetika* (Çevirenler: A., Bahçeci, İ., Buğlalılar, E., Yıldırım, B.), *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, S. 19. https://doi.org/10.1501/TAD_0000000035 (Erişim Tarihi: 01.08.2024)

Huizinga, Johan (1995). *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme* (Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Huizinga, Johan (2020). *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme* (Çeviren: Orhan Düz) 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.

Keskin, Gamze (2018). "Baumgarten Felsefesinde Estetik ve Mantık", *Felsefe Arkivi*, S. 49. https://doi.org/10.26650/arcp2018-591061 (Erişim Tarihi: 05.08.2024)

Kula, Onur Bilge (2012). *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı II*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Kula, Onur Bilge (2012). *Kant, Schiller, Heidegger- Estetik ve Edebiyat*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Manav, Faruk (2022). “F. Schiller’in Sanat Felsefesinde, Oyun, Özgürlük ve Güzellik İlişkisi”, *Sanat ve Tasarım Dergisi,* S. 29, s. 235-245.

Marcuse, Herbert (1985). *Eros ve Uygarlık,* (Çeviren: Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (1985). *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

Örgel, Sevtap (2022). “Modern Öncesi Dönemde Oyun ve Sanat Kavramlarının İlişkiselliği”, *Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, S. 13, s. 41-51.

Platon (2023). *Devlet* (Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz), 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Polat, Nusret (2019). *Güzel ve Yüce: Pisagor’dan Hegel’e Estetik Kültürü,* İstanbul: Belge Yayınları.

Ranciére, Jacques (2012). *Estetiğin Huzursuzluğu ‘Sanat Rejimi ve Politika’* (Çeviren: Aziz Ufuk Kılıç), İstanbul: İletişim Yayınları.

Schiller, Friedrich (1990). *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup* (Çeviren: Melahat Özgü), İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi.

Schiller, Friedrich (2001). *Felsefe ve Şiir* (Çeviren: Burhanettin Batıman), İstanbul: Yaba Yayınları.

Schiller, Friedrich (2010). *Bir Eğitim Ülküsü Olarak Ruh Yüceliği* (Çeviren: Ahmet Aydoğan), İstanbul: Say Yayınları.

Schiller, Friedrich (2020). *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine* (Çeviren: Gürsel Aytaç), Ankara, Fol Kitap.

Shiner, Larry (2013). *Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi* (Çeviren: İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Soykan, Ömer Naci (1991). “Sanatın Kaynağı Sorunu Oyun ve Dans”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, S. 2, s. 39-54.

Soykan, Ömer Naci (2006). *Kuram Eylem Birliği Olarak Sanat: Schelling Felsefesinde Bir Araştırma*, İstanbul: MVT Yayıncılık.

Soykan, Ömer Naci (2015). *Estetik ve Sanat Felsefesi,* İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Timuçin, Afşar (2000). *Estetik*, İstanbul: Bulut Yayınları.

Timuçin, Afşar (2011). *Estetikte Anlam ve Bakış*, İstanbul: Bulut Yayınları.

Timuçin, Afşar (2013). *Estetik Bakış*, İstanbul: Bulut Yayınları.

Tunalı, İsmail (1980). *Estetik*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Türkçe Sözlük (2011), Ankara: Türk Dil Kurumu.

Uçar, Metin, "Güncel Sanatta Estetik Deneyim ve Oyun", *Art-E Sanat Dergisi*, S. 16(31), 2023, 85-103. https://doi.org/10.21602/sduarte.1258715 (Erişim Tarihi: 01.08.2024)

Vatandaş, Saniye (2020). "Oyun ve Oyuncak. Teknolojik ve Toplumsal Dönüşüm Sürecinde Oyun ve Oyuncağın Anlamsal ve İşlevsel Değişimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C. 11, S. 28, s. 913-930.

Vatansever, Saniye (2022). "Kant'ın Aydınlanma Anlayışı: Tarihi Arka Planı ve Aydınlanmada Eğitimin Rolü" C.21 S.2, s.838-880.

Yazıcı, Aslı (2010). "Schiller'de Özgürlük olarak Estetik", *Felsefelogos*, S. 13(38), s. 169-180.

Yetkin, Suut Kemalettin (1934). *San'at Felsefesi,* İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Yetkin, Suut Kemal (2007). *Estetik Doktrinler*, Ankara, Palme Yayınları.

Yıldız Turhan, Esra (2019). "Schiller: Sanatın Oyunda Özgürlük Olarak Yansıması", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü*, C. 23, S. 2, s. 505-513.

Yılmaz, Sıdıka (2005). "Birbirimizi Yorumlamanın / Anlamanın Bir Yolu Olarak Oyun ve İnsan İlişkisi", *Yeni Düşünceler*, S. 1, s. 251-272.